

PORTRETE ISTORICE

DE

G. I. IONNESCU-GION

BUCURESCI

EDITURA LIBRĂRIEI H. STEINBERG

STRADA SELĂRI No. 18

1894

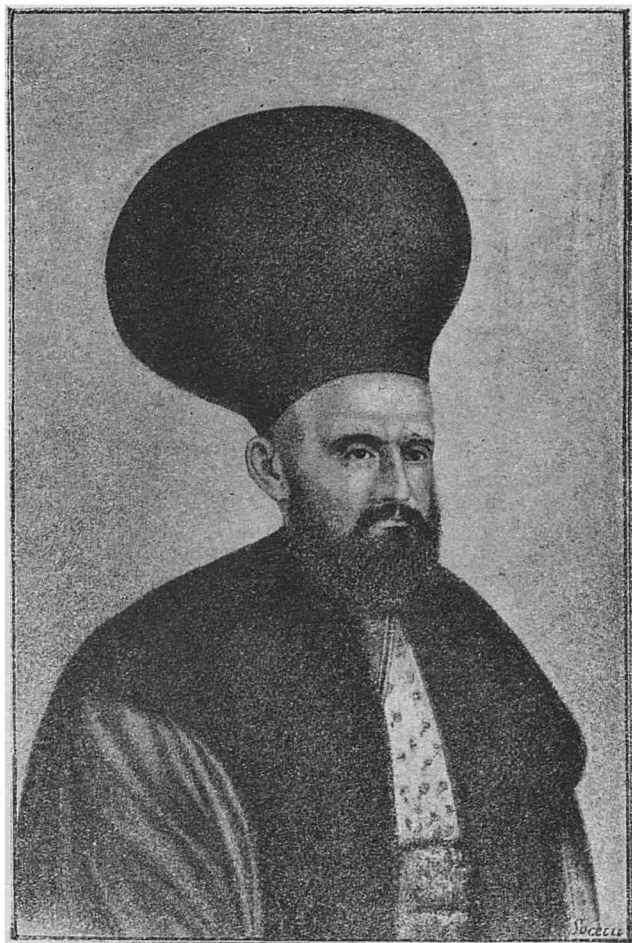
Profesorului bun, scriitorului de frunte,

D-ului A. I. Odobescu,

aceste „Portrete” cu iubire închină

Autorul.

VORNICUL ALECU BELDIMAN

VORNICUL ALECU BELDIMAN

VORNICUL ALECU BELDIMAN

'n firea geniului de a lua 'nainte timpul
său, și este uă însușire a marilor talente ca,
din cunoscințele epocii lor, să plăsmuiască
un ce nou, trainic și artistic în tóte arătările lui.

Vornicul Alecu Beldiman nu a fost nici un geniū,
nici un mare talent, nici chiar unul din acei scriitori
cari, pêne și cu uă limbă «*necanonisită și lipsită
de meșteșugul gramaticesc* » ¹⁾ — adică șubredă în
formele-ı gramaticale și săracă în capitalu-ı de es-
presiuni și de locuțiuni, ajung totuși a 'fi da din
când în când pitorescul în descripțiune, profunditatea
în observare, energia verbului în acțiune.

---

¹⁾ Din prefața traducțiunoi lui *Numa Pompilius*, de Alecu Beldiman.

Autorul *Tragodieii* este omul timpului și castei sale, boer iubitor de citire, — de uă citire fără alege-re: filosofă, romanțe, matematică, istoriă, stichuri și mitologiă mergeau una în capul Vornicului Alecu Beldiman. In viața indolentă a boerului de la sfârșitul secolului trecut și de la începutul alui nostru, romanțele, franceze, sérbedele producțiunii ale scólei clasice care trăgea se móră, erau tot ceia ce con-venia boerilor noștri.

Ión Beldiman traducea *Istoria amorurilor celor mai gingase a Parisului* ¹⁾, ér Vornicul nostru «tălmăcea spre procopsirea neamului românesc» *Moartea lui Avel și Alecsie saú Căsuța din Codru*.

Șcóla lui Florian, pastoralele false, copiele spălăcite, trase după *Estelle et Némorin*, istorióre și lungi povestiri pe atât de morale pe cât de nenaturale și 'n cari scriitorul s'ar fi cređut desonorat decă, la fine, nu ar fi făcut ca virtutea se fi re-compensată ér vițiul pedepsit, — tóte aceste scrieri plecate din Paris și dintr'alte orașe ale Franciei, inundaseră Europa.

Marea maioritate a boerilor de la încéputul acestui véc, — generațiune plămădită cu apă 'n vine sub jugul Fanarioșilor și care se deosebesce în istoriă de

¹⁾ Netipărit; aflător în colecțiunea de mss. ala Academiei Române, sub n-rul 126.

generațiunea Răsăririi și luptelor înferbîntate ca cerul de pămînt — marea majoritate a acestor boeri adorau asemenea scrieri dulcegi, molai, otova și cari ađi, de la pagina a doua, te leșuie pe inimă. Lor nu le plăcea emoțiunile sguđuitoare, cugetările cari pun judecata la chin, problemele cari înghenuchiînd puterea minței cu atît mai mult o învăpăieză spre a lor deslegare.

După cum, pentru a se sui în butcă, ei călcău în cadență și ținuți de subțiori de două feciori cari aveau datoriă să le spună în mers că'i «*prag, Măria Ta*» și se'i ajute a se avênta în butcă, — tot așa, scrieri cari i-ar fi turburat cu adâncimea seú mândreța neasceptată a cugetărilor, nu erau de ighe-moniconul lor.

Amorurile gingașe ale Parisului seú bine pregătita *Moarte a lui Avel* coprindeau întocmai dosa de emoțiune ce boerul fanariotizat voia să administreze minței, inimei și nervilor seú. Είς τήν μεγάλην ἵσυ-χίαν, — în linisce mare, fără hopuri, lin, c'un σάσου μωρε̂ la ori-ce pas, la ori-cè mișcare, cu cadenți pianisimă pêne și'n bătaia mînelor ca să viă feciorul se'l scarpine pe talpa picioarelor, când Luminăția Sa se culca după prînz de la 12 la 2 — ast-fel boerul muntén și boerul moldovean de acum uă sută de ani își petreceau vieța.

Pêne și'n felul de a'și iubi țera sincer, fără cugete

rele s^{eu} interesate, boerul mergea tot așa, cu linisce, agale-agale, fără salturi cari i-ar fi zăticit ișlicul, colosalul ișlic de miel nefătat și pentru a căruⁱ ținere pe cap trebuia boerului uă sciință de ecuilibrîst *di primo cartello*.

Alecu Beldiman care, după cum se ar^{et}ă neted din scrierile mai jos citate, își iubea sincer Moldova, este tocmai boerul care 'n t^ote se mișca cu 'ncetul. Atât în vi^ęta politică, în cea socială, cât și în cea de scriitor — aceia care ne interesă aci — Vornicul nostru nu se trecea, nu voia, nu'î plăcea s^e se treacă cu firea.

Citea mult, d^{er} citea pentru el.

Pun^ędu-se s^e t^{al}măc^{esc}ă din franțuzesce pe românesce, Alecu Beldiman credea că e eșit din m^ęsura obicⁱⁿuită și că face un mare sacrifici^u, că 'și dă silințe ne mai pomenite pentru procopsirea n^ęmului românesc.

Citiți titlul uneia din scrierile s^ele, tipărite la Buda «în crăiasca tipografiă a Universităței Ungariei» la anul 1820: *Tragodia lui Orest, de pr^e inv^ęțatul și cu invăpăiată dragoste spre procopsirea neamului românesc, marele postelnic Alecu Beldiman, acum ântăia oară t^{al}măcită din limba franțuzească în cea românească.»¹⁾*

---

¹⁾ *Oreste*, tragediă în cincⁱ acto de Voltaire, represintată pentru prima oară la Paris, în 12 Ianuari^u 1750.

Pentru că a tălmăcit pe *Orest*, Alecu Beldiman arde în «învăpăiată dragoste» pentru lumina românesc. De ce? Lucrul se esplică prin aceea că boerii, cari se trudeau un pic pentru folosul obștei, credeau a fi eșit din măsura obicinuită, a fi făcut mari jertfe.

Ecă titlul unei alte scrieri tipărite tot la Buda, «în crăiasca tipografiă a Universității Ungariei», la anul 1818: *Moartea lui Avel de cel cu învăpăiată dragoste spre procopsirea neamului românesc, prę învățatul și marele postelnic Alecu Beldiman.*¹⁾

«Învăpăiată dragoste» reapare.

Ađi poți să te consumi în focul chinurilor minței și se 'ți jertfesci ani de-a lungul bunul vieței, și tot nicı tu (de sigur), nicı posteritatea (póte) nu veți recunósce învăpăiată dragoste ce cu adevărat ai în inimă și 'n suflet pentru procopsirea némului tēu.

Uă altă traducțiune, tot după franțuzesce și tipărită la 1820: *Istoria lui Numa Pompiliu, al doilea Crai al Romei*²⁾ are pe titlu cuvinte ceva mai

---

¹⁾ *Tod Abels*, poemă biblică în patru cânturi de Gessner (1730—1787), publicată la 1758 și îndată tradusă în franțuzesce. Gessner o considera singur ca cea mai slabă din toate producțiunile séle.

²⁾ *Numa Pompilius*, roman poetic de Florian, apărut la Paris în 1786, adică în tinerețea Vornicului Beldiman, — compozițiune de un gen fals și pe care ađi nicı chiar nu'l mai înfelegem.

slabe, d'ér tot consunătóre cu învãpãiata dr. goste de la cele douë de sus tãlmãcirì. *Numa Pompiliu* este tipãritã « spre podóba limbei romãnesci » și « spre îndeletnicirea patrioților ».

Pe lângã aceste trei traducțiuni mai adaugem încă una tipãritã : *Alecsie saũ cãsuța din Codru* ¹⁾ și alte trei netipãrite :

a) *Istoria cavalerului de Grie (sic) și a iubitei lui Manon Lescò (sic)*, care tãlcuindu-se de pe limba franțuzească în limba moldovenească prin osteneala și osãrdia dreptei ²⁾ domniei sale Banului Alecu Beldiman, s'aũ prescris acum de mine Costache Borș, la 23 Sept. 1815 ; ³⁾

b) *Intâmplãrile lui Tarlo și a prietenilor lui*, prescrise tot de Costache Borș la 1823 ;

c) *Cãlãtoria lui Cox în Rosia* (1824), în douë caete din biblioteca Elencãi Beldiman.

¹⁾ Care, dupã spusa lui Alecu Balica, editorul prim al *Tragodiei*, era sub tipar la 1861, și pe care n'o cunosc decât din mss-ole Acad. Române, n-rile 40, 41 42 și 55.

²⁾ Adicã cu mâna dréptã.

³⁾ Mi-aduc aminte a fi vëdut uã altã traducțiune din celebrul roman al zbatelului Provost tipãritã la 1857, lucratã de un d. Bãjescu într'ua limbã romãnescã de tótã nos-timada și dedicatã — o ! iubire paternã ! — fiului sãu în virstã de 17 ani. *Manon Lescaut* închinatã unui flãcăian-dru de 17 ani, e uã minunãþiã care meritã a fi împrespëtãtã în memoria unora și adusã la cunoscinþa celor tineri !

Aceste trei traducțiuni netipărite se găsesc în bogata colecțiune de manuscrise ce posede Academia Română.

De altmintreli, manuscriptele beldimănesci, pe cari Academia Română le are din biblioteca sturdzoescheiană și din darurile d-lor D. A. Sturdza și Al. I. Odobescu, sunt în număr de trei-spre-zece.

Cele cu n-rele 331 și 346 conțin *Tragodia, saii mai bine a dice Jalnica Moldovei Intemplare după resvrătirea Grecilor 1821*, lucrarea originală și de căpeteniă a Vornicului Alecu Beldiman.

Manuscriptul 336, donat Academiei de d. D. A. Sturdza, este scris cu însăși mâna lui Beldiman. După el, Kogălniceanu a publicat în vol. III al *Cronicelor* această poemă narativă a Vornicului nostru.

Uă altă edițiune a *Tragodiei* fusese la 1861 tipărită în tipografia *Buciumului Român* (Iași) de către Banul și Cavalerul Alecu Balica sub titlul de : *Eteria saii Jalnicele scene prilejite în Moldova din resvrătirea Grecilor, prinșeful lor Alexandru Ipsilant, venit din Rosia la anul 1821, de Vornicul Alecu Beldiman.*¹⁾

¹⁾ In al său *Catalog General de Cărțile Române* (București, 1872) Dimitrie Jarcă dăca la pag. 27 sub anul 1825 că s'a tipărit la Buda : *Jalnicu Tragodie saii întâmplările din 1821* (în versuri.) Cadrul acestei schițe nu ne permite a onumera aci argumentele cari ne autorisă a crede că uă edițiune tipărită la Buda în 1825 nu a esistat.

Din manuscriptul ađi academic (n° 336), nemuritorul Kogălniceanu a publicat :

a) *Tragodia*, cu ale ei 4266 versuri de câte 15 silabe, — și p'ici pe coala și câte mai multe, căci darnice sunt *strunele*, adică versurile și versificațiunea vornicului nostru ;

b) Tălmăcirea Caimelui lui Vogoridi, ce se scrie la Silistra ;

c) Jurnalul mergerei boerilor deputați la Țari-grad ;

d) Tractaturile prin care s'aũ închinat țara de către Bogdan-Vodă, Domn al Moldovei, împărățind Sultan Baiazet II ;

e) Stihurile făcute în Tazlău, în vremea închiderii mele acolo, 1824.

Despre scrierea *Tractaturile*, Kogălniceanu ȃice :

«*Ea* este aceeași care a fost publicată de mine în «Arhiva Românească sub titlul de *Tractaturile vechi ce aũ avut Moldova cu Poarta Otomanească*, și care este scrisă parte de Niculae Costin, «parte de un autor mai nou. Beldiman a prescis «această scriere făcând ore-cari mici schimbări de «cuvinte, cari n'aũ nici un fel de importanță.» ¹⁾

Lucrarea ȃnsă cea de căpeteniă a Vornicului Alecu Beldiman este și rămâne, după cum ȃiserăm, mult.

¹⁾ *Cronicele*, tom. III, pag. 336.

citita pe vremea ei *Tragodiă*. Copiele după această lucrare, îndată după sfârșirea ei, începură a circula în număr mare. Era uă lucrare originală și fiind făcută de unul din ai noștri despre ale nóstre, firesc era ca curiositatea și interesul cititorilor se fiă cu putere atrase de *Tragodiă*. Românii, ca și strămoșii lor Romani, duceau dorul lucrărilor originale.

Cicerone đisese : *esset egregium non quaerere externa, domesticis esse contentos*¹⁾; pêne ađi — dér-mi-te în vremea Vornicului Alecu Beldiman! — pêne ađi, noi đicem același lucru.

Subiectul poemei justifică interesul publicului. Intr'ensul s'ar fi văđut în deplinătatea lor podóbele de cugetător, de poet și de scriitor, decă Vornicul Beldiman le-ar fi avut. Aci, în *Tragodiă*, nu mai era vorba să traducă pe dulcégul Florian, nici pe necunoscuții autori al lui *Alecsie saú Căsuța din codru*. În *Tragodiă* se cerea uă pênă în puternicul înțeles al cuvântului. Nenorocirea Moldovei, jafurile și infamiile Grecilor cari se năpustiseră ca corbi asupra Iașilor și întregului principat, spaima și fuga locuitorilor, zăpăcéla boerilor rămași, chinurile Mitropolitului, înecarea unora din Greci în Prut, incendiele și prădarea mănăstirilor Slatina, Secul, Agapia și Văratecul, patriotismul lui Tóder Balș,

¹⁾ Ciceronis *Orator*, cap. IV.

caimăcămia lui Vogoride și'n fine peripeziile cari au premers alegerea lui Ion Sandu Sturdza de Domn pământén în Moldova, cereau tóte uă altă pénă, altă putere de observațiune, alte culori, alte răcnete de mânia la auđul cărora se tremure cititorul pêne și'n cea mai depărtată viitorime.

Tembel, dulce, blând, fugind de amarurile vieței, Vornicul nostru recunósce singur că el nu e făcut pentru asemenea lucru :

Aice-am trebuință pe Iraclit să aduc
 Starca Moldovei să plângă, sau să pui să scria Young. 1)
 Dar, în câtu-î prin pu ință, mă voiú nevoi și eu
 Osânda țerii a scrie orî câtu'mi va fi de grâu.

Și orî de câte orî simte că evenimentele seú infamia ce povestesc sunt mari, Beldiman recunósce neputința lui de a le zugrăvi întocmai. Buniórá, la prădarea și arderea mânăstirilor :

Dumnezóule înalte, condeiul meu este slab
 S'arét sgomotul, strigarea, putere nu pot se aib (?)

De aceia nu se ridică, rămâne în tonul monocord și monoton al *Croniceí rimate*, și când Pajunge

---

1) Beldiman cunoscea de sigur *Noptile lui Young* (Night thoughts) după traducțiunea francesă în prosă, făcută de Le Tourneur (1769, două vol. în 8°), atât de cunoscută în țeră la începutul acestui secol.

și pe el, ca pe orî-ce bun Român, — și Vornicul. Alecu e bun Român, — când l'ajunge durerea durerilor țerii, atunci el înalță glasul la ceruri și ȳice cu sinceritate d r f rte prosaic :

Cerescule imp rate, veȳi de sus al nostru chin,
Privesce os nda țerii și-al norodului suspin !

Ac st  rugăciune o repeta mai tot d una. Bel-diman nu scia — cum va sci generaȳiunea ce'l va urma — că, *de te veȳ ajuta tu, și cerul te va ajuta*, ci, pentru a nu se z ticni în obiceiurile'  indolente, ruga cerul s  facă cele de cuviinȳa pentru țer .

Ide  mari, priceperea ridicării tuturor popórelor din imperiul Sultanilor, priceperea legăturii evenimentelor sincronice,  ntrevederea Unirei țerilor surori, — t te acestea sunt *terra ignota*, lucruri cu des v rșire necunoscute pentru Vornicul nostru.

Despre ȳera-Rom nesc  și despre Tudor Vladimirescu ȳice de la început :

In Craiova se vestise un Toader rasvr titor.....
Căci și'n ȳara-Rom nesc  os nd , necaz c t vrei,
Dar această îngrijire vor av  a scrie ci.

Er mai departe tot despre Tudor :

Un Toader Vladimirescu, un viclean  nel tor,
Ridicase cap în țară . . . . .
De a  urmat de la sinc, sa  de la alȳi a  fost pus,
La a cerceta acesta cel ce va fi în prepus.

Ales la Divan, fiind Turcii la Iași și Vogoride Caimacan, Beldiman iscălesce toate măsurile vexatorii, cari storcea Moldovei ultima picătură de viață. E trist Vornicul, plânge, se bocesc, dăr înghite și iscălesce dicând :

Intr'ua vreme ca acoasta nu iscăli dacă poți !
Se tânguia divaniștii și mânilor își frângea.

Și-apoi pentru a 'și răsbuna, conform obiceiului s'eu, Vornicul nostru nu uita de a se adresa la cer ;

Cerescule împărate, tună din cer preste ei.
C'a se împila norodul e sciut că tu nu vrei.

P'ici pe coala, când e vorba de infamia Grecilor, Beldiman devine ceva mai colorat. Versul capătă puterea de a face imagina înaintea ochilor mințef.

Bunióră :

Uă stărpitură grecească, cșit dintr'un vas clocit.

.....

După ce au făcut stare și toți s'au îmbogățit ¹⁾

In sinul patriei noastre ei întâiu au pus cușit.

Pe un popă grec, Beldiman, deși evlavios, 'l numesce *suflet scârnav și urit* ; pe un altul :

..... viclean adimenitor

Iopcrit de cei de frunte și de țeri vânturător.

---

¹⁾ E bine înțeles că pentru celc-l-alte două versuri dată și po acesta care e d'un prosaism fenomenal.

Ironia și mușcătura spirituală îi sunt necunoscute. Într'un singur pasagiū, vorbind de înscrierea printre Eteriști a unui tînăr Rizu, încă fraged la vîrstă, și zugrăvind durerea mamei, Alecu Beldiman țice cu uă ore-care șiretenia glumetă :

Bocindu-se ruga Grecii, și pe mare, și pe mic,
Să nu'l lase să se culce nópcea fără gîgîlic ¹⁾
Franzelo, puî de găină, ciorbă se'î dea de mîncat,
Și noaptea două saltele se'î aștearnă de culcat.
Un pruncar așa în oaste ce dracul ar fi cătat?!
Sciū că dac'îl prindeaū Turcii pré mult s'ar fi bucurat.

În schimbul cător-va pasagie de felul acesta — fôrte puține! — prosaismul poemei este enorm și continuū. Versificațiunea e monotonă, scălcită și greoiă. Beldiman făcea versurile cu multă osteneală. La sfârșitul poemei, unde ne spune că are intențiunea de a scrie domnia lui Ion Sandu Sturdza el țice :

Căci am făcut hotărîre și Domnica a scri eū,
Însă nu mai mult în stihuri, fiind zăbavnic și greu.

Rimele versurilor sunt măi tot în *ea*, *at*, *or*, *ez*, cele măi ușore, dér și cele măi anoste. Versuri schiope are destule. Vornicul schimbă accentul tonic

---

¹⁾ Scufă de noapte, ca să nu rēcască la môlele capului încă neîntărite.

și firească al cuvintelor, pentru a scote pe gătuite accentul ritmic al versului. Beldiman ȳice *sòȳiă*, ér nu *soȳlă*, *lăcrimă*, ér nu *lăcrimă*. Apoi unor silabe cu un *i* în radical le pune după plăcere când un *i* când două, adică scrie și numără *triimes*, *priivire*, *priimire*.

Barbarisme sunt destule în versurile beldimănesci : elefteriă, scopos, giugea, topciü, zakuskă, zorbalic, vadea, etapuri, șişanea.

În *Stihurile făcute în Taslău* (64 de versuri în 16 strofe de câte patru), Beldiman cântă în elegii tot durerea țării, dér ceva mai poetic, și'n versuri ceva mai meșteșugite — cele de 14 silabe rimând în emistichurile lor proprie, ér nu între ele și cele de 6 silabe, cu rime masculine séu ultime, rimând bine între ele.

Ca prosator, Beldiman e mult mai bun, mai românesc și mai îngrijit în stilul séu. Écă uă mostră din prefața lui *Numa Pompiliü* :

«*Inainte cuvîntare.* — Câtă stricăciune nu aduce »omului trândăvirea, cât se micșorează și se face de »nimica, când lasă a trece vremea tinerețelor sale »întru deșertăciune și lenevire, căci viața întru aceasta »petrecînd, nu numai mîntea îi rămâne întru ne- »lucrare dar și cugetul neroditoriü. Și după socotița »a multor înțelepți, trândăvirea este otrava vieței »și rodul pomenirei ei cu sunet. Ast-fel de cugetări

»hrănind întru mine, încă din cea mai fragedă
 »vârstă a tinerețelor mele, m'am îndeletnicit întru
 »tălmăcirii din limba franțuzească întru cea româ-
 »nească a Patriei mele. Cea d'ântâiu ispită a fost
 »pentru al meu folos, pentru a mea deprindere, dar
 »mai la urmă gustul obștei, plăcerea și îndemnările
 »a multora m'au silit a face ispita, a tălmăci ceva
 »folositor și a da întru lumină. Istoria lui *Numa*
 »*Pompiliu*, al doilea craiu al Romei, este cea d'ân-
 »tâiu ispită ce am făcut, pe care cu mulți ani mai
 »înainte o aveam tălmăcită. Nenumăratele greutăți
 »ce am întâmpinat, glasul obștii că este cu neputință a
 »scrie ceva într'ua limbă necanonisită și lipsită de
 »tot meșteșugul grămăticesc, mă adusesese la desnă-
 »dăjduire, dar puind în mintea mea că toate sunt
 »supuse sirguinței, și despre altă parte că nici un
 »început nu poate fi cu desăvârșire, apoi nu m'am
 »fălit, dar nici chiar în mintea mea, a da în lumină
 »vre un lucru vrednic de vedere».

Ast-fel ni s'a arătat nouă Vornicul Alecu Beldi-
 man din studiul scrierilor sële și'n deosebii din citirea
 atentă a *Tragodiiei*, lucrarea de căpeteniă a acestu
 iubitor de citiri de tot felul.

Ca Român, Beldiman și-a iubit țera cum se iubea

pe atunci în casta boerescă. Ca scriitor, el este și rămâne uă simpatică mediocritate.

Printre ai noștri *scriptores minores* de la începutul acestui secol, Vornicul Alecu Beldiman va ocupa, cred eu, un locșor de mâna a doua.

DOCTORUL CONSTANTIN CARACAȘ,

DOCTORUL CONSTANTIN CARACAȘ

DOCTORUL CONSTANTIN CARACAȘ

1773—1828

 După anul 1785, în Bucuřesci se vedea adesea ori, la anumite ore ale ȝilei, pe cele patru mari *poduri* ale capitalei — și anume podul Mogoșoei, podul Beilicului, podul Calici și podul Târgului-de-Afară — trăsura d-rului Dumitru Caracași care mergea, de la un capăt al orașului la cel-l'alt — *per amplam urbem Dacorum*, — s'eș'i vedă bolnavii. Mai adesea, doctorul mergea călare ¹⁾. ba chiar pe cai înfocași cari nu o dată au fost cât p'aci s'e'l omóre, după cum vom vedé mai la vale.

---

1) Făcut-a el obiceiul de a merge la vizită călare, séu era de mai 'nainto, nu sciú. Ceia ce esto sigur e că mi-aduc aminte că el s'a urmat și mai încóce. Acum 25 de aní, doctorii Drasch, Nica, Fialla făceaú vizitele călare.

Doctorul Dumitru Caracași, este tatăl doctorului Constantin Caracași, a cărui biografiă și activitate medicală și științifică mă voiți încerca a le schița aci, cu amănuntele culese din opera celui d'ântâiū, adică din Δημητρίου Καρακάσση Ιατροφιλοσόφου και Ιατροῦ τῆς πόλεως Βουκουρεστίου και τοῦ ἐν ταύτῃ Νοσοκομείου του ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος Ποιημάτια Ιατρικὰ, ἅπερ ὁ αὐτὸς και εἰς τὴν λατινίδα φωνὴν μετήνεγκε (ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1795, ἐν τῇ ἐλληνικῇ τυπογραφίᾳ Γεωργίου Βεντότη)¹⁾; din opera celui de-al doilea, adică din Τοπογραφία τῆς Βλαχίας και ἀνθρωπολογικαὶ παρατηρήσεις ἀναφορικῶς πρὸς τὴν ὑγείαν και νόσους τῶν κατοίκων αὐτῆς ὑπὸ κυρίου Ιατροφιλοσόφου Κ. Καρακάσα (ἐν Βουκουρεστίοις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ι. Ἑλιάδου),²⁾ și din informațiunile ce a bine-voit a 'mī da d. profesor

1) Poemele medicale ale lui Dumitru Caracași, doctor în filosofie și în medicină, medic primar al orașului Bucuresci și al spi'alului care într'același oraș se chiamă al S-tului Pantelimon, — cari poeme el însuși în limba latină în prosă le-a tradus. Viena, 1795, în tipografia clinescă a lui George Ventoti. — Poemele sunt scrise în dialectul doric. Din poeziele mici sunt unele și în dialectul doric.

2) Descrierea Țării Romănesci cu observațiuni antropologice, privitoare la igiena și bôlele locuitorilor ei de d. doctor în filosofie și în medicină Constantin Caracași, în Bucuresci, din tipografia lui Ion Eliade 1830. — Traducțiunea e făcută de d. G. Sion, și se află manuscrisă în posesiunea familiei.

Odobescu, nepot despre mamă al doctorului Constantin Caracași.

Familia Caracași era de nēm grécă, — séu, după cum se păstra tradițiunea din bătrăni, de nēm din vechii Macedoneni. Era originară din orășelul Satiște, la nord de Cozani, în Sangiacul Monastir, lângă ruinele vechei Calandre, aprópe de ríul Nazilitza. Numcle vechiũ al familiei era *Luca*, dér de când Dumitru câștigă véđă mare ca doctor, Turcii din Macedonia 'l porecliră *Caracași*, din cauza negrelor și stufóselor spríncene ce avea.¹⁾

La Satiște lângă Cozani, s'a născut probabil pe la 1728—1730²⁾ Dumitru. La 1748, 1749 și 1751, după ce primise uă instrucțiune îngrijită, el scria poesii eline, din cari unele sunt publicate în *Poemata Medica* mai sus citate, ér altele sunt manuscrise în posesiunea familiei.

De tēner lui Dumitru Caracași îi plăcea medicina. Inainte de a fi plecat la Viena pentru a studia la universitatea de acolo, viitorul doctor se ocupa cu bócle, cari bântuiaũ prin Macedonia și prin Te-

¹⁾ Comunicat de d. Al. Odobescu.

²⁾ In prefa'a *Poemelor* tipărită la 1795, Dumitru dice in epistola dedicatoriă către Moruzi : *ista plus quam sexagenarius edidi.*

salia, și studiasse simptomele și evoluțiunea frigurilor de toate felurile chiar asupra lui însuși¹⁾.

La 1758,— după cum vedem dintr'ună poezie manuscrisă, — Dumitru Caracași este la studiu la Viena. Mai înainte fusese la Halle, unde urmase tot cursuri de filosofie și de medicină.²⁾ Studentul pomenesce cu recunoștință și iubire numele profesorilor săi: Juncker (*senex perientissimus, olim meus in Practicis benevolentissimus praeceptor*)³⁾; Eberhard (*meus olim praeceptor gratiosissimus*)⁴⁾ și Anton von Haen (*meus olim praeceptor humanissimus aequae ac eruditissimus*).⁵⁾

După obținerea gradului de doctor în filosofie și în medicină, Dumitru Caracași se întorce în orașul său de naștere, la Satiște, și începe practica medicinei. Este ierăși probabil că succesele acestei practice și vre-o câte-va cure minunate răspândiră departe numele dibaciului și învățatului doctor.

Valiul de la Dii (Vidin) 'l chiamă la dânsul în 1778. Caracași hotărî să se mute cu totul din Satiște căci, din Vidin, în primele rânduri, trecuse și la Calafat și de la Calafat mersese, chiamat de boeri,

1) *Poemata Medica*, pag. 177.

2) Epistola dedicatoriă către Moruzi, în *Poem. Medic.*

3) *Poem. Med.* pag. 35.

4) *Poem. Med.* pag. 37.

5) *Poem. Med.* pag. 53.

și la Craiova, pe unde văduse că e mult mai bine de cât în Macedonia și'n Tesalia. La 1782, doctorul se stabilește la Craiova. Era 'nsurat și avea două băeți: pe cel mare 'l chiăma Nicolae, pe-al doilea Constantin. Acesta era născut la 1773. ¹⁾

Förte muncitor, citind într'una ²⁾ pentru a se ține în curent cu știința, filantrop, voios, blajin, optimist, neînspăimântându-și bolnavii, — Dimitrie Caracași practica medicina după principiile școlii care, în secolul trecut, nu tindea la nimic alt de cât să ajute natura a reveni ierăși în calea sănătății, și neavând nici o dată pretențiunea primejdiosă de a da cu doctoriele seile sănătate bolnavilor.

Ego, dice el, una cum Hippocrate et aliis medicis tam recentioribus quam vetustioribus solam naturam morborum medicatricem cognosco. ³⁾

Er mai la vale: *solam eam novi corpus sanum et actionibus praeditum et ad tempus incorruptum conservantem; eam igitur artis medicae principium et quidem primum agnosco.* ⁴⁾

1) Comunic. de d. Odobescu.

2) *Poem. Medic. passim.*

3) Eu, împreună cu Ipocrat și cu alți doctori vechi și noi recunosc natura ca singură tămăduitoare a bolilor. — *Poem. Medic. pag. 35.*

4) Eu consider natura ca singura care păstrează corpul sănătos, propriu la muncă și întreg pînă la uă vreme; do aceea pe ea o recunosc ca principiul de căpeteniă al artei medicale. — *Poem. Medic. pag. 36.*

Și 'n fine, într'alt loc, milosul doctor ȃice : *atque videtur antiquitus dictum fuisse solam naturam quemlibet sanare morbum longum, peracutum et desperatum ; ea vero repugnante, vana esse omnia remedia.* ¹⁾

Numele lui Dimitrie Caracași ajunsese și la București. Domnii de pe vremuri îi voră toți binele. In poesiile lui și 'n *Topografia* fiului său Constantin, cuvinte de laudă și de recunoscintă citim pentru Alexandru Ipsilante, ²⁾ pentru Nicolae Caragea ³⁾, pentru Mihail C. Șuțu ⁴⁾ și 'n fine pentru Alexandru C. Moruzi. ⁵⁾

Peste un an de la venirea sa la tronul Țării-Romănesci, la 1784, Mihail C. Șuțu chiămă pe Dimitrie Caracași și 'l numi medic primar al orașului București și medic director al spitalului S-tului Pantelimon. ⁶⁾ Spitalul era 'ntr'ua stare miserabilă. Domnul dete lui Caracași însărcinarea de a 'l reorganisa și de a face dintr'ensul ceia ce trebuia să fiă

---

¹⁾ Se vede că din vechime s'a ȃis că singură natura tă-măduesco ori-ce bolă lungă, forțe grea și desperată ; și că, de nu vrea ea, tôte lécurile sunt zadarnice. — *Poem. Medic.* pag. 83.

²⁾ *Idila* din 1780 in *Poem. Medic.*

³⁾ *Oda* din 1782.

⁴⁾ *Oda* de laude din 1792, in ȃiua S-tului Pantelimon.

⁵⁾ *Idila* din 1793.

⁶⁾ *Topografia* lui Const. Caracași, pag. 141 și urm.

după voința pré fericiților donatori. Intr'aceste două funcțiuni Dimitrie Caracași rămase pênă la mórtea sa care se 'ntêmplă la anul 1804¹⁾.

În timp de două-șeci de ani cât stete în București, bătrânul doctor trăi în *hanul S-tului Gheorghe Noș*. Făcea visite prin orași și îi veniaă bolnavi și-acasă la consultațiune. *Poemata composuit quum per amplam urbem Dacorum curru vehebatur*; ²⁾ își compuse adică cu multe podóbe literare și frumoșe descrițiuni poetice versurile séle din *Poemata Medica*, pe când făcea visitele în trăsură. Era bine văđut de boeri, prietin bun cu familia Grecénu. ³⁾ Filaret, episcopul Râmnicului, prețuia fórte comer-ciul doctorului Caracași cu care sta césuri întregi de vorbă. ⁴⁾ Unite fórte eraă între dêensele familiele Caracași, Filitis și Darvaris.

Munca fórte mult și citea și mai mult; sfátuia pe toți la orî-ce ocașiune să 'și schimbe vieța cea lenevósă și tembelă, arêta tuturor cum să trăiécă, ce să mănânce, cum să se pórté. El a recomandat cultura cartofilor în țera nóstră. ⁵⁾

¹⁾ Comunicat de d. Odobescu care nc-a spus și locuința sa, în Hanul S-tului Gheorghe-Noș.

²⁾ În epistola dedicatoriă către Al. C. Moruzi.

³⁾ În *Poesiele ușóre* din *Poem. Medic.* pag. 239, epigrama către Vistierul Ștefan Greceanu.

⁴⁾ Com. de d. A. Odobescu.

⁵⁾ Comunic. de d. A. Odobescu. — C. Caracași în *Topo-*

De la 1795 era mereu bolnav. Frigurile 'l prăpădiau. Intr'un rând, mai înainte, eșind de la un bolnav și voind să 'ncalece, calul nărașași aruncase cu picióarele de dindărăt și 'l isbise în piept cu atâta putere, în cât îl trântise de un zid, de unde 'l ridicaseră mai mult mort de cât viu. De atunci, suferea de pept, de picióre, de rinichî și 'i slăbiseră și vederile. Imbătrânise înainte de vreme, după cum spune el însuși lui Moruzi în dedicația *Poemelor medice*.

De aceia, cu câți-va ani înainte de a muri, fiul său, Nicolae, întors doctor de la Viena, l'ajută la visite, la direcțiunea spitalului și în sarcina de doctor al orașului. Nicolae ênsê muri la 1802, ¹⁾ cu două ani înaintea tatălui său.

Bătrânul doctor se mângăia cu cel-l-alt, Constantin, care, la 1800, ²⁾ se reîntorsese în țeră, tot doctor în medicină și 'n filosofă de la Viena. În anul 1802, în ziua de 12 Iuniu, Constantin se căsători cu Irina Filitis, fica doctorului Silvestru Filitis, nepotul mitropolitului Dosithei Filitis, și a Smarandei Mănescu, nepótă mitropolitului Cosma. ³⁾

---

grafiă pag. 36, dice : acum 40 de ani leguminósele se cultivau puțin în țera românească.

1) *Topografia*, pag. 141—142.

2) *Topografia*, pag. 132.

3) Comunic. de d. A. Odobescu.

Bătrânul muri mulțumit *et hymnos cecinit Deo in alto regnanti*, — cum ține el însuși la sfârșitul poemei séle.

Doctor la Pantelimon și cu nume bine cunoscut în totă țera, Constantin Caracași începu să practice medicina la 1800.

Înaintea lui, afară de tată-său, doctori în Bucuresci erau încă doui, — adică doctori cu 'nvățatură, — și-anume Silvestru Filitis, socrul său, și Constantin Darvaris. ¹⁾ Aceștia începuseră cei d'ântăiū a vaccina, după ce se 'ntórseră din străinătate. Altoi-rea ênsé se făcea numai în clasa boeréscă. Constantin Caracași a răspândit-o în tóte clasele poporului, ajutat la acésta mai târđiū și de alți 8 medici «învă-«țați colegi ai mei cu cari 20 de ani am trăit în «deplină armoniă.» ²⁾

Constantin, ca și tatăl său, era om de omeniă, iubitor de semenii săi, filantrop în totă puterea cuvîntului și avênd asupra cinstei și demnităței sarcinei séle principii neschimbate. Când generalul comite de Langeron, la 1809, era 'n Bucuresci bolnav de friguri și se respândise vestea că Miloradovici și partisanii săi voiaū cu ori-ce preț să'l otrăvêscă, Francesul de ómeni cunoscător se căută fără téma

1) *Topografia*, pag. 131.

2) *Ibidem*.

cu doctorul Caracași și cu socrul acestuia doctorul Silvestru. 1)

Era uă adevărată durere pentru doctorul filantrop — care mai târziu își va cresce unicul său baiat după principiile din *Emile* al lui Rousseau 2) — era, ȃic, ua adevărată durere când vedea spitalele de la Colțea, Pantelimon și Dudesci 3) în starea miserabilă în care se afla. Văduse spitalele de la Viena și când se uita la cele bucurescene îi trebuia uă tótă blândețea, tótă filosofia și tot amorul lui pentru medicină ca să nu se descurageze. Scia că sunt venituri, epitropiî ênsă le punea de uă parte, ér mânăstirile, datóre a ajuta spitalele, își dau tóte veniturile lor egumenilor trândavi, corupți și nemernici. 4)

Colțea n'avea de cât 30 de paturi, de și la socoli se trecea uă 40. Moruzi mărise la 1798 numărul paturilor cu 20, dér după căderea lui epitropiî reveniseră tot la 30 de paturi. Inima doctorului se strîngea de durere, când vedea că și la Colțea și la Pantelimon se refusă bolnavi. Intr'un rând, — era în 1811, — vădu un oim că móre la un colț de uliță. Era un Némț bolnav de tifos 5). Caracași nu

1) *Hurmuzake*, colecț. Odobescu (vol. III supl. I) pag. 199), *Mémoire* du Comte de Langeron.

2) Comunic. de d. Al. Odobescu.

3) Spitalul de ciumă, fundat de Moruzi la 1796.

4) *Topografia*, pag. 129.

5) Comunic. de d. Al. Odobescu.

mai putu suferi și se duse drept la prietenul său, agă de poliția pe atunci, Vornicul Grigorie Bălenu, nepotul despre soră al Marelui Ban Grigorie Brâncovenu. Il rugă cu lacrimi ferbinți să deschidă uă subscripțiune pentru clădirea unui nou spital, se obligă să contribuiescă și el cu bani și se legă să slujescă fără léfă ca doctor al noului spital cât va trăi. Bălenu primi și deschise subscripțiunea. Boerii, clerul, neguțătorimea, rugați și îndemnați de doctorul Caracași, de *doftorul Constandinache*, cum i se ȳcea, contribuiră pe 'ntrecute. Contribui atunci și generalul rus Kutusoff cu șapte galbeni.

La 1811, spitalul se instală pe iute într'ua casă închiriată, unde înainte fusese uă fabrică de haine ¹⁾,— în ce uliță a Bucurescilor nusciū. Pe urmă se 'ncepu clădirea care trebui să se întrerupă la 1813 din ca-
usa epidemieii. La 1815 clădirea era gata. Spitalul *Filantropia* fu mutat acolo unde este și astăđi.

Primii efori fură Constantin Filitis episcopul Buzelui, Marele Ban Grigorie Brâncovenu, marele Vornic Grigorie Bălenu, doctorul Constantin Caracași și stolnicul Giani Orășanu ²⁾. Ca ajutători la clădire cu sume mari, figuréză, pe lângă aceștia, și Marele Ban Radu Golescu, Marele Logofet George

1) *Topografia*, pag. 145.

2) *Ibidem*, col. I.

Golescu, Aga Constantin Golescu, Vornicul Nicolae Văcărescu și Hatmanul Constantin Grecénu. 1)

Filantropia este opera lui Constantin Caracași.

Doctorul o îngriji cu neschimbată iubire într'una și fără obosélă. Se vede în paginelle *Topografie*: drépta mândriă a omului care se uită cum cresc și se înmulțesc ródele muncei séle.

«Putem primi, ȃice dênsul, 800 — 1150 de bolnavi pe an; dintr'ênșii mor 90—100 pe an, restul se fac bine și plécă. De la 1812 și pênă la 1820 am căutat în spital 6685 de bolnavi: aũ murit 582, restul s'a însănătoșit. Am avut venituri lei 373776 și am cheltuit lei 223087; restul l'am întrebuițat la plata datorielle contractate la facerea spitalului, — datorii cari ni se cereaũ mereũ, căci egumenii manăstirille eraũ creditorii. La clădirea făcută sub direcțiunea doctorului, după 1821 pe când Caracași era încă la Brașov, s'a mai adaus un pavilion de băi clădit cu cheltuella Marei Bănese Safta Brâncovénu. 2)

Visitele la Filantropia, visitele la Pantelimon, — unde la 1816, arêtând lui Iancu Caragia dërimăturille în care zăceaũ bolnavii, făcuse pe Donnul grec să hotărăscă zidirea unui noũ spital, — visitele la

---

1) Din familia Cornescu.

2) *Topografia*, pag. 148.

bolnavi din orași și citirea acasă ocupau întregi zilele doctorului.

Trei erau pasiunile doctorului Caracași: «sacra», «divina» ¹⁾ artă a medicinei, cetirea cărților ce necentenit și-aducea din străinătate și grădinăria ce avea și îngrijia la Ciurel, afară din Bucuresci, de la Belvedere înainte. Orele libere și le petrecea în biblioteca sa, foarte bogată, foarte frumoasă unde, când nu citea, se ocupa a strînge și pune în ordine notițele adunate pentru lucrarea lui de căpeteniă *Descrierea Țării Românești*, acea *Topografiă* pe care o cităm într'una și la care lucra de ani de zile cu deosebită atențiune.

Cu câți-va ani înainte de 1821, asociându-se cu boerinașii Clincénu și Toplicescu, deschise uă tipografiă, unde sub direcțiunea lor se tipăriră destule cărți bisericesci, înainte ca tipografia se devină dupa mórtea doctorului, proprietatea lui Eliade. ²⁾

Caracași lucra într'una, și când se uita în țără și vedea în ce hal era pe atunci medicina uă mare jale 'l coprindea. Lucrul se vede lămurit din scrierea sa ³⁾. Afară de doctorii cei opt din Bucuresci, de unul la Craiova ⁴⁾ și de unul la Buzău, Italian, adus

1) C. Caracași, *passim* în *Topografiă*.

2) Comunic. de d. Al. Odobescu.

3) *Passim*.

4) *Topografia*, pag. 136.

pentru spitalul de acolo (6 paturi, 7000 lei venit) de episcopul Constantin Filitis și în urmă înlocuit cu un némț, Genovac, camarad de universitate al lui Caracași la Viena, — afară de aceștia nu erau în țera noastră — ca și în Rusia ¹⁾ — de cât felceri, spișeri și șarlatani. Aceștia mișunau prin orașe și făceau năsdrăvăniî cari scoteau pe bunul doctor din tóte marginile răbdării.

Intr'un rând, unul dintr'acești șarlatani anunțase că tămăduesce *chelbêua* (bólă de păr), și-o tamăduia prin faptul că smulgea de pe capul bolnavului, din rădăcină, toți perii, ér tidva gólă-genuchî o ungea c' uă soluțiune de argint-viü. Congedia apoi bolnavul dicându-i: așteptă să créscă.

Ancă uă spaimă a doctorului Caracași erau babele. Venia el, da uă doctoriă și când eșia pe uă ușă, baba intra pe alta. Da și baba doctoria ei. Ambele se *cumbenaï*, adică făceau, cum s'ar dice, uă *cumbenațiă* și bolnavul da ortul popii. Cine era de vina? Doctorul de sigur, nu baba, dicea familia; căci baba ce scie, biata bētrână.

Multe și felurite lucruri și năsdrăvăniî de soîul acesta a auđit și a vēđut doctorul Caracași în cei 28 de ani de practică a medicinei în Bucuresci. Traise la Viena, continua a trai în bogata lui bi-

1) Le Général Comte de Langeron : *Memoriul citat, passim.*

biblioteca într'ună lume cu totul alta, și apoi când eșia pe ulițele Bucureștilor se intra în casele boerilor unde se mânca înainte de ciorbă 7 — 8 feluri de mezelicuri și după ciorbă 10 — 12 feluri de bucate, Caracași vedea contrastul cel mare în care era adus se'și petrecă existența. În loc de a biciui cu versul înflăcărat al satirei, doctorul, blând cum era, se mulțamea a face din când în când câte uă ironică observațiune, privitoare la vieța trândavă a boerilor din vremurile lui.

Bunióră, el ne spune că boerii după ce mănâncă dorm, apoi se scólă și poruncesc să li se pună caii la trăsura să iasă la plimbare, ȳicând că vor să facă mișcare. Să trântesc în trăsura și nu fac nici una. Din fericire podul de lemn de pe ulițe îi sguđuiă în trăsura cu atâta putere, încât fac mișcarea necesară digestiunei.

De altmintreli, în *Topografia* sunt uă mulțime de date interesante, adunate cu deosebită atențiune; acestea ca și sfaturile igienice și propunerile filantropice merită să fiă cunoscute. După invitarea D-lui Grigorie Caracași, G. Sion a tradus *Topografia* lui Constantin Caracași. Traducțiunea nu este încă publicată. Și doctorii, și istoricii trecutei noastre civilizațiuni, și în genere toți Români s'ar folosi din citirea acestei consciinciose și îndelung meditate lucrări. Ea a fost tipărită în grecesce la tipografia

lui Eliad după mórtea doctorului. Soția sa dedese lui Eliad și textul german al lucrării, căci Caracași lucrase *Descrierea* în două limbi. Textul german s'a rătăcit. Din cele 1000 de volume tipărite cu multe greșeli din *Descriere*, 500 s'aũ dat societății filarmonice; cele-l-alte 500 aũ ars la focul din 1847 împreună cu frumoșa bibliotecă a doctorului. 1)

Doctorul Constantin Caracași a murit la 1828, în 31 Octobree, — victimă a filantropiei și a artei sele. De mult doctorul nu mai avea miros, și de aceea, în spitalele militare ale Rușilor, unde bântuia

---

1) Comunic. de d. Al. Odobescu. — Pentru a aręta cât de variată era lucrarea acęsta și cât muucise doctorul pentru a o înjgheba, dăm aci tabla materiilor din traducțiunea Sion. Etă-o : *Partea I*: Cap. I: Despre limite; poziția naturală: împărțire; calitate. — Cap. II: Despre climă în genere a celor patru ano-timpuri; despre vęnaturile anuale; despre temperatură și influența sa în privința sănătăței și a bólelor. — Cap. III: Despre produse; despre genul quadrupedelor ce se mănăncă; despre păseri (cu tóte amęnunțele); despre pesci; despre amfibii; despre insecte; despre plante; despre minerale și metale. — Cap. IV: Despre origina, numărul, împărțirea locuitorilor; despre constituția lor fizică. Țigani. — Cap. V: Despre creșterea naturală a copiilor: despre hrana, bęutura, îmbrăcăminte, esercițiurile, somnul și petrecerile locuitorilor. — Cap. VI: Despre caracterul moral și civilizația locuitorilor. — Cap. VII: Despre medic, chirurg și farmaciști; despre spitale și instituțiunile filantropice; despre asilul de copii. *Partea II*: Topografia parțială a Țerei. Descrierea aprópe amęnunțită a tuturor districtelor.

un tifos înfiorător, intrând fără nici uă precauțiune pentru a îngriji de bolnavi, Caracași fu lovit de un tifos teribil care în trei zile 'lă și duse la mor-mânt.

Bucurescenii și cei de prin orașele districtelor române cari 'lă cunoscuseră, nu uitară multă vreme figura simpatică și distinsă, cu trăsurile fine și delicate, c'un aer de blajină voioșă, — un chip care îndată atrăgea și pironia privirile trecătorilor și contrasta fôrte cu chipurile ómenilor de prin vremurile acelea. Cu costumul *europienesc*, cu peruca albă, totdeuna bine îngrijită și bine peptănată, încadrând minunat obrazul sėu rumen și frumos, autorul *Topografieii* semėna mai mult cu un marchis de la curtea lui Ludovic XVI emigrat în Bucurescī, decăt cu un elev al universitășilor germane.

Doctorul Constantin Caracași lăsă la mórte-ı în societatea bucurescėnă amintirea unui om de bine în tótă puterea cuvântului și a unui medic filantrop, învățat și neobosit.

Și astăzi, și 'n totdeuna, pentru cei cari vor studia ciudata epocă în care el trăia, *doftorul Constantinache* cu aceste însușiri li se va înfășișa.

MARELE BAN CONSTANTIN NASTUREL HERESCU

CONSTANTIN NĂSTUREL HERĂSCU

MARELE BAN CONSTANTIN NASTUREL HERESCU

---

n ședința de la 2 Septembrie 1876, Academia Română, — p'atunci *Societatea Academica* — pusese la concurs, pentru anul 1879, următoarea teasă :

«Studiū asupra producerilor literare în limba română din epoca lui Matei Basarab (1633 — 1654), «în care se vor avé în vedcre atât documente oficiale și particulare, redactate în limba română «dintr'acea epocă, cât și cărțile traduse și tipărite «românesce pe atunci, precum și orî-ce elemente «literare, relative la mișcarea culturii române în acel «period ; — se va studia cu uă specială atențiune «vieța și activitatea literară a eruditului Mare Logofet al țerei dintr'acel timp, *Udriste* (*Orest* său «*Uriil*) Năsturel din Heresci, cumnat al lui Matei-«Vodă și străbun al fericitului nostru donator.»

Fericitul donator al Academiei române și stră-

nepot al învățatului Udriște Năsturel, este «Marele Ban al Oștirea românească, Constantin Năsturel Herescu.»

Tot ceia ce țin adunat în notele mele despre familia Năsturelilor din Heresci, și 'n deosebii despre Dómnia Elena Matei-Vodă, născută Năsturel; despre fratele ei, învățatul Logofet Udriște Năsturel, pôte cel mai bun prosator român din secolul XVII, decât ar fi să judec după paginile ce onor. d. Hasdeu mi-a citit într'un rând din manuscriptul: *Viețile sfinților Varlam și Ioasaf* care, pentru cinstea și 'mpodobirea limbei române, ar trebui publicat cât mai curând; despre stramoșii lor, bunióră despre primul Udriste, cel din secolul XVI^{-lea} († 1526) care a zidit casa cu lespezi de pétră de la Heresci, și despre Năsturelii din secolii XVII și XVIII, și cërta ce s'a iscat între cele două ramuri ale Năsturelilor în timpul domniei Cantacuzinescilor și Brâncovénului, — tóte aceste amênunte le păstrez, pentru a le folosi atunci când *Revista Nouă*, procurându-și portretul Dómnei Elena a lui Matei Basarab, una din primele Dómne citite și 'nvătate, ale României, îmi va face onórea de a mă însărcina cu scrierea biografiei ei.

Drept acestea, lăsând la uă parte pe cei-l-alți strămoși, vcî stărui asupra «fericitului donator.»

Constantin Năsturel Herescu s'a născut la anul

1796 în București. Tatăl lui era fiul Marelui Ban Radu Năsturel, unul din marii boerii ai secolului XVIII și care, în lănceda vieța a boerilor fanario-tisași de pe atunci, sciu să simță românesce, să se pórte demn cu beiī carī se petreceau ca la móră pe tronul Munteniei, și să-și câștigue nume mare și lă-udat în ochii Românilor prin clădirea și înzestrarea de spitale, de mănastiri și de biserici, — bunióră biserica Sfintei Vineri care era zidită chiar în curtea caselor séle. Aceste case boieresci, mari și cu uă curte intinsă, se aflaū pe locul ocupat ađi de uă porțiune a curței bisericei și de stradele împrejmuito-re. Grădina S-tei Vineri, numită mai nainte maidanul *Herėsca*, făcea parte tot din curtea și pământul Năs-turelilor din Herěsci.

Acest mare Ban, Radu Năsturel din Herěsci séu din *Fieresci*, — cum spun documentele din *Condica Brâncovenescă* — avu un singur fiū care se 'nsură și lua de soțiă pe uă Filipescă. Fiul Banului Radu n'a avut în vieța nici uă funcțiune; a trăit fórte re-tras și, din căsătoria lui cu fata Filipescului, a avut doui copii: pe Constantiu Năsturel Herěscu, și uă fată măritată după Logofătul Alexandru Scarlat Ghica (Barbă roșiă).

Fórte bogat, viitorul General a avut uă copilăriă și uă tinerețe din cele mai rěsfățate. Singur fecior

la parinți, a fost crescut în bumbac și alintat cu toate dulceațurile unei vieți fără de nori.

De atunci, el a avut acele gusturi suptiri și fastuoase, acele maniere alese, rafinate ba chiar și capricioase, ca nobilii franceși din timpul *Regenței*, și cari toate făceau din Generalul Herescu uă fisionomia cu totul deosibită și originală în lumea boierescă din ultimii timpî ai boierimei române.

El a primit din copilăria uă învățatura care, pre vremurile de atunci, putea fi considerată ca superioară și foarte îngrijită.

Pe lângă dascălii greci cari, mai mult de cât ori-când, se păunau atunci în totă sclivisita și mincinosă lor splendore, mai erau în țerile române între 1795 și 1815 și un alt soiū de dascăli. Erau nobilii franceși care emigraseră din Paris și dintr'alte orașe ale Franciei, în urma izbucnirii revoluțiunei celei mari. După cum Ludovic-Filip, viitor rege al Franciei, da lecțiuni de danș și de clavir prin Londra și aiurea, — tot astfel, la București și la Iași, comiți, marchisi și baroni francesi făceau pe dascălii și pe guvernorii tinerilor de neam mare, cari, erau pré fericiți a schimba pe *τίπτω, τίπτεις, τίπτει* al dascălului grec în *J'aime, tu aimes, il aime* al Francesului cu perucă, nobil, spiritual și vioiū.

Astfel de dascăli avu în copilăria sa Constantin Nasturel Herescu.

De timpuriu, părinți l'insurară cu Elena Bălenu. Soția avé 13 ani, iar el 19. Soții, înșiși copii, n'au avut nici ua data copii.

Inainte de 1821, adica înainte de izbucnirea Revoluțiunei în Orient, tînerul Herescu făcea parte, împreună cu Vacarescii, Filipescii, Cornescii, Crețulescii, Bălenii și Balaceni, din acea pleiada de feciori de boieri cari,—de ua parte plini de ideile umanitare ale Franciei din al XVIII secol, ier de alta statornică în prejudițiile de ură séu de simpatia pentru Turci și pentru Ruși, prejudiție insuflate de Greci unei mare părți din casta boerescă, — doriau neapărat uă schimbare, dér nu puteau se 'și dea bine séma de ce fel trebuia să fiă schimbarea."

In timpul Eteriei, ei ar fi voit se scape țera de sub jugul turcesc, dér pe Tudor puțini îl pricepură și âncă mai puțini l'ajutară.

Inainte de 1821, doui-spre-șede uincri dintr'aceștia, printre cari și Constandin Năsturel Herescu, semnară un act prin care se legau cu jurământ că, de va fi se piéră în Eteriă vr'unul dintr'acești 12 apostoli, familia lui se fiă ajutată de cei rămași în vieță.

Probabil ca la Brașov, unde fugiră cu toți, acești boeri desvoltară și amplificară actul din țera, astfel cum onor. d. Nicolae Kretzulescu l'a comunicat Academiei române, într'una din ședințele trecutei sesiuni din 1890.

Ce efect avu legătura cu juramânt nu se scie.

Positiv ênsë este că, la 1821, Herëscu se afla fugit la Braşov împreună cu tótă boerimea ţerei.

De la Braşov, cam pe la 1823, boierul nostru se se hotărî se plece 'n Rusia.

Situaţiunea averei séle, un dor nestins ce avea 'n inimă, hotărîrea de a schimba vieţa molatică, bogata dér uniformă a boerului, cu ua altă nouă şi necunoscută, îl facură să se espatrieze.

Inaintea lui cu câtă-va vreme plecase, tot în Rusia, şi generalul Costake Scarlat Ghica, boierul despre care vorbesc în biografia principesei Dora d'Istria, tatăl frumoşei principese Cleopatra Trubetzkoi căreia, cu câţi-va ani mai în urmă, Lamartine şi Victor Hugo îi dedicară versuri la Paris.

În Rusia, Herëscu intră în armată şi servi într'un regiment de Ulanî.

Dupa vieţa atât de resfăţată şi de leneşă de prin Bucurescî, el se supuse vieţii aspre, obositore, pline de neajunsuri şi de harţueli a militarului, şi âncă a militarului de sub straşnicele porunci ale Ţarului Nicolae.

Pe când se afla în Ruşia, rudele din ţera, cu scop de a'î regula averea, vëndură principelui Serbiei, Miloş I Obrenovici, stravechiul domeniū al Herëscilor, moşia care era căminul şi légânul Năstureilor dinainte de 1520 şi pentru care, după cum

găesc în *Condica Brâncovenescă*, fusese la 1712 certy mare între Șerban Năsturel *Fierescu*, fiul lui Radu Banul Năsturel, și între Cazan Logofetul, fiul lui Cazan Postelnicul, veri al doilea, coboritori dintr'un alt Radu Banul — precum ne vom încerca a lămuri și mai bine, când vom face biografia Dónnei Elena Năsturel.

Cam pe la 1827, Herescu se 'ntorce din Rusia.

În locul ténérului boer, fastuos și risipitor, de odinioară, căruia, ca și lui Ienăchiță Văcărescu, îi plăcea stofele de mare preț, mâncările cele rare, pietrele scumpe și nestemate cari faceau cât două moși una, precum și parfumurile și miresmile cari vecinic fumau din cății așezate prin colțurile și fridele iatacurilor și sălilor de primire — în locul boerului acestuia, avem acum pe boerul prevădător, econom, cu măsură în toate, dór continuând a trăi cu casă deschisă, cu masă întinsă pentru ori-ce număr de oșpeți, cu mână de ajutor pentru toți cei ce se adresa darniciei lui, și în toate afacerile lui publice și private de uă integritate esemplară.

În timpul lui Alexandru-Vodă Ghica, Herescu fu adjutant al Domnului. Tot atunci își construi casa în care stete pêne la mórte, în strada Academiei (Grădina Stavri); pe lângă funcțiunea de adiutant al lui Vodă, Herescu a fost în vremurile acelea și Vornic de temnițe.

Sub Bibescu-Vodă fu numit Vistier. In acésta funcțiune P'ajunse revoluțiunea din 1848.

Dinainte ênsă de acest an, Herescu fu primul dih boerii ale căror minte și inima erau mai deschise ideilor de regenerare naționala. Proba cea mai te-meinică despre acésta este prietenia lui cu C. A. Rosetti, cu care se iubia și se stima frățește.

Fundatorul *Românului* iubia foarte pe fundatorul marelui premiū *Năsturel*, și decă, la 1848, poporul Bucurescilor sparse gémurile casei Herescului, — ceia ce pricinui mórtea bêtrânei séle mame, — cauza a fost uă fatală încurcătură, uă neînțelegere nu âncă bine lamurită, care ținu locului, în completă inacțiune, și pe Ión Câmpinenu, și pe Costake Crețulescu, și pe Vistierul Herescu, și care judecă pe nedrept și vro câteva altele din faptele țilelor lui Iuniū 1848.

Sub Stirbei-Vodă, Herescu reintră în armată. Atunci fu numit Mare Ban și Spatar al oștirea; de atunci i-a și rămas și titlul de : Marele Ban al Oștirea, Constantin Năsturel Herescu.

Sub Căimăcămia lui Alexandru Ghica, când exilații reintră în țeră, Herescu reîncepu relațiunile-î de prietenia cu C. A. Rosetti.

La 1855, neavând, după cum am spus, copii, în unire cu soția sa, Elena Năsturel Herescu, născută Balenu, Generalul își făcuse testamentul lasând de

clironómă a întregii sële averi biserica Sfintei Vineri din București, fundațiunea familiei.

Destăinuindu-se în această privință prietenului său C. A. Rosetti, acesta, firesce, îi spuse aceleași cuvinte cari sunt trecute și'n codicilul publicat în *Analele Societății Academice* din 1873 că, adica, asemenea clironomii «nu mai sunt în raport cu starea actuală a dezvoltării noastre naționale și sociale» și că altfel un Năsturel ar pute se 'și nemurésca numele.

Atunci închipui Generalul a numi uă comisiune compusa din Mitropolitul Țării după vremuri, din Președinții Corpurilor legiuitoare, dintr'un membru al Comisiunii centrale de la Focșani, din nu știu câți miniștrii, judecători și profesori, cari toți, în fiă care an, aveaū sē se strîngă și sē dea din venitul averii sële câte uă miă de galbeni autorului celei mai bune cărți românesci.

Lucrul era nepractic.

Uă asemenea comisiune nu s'ar fi putut aduna nici uă dată.

La 1871, Generalul mai schimbase și mai lamurise în codicilele testamentului său atribuțiunile comisiunii pentru *premiile literare*. Totuși, el singur mărturisia că combinațiunea sa nu era bine înjghebată.

La 1873, d. Alexandru Odobescu, pe care Generalul Herescu 'l cunoscuse și'l iubise de mic copil

și cu al cărui tată, — generalul Ion Odobescu — Herescu fusese prieten din timpul lui Alexandru Vodă Ghica, — la 1873, d. Alexandru Odobescu scrisese Generalului uă scrisoare în care, vorbindu-i în cuvinte de laudă despre eruditul logofet Udriste Nasturel, cel plin de merite în istoria literaturii române din secolul XVII, îi propuse ca, în locul acelei Comisiuni, să numescă drept moștenitoare a averii séle (moșia *Năsturel* din Teleorman și *Satu-Noă* din Ilfov), în jumătate cu biserica Sfintei Vineri, pe Societatea Academică Română.

«Era frumos și înduioșător, ne spune d. Al Odobescu, entuziasmul cu care bătrânul General îmbrățișa acésta ideia. Numai avu pace, pêne când advoocatul séu, împreună cu mine, nu'i făcurăm testamentul așa cum îi spuseseam eu în scrisoarea mea.»

De atunci, Academia împarte anual, sub numele de *Premiele Năsturel*, unul de 5000 lei celei mai bune lucrări trimise despre uă materie pusă la concurs de Academiă; altul de lei 4000 celei mai bune cărți tipărite în cursul anului; iér, din patru în patru ani, un premiū de lei 12000, numit *Marele premiū Năsturel*, celei mai bune lucrări de ori ce gen apărute în decursul acestor patru ani.

După ce'și făcu testamentul și mai trăi încă un an în relațiunile cele mai prietenoșe cu toți academicii, ale căror discuțiuni limbistice și frânturi de limbă

(p'atunci era vilva latinismelor) l'înveseleaŭ fôrte, Marele Ban al Oștirea, Constantin Năsturel Herescu, se stinse în nôptea de 30 spre 31 Decembre 1874.

Cu dânsul sê stinse și vița Năstureilor din Heresci, cari începuseră dacă nu cu graful Henrich la 1370, apoi de sigur cu Udriste I Năsturel, fiul lui Ilie Năsturel, cel cu casele de pētră de la 1520, după spusa cronicarului; cari continuaseră cu Elena Dómna și cu învêțatul Udriste II Năsturel în secolul XVII, și 'n fine cu Banul Radu Năsturel (1750—1804), întemeiătorul multor spitale și multor biserici, moșul ultimului Năsturel, adecă al Generalului Năsturel Herescu.

Astădi numele de Herescu trăesce prin premiele înființate de strănepotul marelui prosator român din secolul XVII.

Nu sciũ decă d. Al. Odobescu, în scrisórea care a dat pricină de născare ăstor premie ale Academiei române, a adus aminte bētrânului General, pe lângă gloria Logofêtului Udriste, și gloria mai nouă a baronului de Montyon, celebrul donator al Academiei Francese.

După cum bogatele premie ale acestui nobil frances — *bourru et bienfaisant*, îi nemuresc cu laudă numele printre compatrioții lui în vécul vécurilor, — tot astfel, cu laudă și cu cinste, va fi perpetuũ pe

buzele academicilor și chiar al altor scriitori români numele Marelui Ban al Oștirea, Generalul Constantin Năsturel Herescu, afabilul și liberalul donator al Academiei Române.

ION MAIORESCU

ION MAIORESCU

ION MAIORESCU

---

levii cursurilor complementare de la Colegiul S-tului Sava, — embrionul Facultății noastre de litere, — și-aduc și astași aminte cu ce cuvinte profesorul lor de istoria, Ion Maiorescu, le vorbia adesea, în timpul prelegerilor, despre însemnătatea învățaturii în viața unui popor.

«Eü, frate, dicea profesorul, încă am văđut multe «și din tóte aceste multe m'am convins că noi, «fara carte, acilea în țera aceasta, și mai departe, «în țerile acelea locuite de Români, multa viața «nu vom avé. Am fost eü în țerile Apusului, și- «apoi fost-am și la Viena, și pre acolo, pretutin- «deni, am înțeles că nimic alt nu întaresce și nu «împodobesce viața omului și, deci, viața poporu- «lui, mai mult ca învățatura, sciința și artele. Asta «n'o uitați, frate, în tóte luptele vieței vóstre, «c'apoi încă și noi vom ajunge ca Polonii, și nu'i «frumos, nu'i bine.....»

Și profesorul continua făcând pe necăjitul, pentru a-și ascunde emoțiunea adâncă ce simția, când venia vorba despre destinele viitoare ale țerilor române, — destine pe atunci atât de plăpânde, atât de nesigure și supuse împrejurărilor.

Ion Maiorescu n'avea de cât se'și readucă aminte chinurile vieței lui și vijeliile ce se abătusera asupra țerilor române de-alungul primei jumătăți a vécului nostru, pentru ca vorbele lui să vibreze cu mai nestrămutată credință, în fața celor 4—5 elevi cari urmau cursurile complementare la istoricul colegiū al S-tului Sava.

Văduse, învățase, simțise și suferise multe, — ca toți cei aleși ai generațiunei trecute, în aurora secolului XIX, spre binele și cinstea marei patrie române.

Ion Maiorescu s'a nascut în anul 1811 ¹⁾ la Bucerdea, în ținutul de lângă Blaj, focarul de căpetenia al românismului și sciinței transilvane. După mamă, el se rudca cu familia episcopului Samuil Vulcan de la Oradea și cu aceia a lui Petru Maior (²). După învățatura școlelor de buchic, Maiorescu era la 1824 elev în clasa I la gimnasiul din Blaj. Peste 5 ani, la 1829, absolve cu eminență

1) Comunicat de d. T. Maiorescu.

2) *Transilvania*, 1877, no. 14. G. Bariț: *Maiorescu*.

cursul de filosofie de acolo, dér pentru că tãria și drépta mãndriã a caracterului seú nu'î îngãduiau uã órbã supunere cãtre canonicii din Blaj, Maiorescu trecu la Cluj, unde repeși filosofia și-ãpoi merse la Oradea, la episcopul Samuil Vulcan, care, ghicind meritele tãnérului, 'l trãmise la Pesta. 3)

Ca «*teolog absolut*» Maiorescu se întórce la Blaj, de unde Lemeny, arhiepiscopul, 'l trãmite la Viena ca sã ieã gradul de doctor în Teologieã. Plecarea lui Maiorescu la Viena catã a fi pusã pe la 1834. 4)

Ajuns la Viena, ca odiniórã Șincai și Petru Maior la Roma, Maiorescu scia bine cã nici uã trãgere de inimã nu simțea pentru acele studie aride ale dogmelor și canónelor, comentate la infinit de scolastica și de casuistica Bisericeii catolice.

Totuși, pentru a asculta *befehlul* și a mulțami ardintea dorințã a pãrintelui seú, Maiorescu intrã în institutul *Santei Barbare* 5) ca sã studieze teologia. Cursurile ênsã pe cari le audia cu adevãratã placere erau acelea de filologieã și mai în deosebi cursurile de istorieã. Iși cãlcã pe inimã și ascultã și

3) *Ibidem*.

4) D. Bariț greșesce punând data 1835. Cu acésta nu corespund ãatele celor-l-alte evenimente cari urmézã în viețã lui Ion Maiorescu.

5) Comunicat de D. T. Maiorescu. — D. Bariț (*Transilvania, a. c.*) ñice cã a studiat la *Augustineum*.

lecțiunile de teologie, de cari 'și va aduce aminte, deca nu 'ntr'alte dăți, cel puțin în discuțiunile ce va avé în 1857 cu preoții de prin Istria când le va susține că rău fac de nu lasă pe Români se jôce în tôte Duminicile și că nu e adevărat că S-tul Augustin «în opera sa cea mare, *de Civitate Dei*, în confesiuni, predice, epistole, și comentarie «la cartea Facerei» a condamnat vre-o data jocul (danțul). 6)

În institutul *Sântei Barbare*, Ion Maiorescu facu cunoscința și se împrieteni fôrte cu studentul Ion Popazu de la Brașov, pe a căruia soră Maria, în Octobrie 1837, o va lua de soție la Brașov. 7)

Fiind la Viena, când vëdu că vremea se apropie și că, sfârșind facultatea, va trebui să se facă preot, Ion Maiorescu luă uă hotărîre desperata: fugi din Viena și se'ndreptă spre *Țeră*, adica spre Muntenia 8). Nu cunosc nici una din peripețiile acestei Odiseie de la Viena pôte prin Ungaria și Banat, pôte prin Ungaria și Transilvania. 9)

Ceia ce sciū e că pe la 1836 Maiorescu se opresce

6) *Itinerar la Români Istria* de Ion Maiorescu (Iași 1874), pag. 51.

7.) Bariț, *l. c.*

8) Comunicat de D. T. Maiorescu.

9) D. Bariț dîce că la 1836 Maiorescu trece pre la Brașov la Cernetși.

la Cerneți, — de unde cu câte-va luni înainte se strămutaseră dregătoriale, dér unde se afla încă întreaga populațiune orășenescă a Mehedinților, care cu'ncetul-cu'ncetul, avea mui târziu să se mute în Turnul Severinului. ¹⁰⁾

Ajuns în Cerneți, Ion Maiorescu se face cunoscut unora din proprietarii locali prin cuvintele pline de dor, ce le adresază cu privire la școlă. Nu era nici unu în Cerneți. Tênerul doctorand aduse pe proprietari se védă rușinea ce sta asupra orașului fără focar de lumină. La vorbele lui, proprietarii se strîng, contribuesc cu toții și uă școlă primară este pe dată înființata. Profesor fu firesce chiar inițiatorul școlei, adică Ion Maiorescu. ¹¹⁾

Cu credința pe care toți bătrânii au avut-o înfiptă în afundul minței și inimei lor, ca adică școlă e totul, Ion Maiorescu se puse pe muncă, ne mai voind să sciă că, cu studiele ce el avea, ar fi putut găsi, la București séu într'unul din orașele mari ale țerei, un șcenă mai înaltă și mai potrivită pentru activitatea sa. Se puse pe lucru cu temeiū, ca și cum acolo ar fi fost se 'și petrecă 'ntreaga vieța, și cu și aruncând pe ogórele feciorelnice ale

---

10) *Istoria Severinului* (1883) de V. Demetrescu. — pag. 31.

11) Comunicat de D. T. Maiorescu.

minților române semînța de lunuri roditoare a sciinței.

În 1837, Alexandru Ghica, Domnul Munteniei face uă călătorie prin Oltenia și, pentru că pe atunci ispravnic al Mehedinților era nepotul său de soră, Glogovénu ¹²⁾ Vodă veni și pe la Severin, și pe la Cerneți, — două orașe, unul tînăr de tot și altul bătrîn, cari erau la cușite, Severinul dând în cap Cerneților cu portul și viitorul său, ér Cerneții lovindu-l cu casa lui Tudor Vladimirescu, casă pe cari orașanii o priveau ca uă biserică, ca un chivot al redeșteptării și al patriotismului oltenesc. ¹³⁾

Cuvîntarea plină de frumoșe și folositoare idei, de uă demnă și cumpătată laudă la adresa Domnului, atrase asupra necunoscutului profesor din Cerneți atențiunea lui Alexandru Ghica.

Cine este și de unde vine acest tînăr cu așa bogată învățatură și care s'a îngropat cu atîta abnegațiune în orașelul Cerneți?

E probabil că însuși Ion Maiorescu povesti lui Vodă întemplările vieții sêlc. Din vorbirea ce avură, principele se convinse și mai mult de meritele profesorului și hotărî mutarea lui la Craiova, la *Școala*

12) Comunicat de repositul Ioan Brezoianu (Paris, Ianuariu 1881).

13) Comunicat de repositul Ion Brezoianu (Ianuariu 1881).

centrală și națională, dupe cum se numia atunci actualul liceu din capitala Olteniei.

Pare-se că această școală fusese înființată încă de la 1826, după cum Eliade pretinde într'una din operele sêle, ⁽¹⁴⁾ și că primul director al școlii, care avea în același timp și titlul de inspector al tuturilor școlilor din România-Mică, fusese amicul lui Eliade, Căpăținenu. După acesta rămase profesorul Serghie ¹⁵⁾ și'n fine, cu decretul iscălit de Poenaru (efor) și N. Iliescu (secretar) și datat de la 16 August 1837 ¹⁶⁾ Maiorescu devine «*inspector școlii centrale din Craiova și profesor de istoria universală și de stilul «național»*». ¹⁷⁾

Cu aceeași neobosită ardore Ion Maiorescu se puse pe munca în capitala Olteniei. Cursurile și citirea, ¹⁸⁾ atențiunea cu care urmăria mersul — de uă cam dată pe tărâmul literar,—al lucrurilor din Transilvania, ¹⁹⁾

14) Isachar-Echilibrul între Antitese.

15) Comunicat de d. M. Petrescu, vechiū profesor, fost elev în școla din Craiova pe timpurile acelea.

16) Comunicat de amicul meū, d. M. Calloianu, profesor la liceul din Craiova.

17) *Foia Literară*, 1838 No. 16 din 16 Aprile.

18) *Foia pentru Minte, Inim și Lit.* din 1843, Octobree 23.

19) Ion Maiorescu era distribuitorul Lătrânei *Gazete* a Transilvaniei în Craiova. Abonații erau mulți din boerii și, negustorii patrioți. — Comunicat de d. prof. C. Siaicariu elev al lui Ion Maiorescu la Craiova.

buna reputațiune a scólei și scrierea unor articole și corespondențe diarelor transilvănene erau unicele séle ocupațiuni.

Se ținea în curent cu tot ce se publica în Germania, ²⁰⁾ și nu trecu multă vreme pênă când Maiorescu se'și alcatuiésca și uă frumósă bibliotecă. ²¹⁾

Craiovenii 'l stimaă și'l iubiaă. Discursurile ce pronunța la Sf. Petru, la împărțirea premiilor, făceaă asupra nenumăratului public ce venea se 'l asculte cea mai bună și mai trainică impresiune. ²²⁾

«Să ne învățăm limba! Atunci vom sci cine ce avem și ceia ce ne lipsesce; atunci ne vom putea «înțelege măi bine și mai curênd; atunci fii și nepoții noștri ne vor binecuvînta că, punêndu-î pe «drumul adevăratei culturî, le-am arêtat și mișlocul «de a cunosce aceia ce are Românul mai prețios și «mai mare : *limba și prin ea naționalitatea sa* ²³⁾ . . . .

Sêptemâni de-alungul după Sf. Petru, boerii ca și negustorii, vorbind cu copii și între dênșii, reaminteaă cu drag parerile rostite de Ion Maiorescu asupra scólei și însemnătăței ei în viața unei națiuni.

Românism și iubire de țeră, — erau țintele unice

20) *Fóia pentru M. I. și Lit.* 1843.

21) D. G. Bariț în *Transilvania*, anul citat.

22) Comunicat de d. prof Siaicariu.

23) Discurs pronunțat la Craiova. la împărțirea premiilor din 1846, reprodus în *Fóia* No. 51.

ale activităţii profesorului. În 1838 *Fóia Literară* ²⁴⁾ publică uă scrisóre mâniósă a lui Ion Maiorescu în contra nepăsărei şi materialismului Românilor de aci, precum şi în contra profesorilor cari nu 'şi îndeplineaü datoria.

Făcut-a la anul 1840 séü la anul 1847, când se afla tot în Craiova, cunoscînă cu orientalistul Fallmerayer ²⁵⁾ care 'i va fi de mare ajutor la dieta de la Francfort ? Nu sciu, căci n'am avut de unde afla.

Barbu Ştirbei, viitorul Domn, şi Caimacanul Craiovei, Iancu Bibescu 'l stimaü fórté, şi într'un rând când tatal profesorului Ion Maiorescu, îmbrăcat în straiete ȕeranilor din Bucerdea, veni pe la Craiova sē 'şi védă feciorül, acesta 'l duse la Caimacam care primi pe bētrân cu tótă cinstea şi cu tótă dragostea

24) Scrisórea purta data de 11 Februarie, 1838 şi e publicată în n-rul *Fóiei* de la 16 Aprilie.

25) Filip Iacob Fallmerayer (1791-1861) a studiat la Salzburg istoria şi limbele orientale; s'a înrolat în armatele germane în contra lui Napoleon I; a fost profesor la Augsburg. A călătorit de la 1831 la 1834 cu un general rus Osterman-Tolstoi. În 1840 şi în 1847 a măi întreprins două călătorii prin Orient; se întórse în Germania în timpul revoluţiunei din 1848; fu ales deputat la dietă; luptă în rândurile partidei democratice. Ajută fórté pe Maiorescu şi pe Golescu pe lângă ministerul central; colaborator assiduü al *Gazetei de Augsburg*; scrierile seüe asupra Orientului se bucură şi aü de destulă autoritate în Germania. El a susţinut teoria că Grecii sunt Slavü.

poftindu-l la masă, — lucru care miră, dér care și bucură simțimintele Craiovenilor. ²⁶⁾

Pe la 1840, când Alexandru Ghica vizitează Oltenia și Craiova, Maiorescu este însărcinat a-l saluta de bună venire în capitala Banilor. ²⁷⁾ Vodă încă ȳ-era prietin, cu tóte că Grecii din Bucuresci și de pretutindenı, sciind părerile lui Maiorescu despre dênșii, nu perdeau nici uă ocasiune de a 'l săpa înaintea Domnitorului.

Și'n timpul acesta, ca și'n tótă viața sa de profesor și de neobosit luptător, două urı crunte avu Maiorescu în inima sa: una în contra amestecului și înrńurilor enorme ale Rusiei în principate, ér alta în contra Fanariotismului care, după 1821, ne mai putend înăduși și umili țerile române pe tărêmul politic, căuta acum, îndată ce privilegiul potrivit i se înfăcișa, să arunce asupra născendei literaturı române discreditul, ba chiar și disprețul.

După cum la Francfort vom vedé că Rusia 'l va spiona la fiă-care pas și va sci la minut de memoriile ce Maiorescu va presenta Dietci imperiale, ²⁸⁾ tot ast-fel, acum, între 1840 — 1842, se scia printre rêmășițele *loghiotașilor* greci, cari mai faceau

---

26) Comunicat de d. prof. Siaicariu.

27) *Fóia* pe 1840.

28) Din scrisorile lui Ion Maiorescu către A. G. Golescu și d. Bariș.

umbră pământului prin Țera Românească, că Ion Maiorescu îi urășce cu foc.

Când *Curierul de Ambe-Sexe* al lui Eliade Rădulescu publică la sfârșitul lui 1842 uă disertația care, după câte înțeleg, avea să servescă de prefață la un dicționar, și în care autorul, adică Papadopol²⁹⁾, vorbea despre limba română c'un fel de batjocuritoare milă, și nu avea destule cuvinte de dispreț pentru a necinsti pe autorii lexiconului de la Buda, — Ion Maiorescu răspunse îndată, în *Fóia pentru Minte, Inimă și Literatură*,³⁰⁾ în trei articole întitulate *Antipapadopol*, acestui Grec care, cu false și spoite cunoștințe s'apuca să judece sciința română și latină a autorilor *Lexiconului*, a lui Petru Maior etc. etc.

Crude adevăruri curseră atunci cu prisos din péna profesorului craiovén la adresa lui Papadopolu, care susținea că limba latină este un dialect al limbei elene, întocmai cum, țice Maiorescu, «*loghiotați*, «de aci din principate băgaseră în capul Românilor «că limba elenică este muma tuturor limbelor «europene».

Stilul acestei energice polemici este viu, pitoresc

---

29) Papadopol era profesorul principesei Dora de Istria ficia lui Mihulache Ghica, efor pe atunci.

30) 15, 22 și 29 Martie 1843.

plin de imagini, — mult mai cald de cât acela ce vom vedé într'alte scrieri ale lui Ion Maiorescu.

Multe din afirmațiunile lui Papadopolu, Maiorescu ne spune că sunt *luate din cercul luneî*; în fața altor el esclamă pe «Fericitiî cei săraci cu duhul», și'n fine, în frăse bine aduse, pune sciința Fanariotului alături de *animalul din marca Moldoveî*.

Articolele facură sgomot și provocară la Bucurescî uă furtună înfricoșată în contra autorului lor. Grecii și vro câți-va boeri smulsera Eforiei un ordin prin care Maiorescu era lasat pe drumuri ³¹⁾ D. Bariț adaugé că și intriga unui administrator contribui ca Alexandru Ghica să'l exile la Brașov, de unde Maiorescu plecă la Iași, ca profesor de Istoriă la Seminariul de la Socola.

Fugise ênsé de Grecii Muntenicî, pentru a da la Iași peste a doua a sa urî, peste propaganda rusescă.

De aceia, îndată ce Bibescu se sui pe tron, prin stăruințele lui Barbu Știrbei, lui Iancu Bibescu și mai cu sémă ale lui Petrache Poienaru care scia cine este Maiorescu, profesorul fu adus ierăși în 1844 la Craiova, în vechiul său post de profesor de istoriă și de inspector.

Aci, el începu vechile sale relațiuni cu Magheru, cu care avea nesfârșite conversațiuni asupra viito-

31) Comunicat de D. T. Maiorescu.

rului României celei mari și nedespărțite. Prin Magheru, Maiorescu intră în corespondință cu Golescii, Câmpinenu, Rosetti și frații Brătieni.

Intr'un rând, prin Iancu Bibescu, Maiorescu, profesorul patriot ale cărui gânduri nu părăsiau nici uă dată marea idee a unirei tuturor Românilor, adresă lui Bibescu-Vodă un memoriu³²⁾ în care îi demonstra posibilitatea unui imperiu daco-român în starea de atunci a Europei, și se încerca a convinge pe Dominitor de ajutorul ce Confederațiunea Germană ar fi dat cu grăbire unei asemenea idei.

Acestea și articole scrise în *Foia Literară* și mai târziu în *Foia pentru Minte, Inimă și Literatură* cu privire la originea limbei române și la originea Românilor ; moderatul său etimologism³³⁾ în cestiunea ortografiei, pentru care avu mare dér curténă polemică cu Costache Negruzzi ; cumpăna ce sciu să țină în totă vieța între limba româna scrisă ; măsurata iubire ce avea de atunci pentru cultura germană de introdus în literatura română ; lipsa de ură înflăcărată în contra culturei franceze care napădise în literatura și 'n vieța românescă a gene-

---

32) I. F. Neugebauer : *Die Di lan-Fürstenthümer* (Breslau, 1859), II, Theil pag. 8.

33) D. prof. Silași : «pre corectul etimolog, Ion Maiorescu : în *Familia*, 1878, n-rul 42.

rațiunei de atunci ⁸⁴⁾ — toate aceste probe ale cunoscințelor și activității lui Ion Maiorescu îi dederă după câțiva ani locul ce merita în micul corp didactic al Munteniei.

La 1848, creându-se de Eforiă, cu alte nouă atribuțiuni, două posturi de inspectorii generalii ai școlilor, Ion Maiorescu fu numit pentru Oltenia, ier Laurian pentru România-Mare ⁸⁵⁾. Cu toate intrigele ce adese-orî isbucneau în contra directorului din Craiova, Eforia Școlilor, cunoscându-și ómenii și prețuindu-le meritele, rămase surdă la toate clevețirile. «Dascălii» cu adevărată iubire de țeră și de carte, fură ținuți neclintit la posturile lor.

Intr'acest post ênsă Maiorescu nu stete mult.

Cu un an și două înainte de 1848, pregătirile urmau printre toți Români Daciei Traiane, ca și printre cele-l-alte popóre ale Europei. Articolele scrise de Maiorescu în *Augsburger Allgemeine Zeitung*, *Ostdeutsche Post* și pôte *die Presse* trebuie să fi apărut și 'nainte anului de libertate și de durere, înainte fatidicului 1848.

«Intr'ua bună diminéță, ne spune unul din elevii

---

34) Veđi pãrerile sële asupra lui Raynouard (*Gram. compar. des langues de l'Europe latine*, Paris 1821) în *Fóia p. Minte, Inim, și Lit.* (1843, p. 92), dér veđi și 'n 1846 tot *Fóia*, n-o 50, unde vorbește de «sãraca și cristalis ta limbã francesã».

35) Comunicat de D. Titu Maiorescu.

«de la Craiova ³⁶⁾, ne pomenim că Domnul Maiorescu, a plecat cu D-na Maiorescu și cu cei două «copii, Emilia și Titu. ³⁷⁾

La 15 Maiu 1848, Ion Maiorescu nu fu la Blaj ³⁸⁾, pe câmpul Libertăței, la acea măreță manifestațiune, care rămâne nemuritoare în istoria Românilor transilvăneni, căci Comitetul revoluționar din București 'l oprise în capitală, pentru a'î da instrucțiunile necesarii misiunii diplomatice cu care 'l însărcinase pe lângă guvernele din Pesta, Viena și Francfort. ³⁹⁾

După Mai 1848, Maiorescu trece pe la Brașov, își lasă familia la Protopopul Ion Popazu, cumnatul său, care se întorcea de la Blaj, și plecă îndată (1 Iuliu 1848) la Sibiu, pentru a vorbi cu guvernatorul militar al Transilvaniei, Feldmarșalul leitenant Pfersmann.

Déca împrejurările i-ar fi permis, Maiorescu s'ar fi dus și la Clușiū, și la Pesta, pentru a propune

36) D. prof. Siaicariu.

37) Ađi d-na Humpel și D. T. Maiorescu.

38) Neugebauer se înșelă când spune (*op. cit.*) că Ion Maiorescu a fost la Blaj. El îl confundă cu fratele său, profesor pe atunci tot în Craiova, și numit *Vasile Maiorescu*. V. și A. Papiu Ilarian: *Istoria Romanilor din Dacia Superiőră* (Viena, 1852). tom. II. pag. 227. — Ion Maiorescu trămisese la Blaj uă scrisore.

39) *Transilvania*, 1877, din 1 August.

Ungurilor unirea cu Româniî trans și ciscarpatiniî. «Și déca nu vë uniți cu noi, dicea Maiorescu ba-
«ronului Nicolae Vay, într'ua conversațiune ce aveau
«pe drumul de la Brașov la Sibii, déca nu vë uniți,
«Româniî de dincolo sunt hotărîți sã alégã de domn
«al ambelor principate pe ducele de Leuchtenberg
«sëu pe vr'unul din fii împëratului Nicolae». 40)

Argumentul ca spãrieturã nu era rëu și producea
asupra Ungurilor uã adâncã impresiune. Și la Sibii,
ca și la Francfort și pretutindenî pe unde va avé
së negocieze, profesorul român își va conduce barca
cu fórte multã înțelepciune și cu deosebitã îndemã-
nare, pe acéstã mare a diplomației pe care, la 1850,
principele de Bismark, debutant în carierã, o va
numi în scrisorile către soția sa un «*pompos șarla-*
tanism». 41)

Cât stete la Sibii, în Iuliü 1848, Maiorescu în-
treținu uã frecuentã corespondență cu guvernul pro-
visoriü din Bucuresci. Ba chiar cele ce se petreceau
la Craiova nu'i scãpaü din vedere. Corespondenții
sëi din capitala Olteniei îi scriü cã reacțiunea ridicã
iërãși capul, și Maiorescu îndatã rógã guvernul
provisoriü sã trãmitã la Craiova «pe frații Gãnesci,

40) Scrisórea lui I. Maiorescu către Guvernul provisoriiü
din Bucuresci, 1 Iuliü 1848.

41) *Revue des Deux Mondes* [1884 Februariü]: *Les
années d'apprentissage de M. de Bismarck.*

«pe Chișu, pe Cernătescu, cu *misiuni apostolice*. 42)

Toți trebuiau să îndeplinescă un sacerdoțiu, și să se aducă, de va fi trebuință, pe ei înșiși ca jertfă pe altarul Patriei.

Dusu-s'a din Sibii la Pesta și la Viena? Nu știu.

Din scrisorile lui A. G. Golescu (Arăpila), Ștefan Golescu, Maghieru și din propriile scrisori și memorii ale lui Maiorescu, toate publicate în *Revista Nouă* 43) de d. Ión Ghica, putem urma mai în amănuntele ei misiunea neobositului Român, ca plenipotențiar al întregului popor român pe lângă *Adunarea națională a Confederațiunii germanice* de la Francfort.

Maiorescu deci fu trimis în Germania, ier A. G. Golescu la Paris și la Londra, amândouă pentru a stărui în favoarea tuturor Românilor, pentru a protesta în contra amestecului Rusiei în guvernământul principatelor, pentru a cere respectarea capitulațiunilor din vechime, încheiate între Pörtă și țările române, și în fine pentru a lucra la unire.

Puterile acestor două plenipotențiară erau nemărginite. 44)

42) Scrisoarea lui Ion Maiorescu către Guvernul provisoriu din 10 Iuliu 1848.

43) Anul I, n-rul 8.

44) Scrisoarea lui A. G. Golescu către d. Ion Ghica din 17 Dec. 1848.

Dinainte de Septembrie 1848, Maiorescu era la Francfort, căci, la 17 ale acestei luni, probabil după înțelegerea ce avu cu prietenii săi din Parlamentul Confederațiunei, el presintă primul memoriu «ministeriului Germaniei la Francfort», adică Ministerului de externe, Schmerling.

Intr'acest memoriu, Maiorescu espune și combate desastroasa înrîurire a Rusiei în afacerile principalelor, și cere intervenirea și protecțiunea Germaniei, Angliei și Franciei în cestiunea țărilor noastre. Pe lângă acest memoriu, Maiorescu care, după câte ghi-cim, manopera cu abilitatea unui diplomat hârșit în negociațiuni, remite broșura lui A. G. Golescu ⁴⁵⁾ Vicariului imperial, archiducele Ion d'Austria, primul-ministru, comitele de Leiningen, ministrului de esterne, Schmerling, și președintelui Adunărei, Gagern, cu al cărui frate Maiorescu și Golescu par a fi fost în fôrte bunî termenî.

Fallmerayer, Richthofen, fost consul al Prusiei la Iași pe lângă Michaiu Sturza, și mai târziu comisar prusian în comisiunea Puterilor Străine la București (1857), Roemer, Eisenmann și alții membri ai Parlamentului din centrul stâng, ajutară pe trâmisuț Românilor. Dér politica Prusiei, politica Austriei, evenimentele cari năpadeau unul după altul în Baden,

---

45) *Capitulațiunile Românilor cu Pôrta.*

Württemberg, Schleswig-Holstein cu uă iuțelă amețitorè, precum și discusiunile pasionate ce se făceau între diferitele grupuri și partide ale Parlamentului din biserica S-tului Paul din Francfort în privința constituțiunei de dat imperiului⁴⁶⁾ nu permiteau deputaților să consacre de cât fôrte puține momente cestiunilor de politică esternă, și mai cu sémă unei cestiuni atât de delicate, ba chiar primejdióse, cum era acésta a principatelor române.

Ion Maiorescu ênsè nu'și perdu vremea în timpul celor 2—3 luni cât stete la Francfort. Pe lângă un al doilea memoriu, presintat la 4 Novembre 1858⁴⁷⁾ asupra pericolelor panslavismului în Sud-Estul Europei, pericole, ȃcea memoriul, cari vor fi resimțite chiar de Germania, precum și asupra stărei miserabile a Românilor de dincolo de Carpați, Maiorescu lucra de zor în *Augsburger Allgemeine Zeitung* și nu contenia a da orî-căruî publicist date și amănunte asupra Orientului și popórelor orientale.⁴⁸⁾

În continuă corespondența cu A. G. Golescu,⁴⁹⁾ ambii caută ȃilnic cum să folosescă mai bine,

46) Weber: *Histoire Contemporaine* (Traducțiunea Laurent Lapp, Paris 1875).

47) *Revista Nouă*, anul I. No. 9.

48) Acum era spionat fôrte de agenții Rusiei, după cum pune el însuși într'ună scrisóre adresată d-lui G. Bariț.

49). Din scrisorile lui Ion Maiorescu fôrte multe sunt încă inedite și se găsesc la Paris, în posesiunea d-nei E. caterina A. G. Golescu.—Comunicat de d. T. Maiorescu.

și mai mult patriei lor. Intr'un rând, Golescu veni la Francfort și împreună cu Maiorescu făcură și subsemnară uă hârtiă pe care Golescu avea s'o presinte Adunărei Naționale din Paris și lordului Palmerston la Londra, iér Maiorescu ministerului central din Francfort și — pôte — guvernului din Berlin. Tot atunci, Golescu și Maiorescu cer și obțin scrisori de recomandațiune și de sprijin către agenții Ministerului Central și către agenții Prusiei de la Londra.

Tôte ênsă fură 'n zadar.

Parlamentul din Francfort în Octobre 1848 nu pôte face nimic mai bun de cât a recomanda studiului unei comisiuni stăruitoarele cereri ale Românilor.

Maiorescu pricepu că acéstă recomandațiune era ca un fel de politică îngropăciune — *ad acta cum honore* — a petițiunei séle, și de acea plecă la Viena la sfârșitul lui Novembre 1848.

Din scrisorile lui către Maghieru și către N. Bălcescu, vedem că, printre emigrații români, acio-lași unii în Constantinopole, alții la Paris, alții la Triest, fuseseră vro câți-va cari criticaseră atitudinea și vederile lui Maiorescu în cestiunea negociațiunilor de la Francfort, imputându-i că ar fi înclinat prea mult către Austria, în dauna bunelor nôstre relațiuni cu Turcia.

În scrisoarea către Bălcescu, Maiorescu lamurise acest punct spunând amicului său, căruia îi vorbește cu *tu*, că a înclinat spre Austria numai pentru Români din Transilvania, ier nu și pentru cei de dincóce de Carpați. N'a atacat Turcia.

Afirmațiunea lui Ion Maiorescu se adeverește și mai mult, credem noi, prin modul cum fu primit de autoritățile austriace. Represintanții Austriei de la Francfort informaseră guvernul din Viena cum se pörtă și ce lucrază Maiorescu pe lângă membrii Dietei. Erau convinși de corecțiunea purtărei sele, și de aceia 'l primiră fórte bine.

Lăsând pentru alte timpuri uă parte din misiunea sa, — cea privitoare la Români ciscarpatini, — Maiorescu, ajuns la Viena, începe a umbla și alerga pentru Români din Transilvania.

Viena, luată în 2 Novembre 1848 de trupele feldmareșalului Windischgraetz și de hordele nedisciplinate ale banului croat Jelacici, nu mai avea într'ênsa nici un corp constituit, afară de Primăria, — cu care, bine înțeleș, Maiorescu nu putea tracta despre Români transilvăneni. Ministerul și Curtea fugiseră din capitala imperiului după omorírea ministrului de resboi, Latour, de către insurgenți (Octobre 1848).

De aceia, în Ianuariu 1849, găsim pe Maiorescu la Kremsier ⁵⁰⁾, un mic orașel al Moraviei, la sud-

50) În *Itinerar* pag. 71.

est de Olmütz. Un mesagiū imperial convocase Parlamentul în acest oraşel încă de la 22 Novem-
bre 1848.

La 2 Decembre, împăratul Ferdinand I abdicase în favórea nepotului Francisc-Iosef.

Ancă din Octobree 1848, Transilvania răsbufuia de tunuri şi de puscă. Admirabila populaţiune a munţilor şi a câmpiilor, sub comanda lui Avram Iancu, Axente Sever şi Simeon Balint, precum şi alţi tribuni, preoţi şi învăţători — toţi eroi din vremea vechiă! — lupta în mod epic în contra Ungurilor.

Pentru a lămuri atitudinea şi credinţele Românilor din Transilvania faţă cu Coróna habsburgică, alerga Maiorescu de la Viena la Krensiere şi îndere-
rét. Avu întrevederi cu miniştrii Schwarzenberg, Stadion şi Bach; le presintă memorie cari «fac în-
tipărire» spune el într'ua scrisóre ⁵¹⁾; muncea câte patru-spre-zece ore pe zi ⁵²⁾ pentru a strînge probele şi a demonstra miniştrilor austriaci că Români din principate nu sunt înclinaţi spre Rusia; le explica din fir pêne în aţă încotro tind Români din Trasilvania cu uriaşele lor silinţe.

Căci sângele românesc care curgea şiróie pe po-

51) Scrisórea către Bălcescu din 7 Februarie 1849.

52) Scrisóre către Bariş în *Transilvania*. 1877.

tecele munților și'n afundăturile văilor ; — căci vitezile luptătorilor, și ale bătrânilor, și ale femeilor cari, p'allocurea, în frunte cu Pelagia Roșiă luptău, pe colnicele de la Mărișel întocmai cum, cu vro 20 de ani mai înainte, eroinele Greciei subjugate pe stâncile de la Suli ; — căci întréga și sublima jertfire a poporului românesc din Ardeal erau deseversite — o ! dreptate, — pentru *drăguțul de împărat*. ⁵³⁾

Vitejiele Românilor de ua parte, ér de alta schingiuirile și omorurile nelegiuite ale Ungurilor, focul și potopul ȕilelor de-apoi cađute asupra frumoșei Transilvanii, chinuiau de o potrivă sufletul lui Maiorescu, — cele d'ântăiú, pentru că erau rėú înțelese și necinstite de cei de la Viena, și de la Kremsier, cele d'al doilea, pentru că Maiorescu era Român și pentru că jalea și vaietele Transilvaniei erau jalea și vaietele inimei lui.

De aceia, în scrisórea către Bălcescu, îl vedem spuindu-í cu uă desperare abia înfrénată : *eú mă bag în Transilvania*, — adică în acel jărăgai de revoluțiune, care ardea, nu numai asupra localitășilor de cari vorbesc cele trei rapórtle ale lui Iancu, Balint și Axente, ci și asupra întregi Transilvanic. ⁵⁴⁾

---

53) A se vedé *Rapórtlele* precum și *Moșii d-lor Candrea și Teofil Frâncu*, *passim*.

54) Bariș : *Rapórtlele* (in nota de la fine).

Înainte însă de a pleca, Maiorescu, din Maiu și până în Septembrie 1849, lucrase ierăși memorie de presintat guvernului austriac, care primise din partea Ungurilor și a Sașilor calomniele cele mai infame în contra Ardelenilor și luptelor din munții și din câmpiile Transilvaniei; scrisese pe la gazete, în *Ostdeutsche Post*, în *die Presse*, chiar și'n *Lloyd* uă parte din minunile de vitejiă ce făceau Români în Ardeal. ⁵⁵⁾

În August însă, Maiorescu se convinge că un fel de cruntă și oribilă fatalitate prigonesce pe Români și la Viena. †Tôte națiunile aveaŭ deputațiuni în regulă la Viena: Croații, Serbi, Sași, Unguri lucraŭ de zor. Români singuri își perdeau vremea. Maiorescu constată acêta cu uă durere ce se cietesce lesne printre rândurile scrisorilor sêle. ⁵⁶⁾

Atunci fugi ierăși din Viena, mâhnit până în adâncul sufletului și «*se băgă*» în Transilvania.

În Iuliu, Ardêlul fusese... *pacificat*. În Septembrie, 1846, Maiorescu veni la Sibii unde găsi ca guvernator al Transilvaniei pe feldmarșalul Wohlgemuth. Temnițele gemeau de Români cari se luptaseră mai vitejesce pentru Corónă. Mulțămită trecerei și stăruințelor lui Ion Maiorescu ua mulțime dintr'acești eroi fură eliberați. ⁵⁶⁾

55) Scrisóre către G. Bariț din 7 Maiu 1849.

56) Bariț: *Transilvania*, articolul *Maiorescu*.

La această epocă fu însărcinat a compune, dupe datele ce i se oferiră de alții și pe cari le completă colindând în persoană *Munții Apusenți*, cele trei raporte privitoare, nu la luptele Românilor din totă Transilvania, ci numai la luptele purtate sub comanda lui Avram Iancu, Simeon Balint și Axente Sever.

Acestea se petreceau în Septembrie și în Octombrie 1849.

Raportele trebuiau să fie gata la finea lui Decembrie 1849, pentru a fi comunicate guvernului imperial de la Viena. Maiorescu termină raportul lui Avram Iancu și pe al lui Simeon Balint în Noiembrie, iar pe al lui Axente Sever în Decembrie. Graba cu care aceste lucrări au fost redactate la Sibii și la Brașov, unde, în timpurile acelea, era familia profesorului craiovén, se resimte în stilul și esoposițiunea scriitorului. Espunerea e clară, dér nu e viă; faptele — și ce fapte! — pe cari Maiorescu le înregistră cu esactitate nu vorbesc cititorului, fie-care în parte, cu acea elocință caldă și înduioșătoare, care te face să nu le mai uiți în totă vieța.

Luptele din Munții Apusenți sunt prin firea lor uă epopeiă. Când le citim azi, noi, cum dice poetul,

Ne'ndoinm decât-așa ómenî intru adevăr au stat.

În prosă, în timpurile acelea, Bălcescu care 'i vë-

șuse luptându-se, și Costache Negri, din prosa căruia cititorii *Revistei Nouă* avură acum uă lună splendide mostre, ar fi putut zugrăvi cu culori strălucitoare incomparabilele tabele ale luptelor din Zarand.

Sosite la Viena, unde în curând plecă și Maiorescu, rapórtele fură publicate în limba germană— în care fusesera și scrise, — în opera numită *die Romanen der Oesterreichischen Monarchie*, care se tipări cu spesele baronului Sina, unchiul lui Șaguna. ⁵⁷⁾

Ancă de când se întorsese de la Francfort, Novembre 1848, și apoi după revenirea din Transilvania, Maiorescu fu întrebuințat la ministerul de justiție. Miniștrii Alexander Bach (1848) și Schmerling (1856) însărcinaseră, într'un spirit care, vai! nu a durat mult în cancelariile de la Viena, pe Români cei eminenți ai monarhiei să traduca pentru compatrioții lor codicele civil și codicele criminal ce avea să intre în vigóre în toate țările Corónei. Dupa cum, pentru Bucovina ministerul însărcinase pe fericitul întru pomenire Eudoxiū de Hurmuzake cu acéstă însemnată lucrare, ⁵⁸⁾ tot

---

57) Din nota *Observatorului*, adusă la finea raportului lui Avram Iancu.

58) D. A. Sturdza, în introducerea pusă la *Fragmente zur Geschichte der Rumaenen*.

ast-fel Maiorescu, care lucră multă vreme la acele departament, participă cu alți Români la adaptarea celor două codice pentru Români transilvăneni, lucră tarifele vamale (Zolltarif) ⁵⁹⁾ și în fine alcătui un lexicon juridico-terminologic românesc.

Atât timp cât lucră la ministerul de justiție, Ion Maiorescu nu încetă de a scrie pe ascunse în Țiarele germane despre inprescriptibilele drepturi ale tuturor Românilor, și în deosebii ale Românilor transilvăneni, — ale căror supraumane jertfe fuseseră atât de ingrat răsplătite de guvernul «drăguțului de împărat».

Nu scim decât pe Rusia și pe alții, Austria și diplomația sa i-a uimit prin ingratitudine; scim însă că, cu Români această ingratitudine, îndată după revoluțiune, atinse proporțiuni ne mai pomenite. P'atunci (1850), un discipol al d-lui de Metternich, comitele de Fiquelmont scria următoarea constatare: «deca un individ ar comite toate crimele ce sunt necesare unei națiuni pentru a trăi, acel individ ar fi «dat afară din societate».

Maiorescu scria pe ascunse, căci, după regulamentele biurourilor austriace, funcționarii tuturor departamentelor nu aveau voie să scrie în Țiare. Directorul divisiunii în care lucra Maiorescu, baronul Hye, primi uă denunțare într'un rând prin care află

---

59) Bariț: *Transilvania*, I. c.

de articolele profesorului. Îl chiamă, îi spuse denunțarea și-l întrebă de este adevărată. Maiorescu mărturisi neted și ceru să vîdă scriitura scrisórei denunțătoare. Baronul Hye i-o arată. Maiorescu recunoscú pe datá scriitura unui Român ardelén, prieten cu care lucra în minister și cu care, în desgust, va lucra și în țerá.⁶⁰⁾ Nu sciú anul când acest fapt trist se 'ntêmplá; în orî-ce cas el trebuie pus la 1856, căci de la 1853 pêně la 1856 Maiorescu lucră în Ministerul justiției.

În 1855, Costache Negri veni la Viena, trămis de Grigore Ghica al Moldovei ca reprezentant al țerei pe lângă Ali-Pașa, ministru de esterne și plenipotențiar al Turciei la conferință.

Ignor rolul jucat de Ion Maiorescu în această cestiune.

La 1857, Ion Maiorescu visită Istria de unde a strîns notele de călătóriă și vocabulariul istriano-roman, publicate în broșurá de d. Titu Maiorescu la 1874, sub titlul de *Itinerar în Istria*.⁶¹⁾

Ion Maiorescu a fost cel d'ântâi care, cu limba românescă, a pîtruns în miđlocul aceluí ostrov de Români, perdut într'ua mare de Slaví prigonitori. I-a studiat strábătênd pe jos tóte satele unde aúdia

---

60) Comunicaț de d. Titu Maiorescu.

61) Iași, Tipografia Goldner.

că sunt Români—adică *Rumeri*. Observațiunile și le-a notat și apoi le-a redactat în același stil clar și pripit, pe care l'avem și 'n *Raporte*. Notele ênsă rămânând pêne la 1874 printre manuscriptele păstrate de d. Titu Maiorescu, Guillaume Lejean ⁶²⁾ afirma în 1869 că el a descoperit pe Româniî Istrianî. Faptul adevărat este că, după publicațiunea *Itinerariului*, studiile romano-istriane aũ luat un mare avânt. ⁶³⁾

Sfârșind călătoria, în Septembre 1857, Ion Maiorescu veni la Brașov, dér aci, sciindu-se priveghiat de polițiã ⁶⁴⁾ și desgustat de neajunsurile ce i se pricinuia reintrã în țerã după câtã-va vreme.

Ca fost funcționar superior în ministerul de justiție de la Viena, el fu numit asesor în ministerul de justiție sub Costache Crețulescu. ⁶⁵⁾

Indată ce A. G. Goleșcu luã portofoliul instrucțiunei publice, Maiorescu veni ca director al acestuî departament, unde ênsã nu stete multã vreme, căci de la 9 Novembre 1859, îl găsim director al

62) Care nu cunoscea nici articolele publicate despre Româniî Istrienî in *Fóia* pe 1846.

63) A se consulta bibliografia întocmitã de D. Tr. Djuvara despre lucrãrile făcute în străinète asupra Românilor Istrianî.

64). D. Bariț: *Transilvania*, anul cit.

65) Comunicat de d. Titu Maiorescu.

Eforiei Școlilor ⁶⁶⁾, unde înlocuesce pe repozatul Vasile Boerescu. ⁶⁷⁾

În această calitate, Ion Maiorescu deschide la 18 Ianuarie 1850 gimnaziul *Lazăr* printr'ua cuvântare de ocaziune, la care răspunde printr'ua alta, în memoria lui George Lazăr, unul din profesorii noiei școle. ⁶⁸⁾

De când intră în Eforia și până la mórtea sa, Maiorescu închină pe dintregul neobosita sa activitate școlei și numai școlei.

Intr'acea admirabilă instituțiune a Eforiei Școlilor, după care suspină până la mórte-î C. A. Rosetti și în care. ómeni ca Pcenaru, Laurian, Maiorescu, Boerescu Vasile și Simeon Marcovicî, la adăpostul primenirilor și răsturnărilor politice își urmau statornic și cu șir planurile și hotărîrile lor de a înzestra țera cu școli și alte aședăminte de cultură,— Maiorescu lucra cât dece.

Regulamente peste regulamente, chiar și pentru concursuri artistice; ⁶⁹⁾ publicarea, întocmirea și presidarea concursurilor pentru catedrele ce se înființau mereu; lucrarea în comisiuni ca aceia pentru

66) Ȋiarul *Instrucțiunea publică*.

67) Comunicat de d. prof. Siaicariu.

68) Ȋiarul *Instrucțiunea publică*.

69) Bunióră, concursul pentru tabelul care ar fi reprezentat pe «*Stroe Buzescu luptând cu Turcul*», ale cărui condițiuni și indicațiuni fură întocmite de d. Odobescu.

redactarea unei istorii naționale ⁷⁰⁾ seú ca aceia pentru înființarea unei societăți academice ; frumoșele cuvântări rostite la împărțirea premiilor și enumerarea, la aceleași solemnități, a progreselor ce Eforia Școlilor avea de vestit Țerei și Domnitorului ca și realizate în învățământul obstesc, — toate acestea Maiorescu le biruia și le isprăvia spre binele școlii și al patriei. Inimele tuturor săltaú de bucuriá, când auđiaú pe directorul Eforiei spunându-le că'n 1858 erau în țerá 1011 școli cu 22,940 de elevi, iér în 1861 erau 2157 de școli cu 56,460 de elevi. ⁷¹⁾

Când se înființară cursurile complementare, adică un început de cursuri universitare pe lângă colegiul S-tului Sava,—liceul iubit al Eforilor cari, când nu aveau ce face în cancelariá veniaú să audieze cursurile clasei a 8-a împreună cu elevii, — Maiorescu avu catedră de istoriá, pentru care era de mai înainte preparat. ⁷²⁾

Cursul și 'l facea înaintea câtor-va din tinerii profesori de curând eșiți de pe băncile școlii, dér cari nu se credeaú butdof de carte, ci veniaú mereú la mai departe învățaturá.

---

70) Compusá din d-nii Laurian, El'ade, Maiorescu, Florian, Ion Brătianu, Odobescu și P. Cernătescu (în *Instrucțiunea publică*).

71) *Instrucțiunea publică* pe 1861.

72) Barițin în *Transilvania*. Elaborase uá istoriá universalá și adunase pentru istoria patriei multe isvóre.

Cu dor de țeră, cu inimă tânăra ca totdeauna Ion Maiorescu se opria adeseori din șirul lecțiunei, pentru a le spune cuvinte de felul celorla cu cari am început acésta notiță.

Vorbia bine, încet și apăsat; cuvintele îi eșiau din gură întregi și de mai înainte cântărite. Glasul i-era curat și resonător; privirea via și energică; gestul hotărât și sincer. Când vorbea, din tonul cuvântărei se percepea convingerea cea mai adâncă și care, apoi, trecea și'n mintea auditorilor lui. ⁷³⁾

Bóla ênsă de care suferia, — diabet — devenia din ȃi în ȃi mai grea. Maiorescu simțea că puterile i se scurg din ce în ce mai mult.

La sfârșitul lui Iuniu 1864, când unul din elevii săi, merse ⁷⁴⁾ să'și iea ȃiua bună, cacă pleca din Bucurescă pentru vacanșiele cele mari, Maiorescu era bolnav greu de tot. Intins pe un fotoliu, palid și doborât de bólă, el totuși vorbi cu elevul despre șcóla la care de curênd acesta fusese numit profesor. La sfârșitul fia-carui consiliu, Ion Maiorescu adaugea cuvintele: «se lucrați! am lucrat, frate, și «noi, dér voi âncă mai mult să lucrați.»

Și 'n urmă, ca și cum și-ar fi adus aminte de munca întregei scele vieți, ca și cum ar fi străbătut

---

73) Comunicat de elevii săi, d-nii prof. Sia'cariu și M. Potrescu.

74) D. prof. Siaicariu.

în góna gândului tot spațiul parcurs de la Cerneți la Francfort, și de aci la București, Ion Maiorescu rosti, ca vorbindu-și sieși, cuvintele lui Seneca :
*«multum egerunt qui ante nos fuerunt, sed non
 «peregerunt ; multum adhuc restat operis, multum-
 «que restabit, nec ulli nato, post mille saecula prae-
 «c'udetur occasio, a'iquid adhuc adjiciendi».*

Elevul plecă cu lacrēmile 'n ochi.

Ion Muiorescu muri la 4 Septembrie 1864.

Acestea's amēnuntele ce am putut culege despre Ion Maiorescu

Dintr'ênsele, cititorul va vedé ca și noi că, printre apostoliî luminareî pópóruului român, printre luptatoriî libertăței cari s'aú arétat totdeuna de uá potrivă cu împrejurările în cari aú trăit, printre profesoriî învățați din epoca eroica a sciinței române, Ion Maiorescu ocupa și va ocupa, în istoria culturai nóstre, un loc de frunte.

DOCTORUL OBEDENARU

DOCTORUL OBEDENARU

DOCTORUL OBEDENARU

---

a anul 1868, Maiu în 12, *diarul Ghimpele* publică, sub titlul de *Album de Fotografii medicale*, un articol în care doctorul Obedenaru, de vr'o două ani întors de la Paris, caricatura cu spirt d'ér și cu adevărate condeie de psiholog, pe *doftorii* cei cu védă cari practicaū în București acum 25 de ani.

Betrâni și tineri, buni și răi, învățați séu numai *pișicheri*, vr'o 26 de doctori, începând cu Davila și sfârșind cu Polizu (*senior*), trec pe dinaintea ochilor noștri având fiă-care personalitatea sa bine hotărîta în trăsuri spirituale séu mușcătore, d'ér tôte adevărate.

Printre ei, doctorul Obedenaru s'a zugrăvit și pe el însuși în modul următor :

«Ancă un tip curios. Nu ese de cât în *cupea*.
«Citesce și *scrie* mereu în trăsură. Din frac nu ne

«mai slăbesce. Am aflat de la servanta sa că Doctorul nu scóte fracul nici când se culcă. Pălăria «rococo, pěr lung ca de cântăreț, frunte colosală, nas «extraordinar de lung, mustățile rase și barba ca un «vêrf de galoși».

Orî de câte orî am citit aceste rîndurî ale doctorului Obedenaru totdeuna mi-am adus aminte de cele ce Sainte-Beuve spune în ale sële *Causeries du Lundi*¹⁾ despre doctorul frances Gui Patin²⁾ doctorul literat, deștept, spiritual și «tip curios» în tóte apuctăturile lui, autor al unor *Scrisorî* și ađî cu plăcere citite de iubitorîi marelui secol frances.

Ménage³⁾ đicea despre Gui Patin : *c'était le médecine le plus gaillard de son temps*, ier un alt contemporan, ne spune tot Sainte-Beuve, mai adaugea și următórele despre Gui Patin : *il était satirique de la tête jusqu'aux pieds ; son chapeau, son collet, son manteau, son pourpoint, ses chausses, ses bottines, tout cela faisait nargue à la mode et le procès à la vanité. Il avait dans le visage l'air de Cicéron et dans l'esprit le caractère de Rabelais.*

Doctorul Obedenaru mai đice despre sine :

«Calemburgurile lui merg din gură în gură. Cel

1) Ton VIII. Ediț. III, Garnier Frères, Paris.

2) 1601 — 1672.

3) 1613 — 1692. Autor al unui *Dicționar* etimologic al limbei franceze.

«mai vesel și glumeț în conversația ordinară, devine «serios grozav înaintea unui bolnav, de ȳici că nu «mai e ăl d'adinéori. Cunósce tóte ulițele din Bu- «curescī par'că ar fi fost inginer de poduri. Din «*barbar, selbatic și oriental* nu te mai scóte, dacā «nu scii sē'ī spuī ce numēr ai la casā».

Am puté sē prelungim aseménările și analogiele între aceste douē tipurī curióse de *doftorī* dintre carī unul, Gui Patin, contrastā cu putere în miđlocul celor-l-ălī doctorī ai Parisului din timpul lui Ludovic XIV, iér cel d'al doilea, Obedenaru, se înfașīa Bucurescenilor și provincialilor ce veniaū sē'l consulte ca, și *īntr'un chip și 'ntr'altu mai altceva* de cât doctorī «Nerodovicī», «Colicā», și «Boiangescu.

Les lettres de Gui Patin aū fost publicate. Când cu vremea se vor strīnge și se vor publica numérosele scrisorī ce Obedenaru a scris din Italia și din Franca de Sud amicilor sēi din Bucurescī, portretul, clinul minșei, înșelegerea apucăturilor séle etice și intelectuale, justificarea risipitei sale ctivitāșī, vor fi pe deplin lāmurite.

Din nimic mai mult ca din *Scrisorī*, făcute bine înșeles fără *mānicușile* d-lui de Buffon, nu apare mai bine *Eul* cu tóte succedaneele lui în personalitatea unui om de stat, unui scriitor, unui învățat séu unui artist.

Din două-trei scrisori ce mi-aă fost comunicate și din amănuntele ce mi s'aă dat de cei cari aă cunoscut de aprópe pe doctorul Obedenaru, am veđut mai bine de cât din scrierile lui pe autorul *Amorului Doctor*, al scrierei *La Roumanie Economique*, al articoluă *La Région danubienne* din *Dictionnaire des Scienees médicales* și al altor multe și variate scrieri.

Timpul, mediul în care și-a petrecut copilăria și-apoi tinerețea, locul ce țera nóstră a ocupat mai în tot timpul vieții lui Obedenaru, centrele în care doctorul a trăit în ultimii ani ai vieței sale, completă, coroboră și desevêrșesc cele ce sciă despre doctorul Obedenaru.

Mihail Georgiade Obedenaru s'a născut la 5 Novembre 1839, în Bucuresci, în mahalaua Dobrotesei — fii legitim alpitarului Hristache Georgiade, originar din Burbiani în Măcedonia, și al soției acestuia, Dumneei Cocóna Maria, fiica unuă protopop de pe Sabar.

Ca și părintele lui Gui Patin, tata lui Obedenaru a fost negustor, proprietar și cultivator de pământ, — unul din membri acelei numeroase și puternice clase de Români și de Românișați cari, adorându-și țera ce'i născuse séu îi primise ca uă mumă, fusără cel mai viguros ajutor pentru renașcerea națională, politică și literară a României de la 1831 pêne după Unire și după 1866.

Acești negustori din orașele și satele române n'aveau carte multă, d'ér aveau inimă; n'aveau mintea atât de supțiată în cât se se împleticéscă în tóte direcțiunile pentru a prinde și cele mai sus cocoțate, d'ér aveau, cum ar fi đis la córnele plugului dictatorul Cincinnatus pe *pinguis Minerva*, aveau acel bun simț bătrânesc care, cu un precept din *Psaltire* séu din *Céslav*, judeca și deslega uă situațiune pentru luminarea căreia se numesc ađi comisiuni *ad hoc*. Sciaū se iscălécă, se țină în regulă un catastif pe hârtiă albastră, g rósă și primitivă, pe care cernéla făcútă cu boziă oră gogoși de ristic se cítěsc și astăđi toț atât de bine ca și acum 50 de ani, — d'ér nici nu bănuiaū că există uă *dopia scriptură* séu un codice comercial, lucruri moderne pe cari învêrtindu-le ađi pe degete, dai de-adreptul în faliment.

Neînvețați, necunoscători de cele ce se pêtreceau séu aveau se se petrécă, acești negustori erau coprinși la auđul cuvântului *invêțătură* de un fel de respect religios, de un simțimânt de felul celui ce'i stăpânia când, în biserică, cu pași smeriți, părăsiaū strana din stânga și se apropiaū de iconostas pentru a săruta sulia biruitoare a marelui mucenic *Gheorghie* séu mânilé de leac dătătore ale sfinților doctori fără de argint Cosma și Damian.

Nu sciaū, nu'și dau séma pentru ce ar fi fost capabili se îngenuchie înaintea acestei sfinte de minunț

făcătoare care se numea *Sfânta Invățătură*, dér ghi-ceaū ca din «alte-alea» că acéstă sfântă, nou-venită în calendarul religiunei lor, avea sē-ī ajute pe eī și pe copii lor mai mult și mai efectiv de cât sfânta Filotea a Argeșului sēū sfânta Paraschevă a Iașilor.

Fără a se întruni în *meeting*, fără discuțiuni *pro* și *contra* pentru ca sē iēsă... *idea*... parlamentară din pumnuēla ce *pro* ar fi administrat lui *contra* și din pēruieła ce *contra* la rāndul sēū nu ar fi lipsit sē administre lui *pro* — negustorii din mahalale *Băltărețului*, *Lucacilor*, *Dobrotesei*, *Negustorilor*, *Oțetarilor*, *Sāntei-Vineri* și *Udricanilor* își điseră unanim: sē ne'nvēțām copii!

Când băiatul, — nādejdea tatālui, bucuria mamei și cinstea neamului, — ajungea în vērsta de 8-9 anī, atunci într'uī Dumineci, după eșitul bisericei, cānd se întorcea acasă, negustorul, luānd dulcēța ce i-o servea chiar soșia sa, đicea bunióră:

— Alaltāieri, în nóptea Trisfetitelor, băiatul a'nplinit opt anī; trebuie dat la scólă, *Dumnēta* ce đici!

Er soșia, cu supunerea afectuósă ce *Dumnēei* avea totdeuna în fața *Dumnēlui*, rēspundea potrivit și scurteicuța:

— Ce đici și *Dumnēta*.

Și copilul începea la șcōla pe care trēpta sa și miđlōcele tatālui i-o hotāraū, mergea adicā la *vāpsea* unde profesāu dascālī, elevi ai faimoșilor Chiosea,

Chiriță și Stan din prispele bisericilor, seü la *pansion* de Nemți ori de Franțuzi, pentru ca de acolo se trecă la Sfântul Sava.

Intre 1840 și 1860 a fost în țera noastră uă poftă de învățatură și mai cu sémă uă poftă de citire, cu care nu sciü, dëü! de ne vom mai întâlmi. Citeaü părinții și frații actualei generațiunii de 25-30 de ani cu un nesafiü pe care librăriile Roseti, Romanov, Rasidescu și altele nu puteaü se'l mulțimească nici pe sfert.

Elevii când intraü la învățaturi mai 'nainte se puneau pe uă citire cari 'i amuțea.

De și venerând învățatura cu deosebită evlaviä, mama se'ncerca din când în când a protesta blajin în fața tatälui. Ea dicesa sofului seü :

— *Dumnëta* s'ar cuveni se dicitä bäiatului se nu pré citescä atât de mult, căci deh! e fraged....

— Ii place! ?..... lasä'l și cu Dumneđeü înainte ?

— Dér, replica *Dumnëei* cu un curagiü de care se cutremura, dér o se'l dörä linguréua peptului; sta aplecat césuri întregi pe carte...

— Cu Dumneđeü 'nainte !

Dumnëlui pleca la trébä în têrg, iér *Dumnëei* tăcea înecându'si suspinul. Nu uä data ci de sute de ori, mama, în casele negustorilor, după plecarea bäiatului la școlä, lua *Natchezii* lui Chateaubriand seü pe *Isaac Laquedem* al lui Alexandru Dumas,

și proferând un rând indesat : «fir-aî al dracului cu tat'teü și cu mă-ta» 'l arunca tocmai în colț sub pat.

De giaba tóte! Băiatul citea mereü, și de la eñ cărțile treceaü la slugile din prăvăliă.

Lângă un codru de pâine, aruncat lângă un pep-tene în cutia mesei din odaia băeților de prăvăliă, sta *Domnișóra de Keruar* de Géorges Sand, tradusă în litere cirilo-latine de..... Èr pe un volum al lui Alexandru Dumas franțuzesc găsesc, scrise probabil înainte de 1860, versurile următóre :

Tu, Dumas, esci pentru mine
Ce 'i isvorul de cristal
Pentru bietul călătore (*sic*).
In pustiul cel fatal.

* * *

Cu dascăli acasă pêne la vârsta de 12 ani când intră la liceul S-tului Sava, și pêne la 1859 când sfârși studiile liceale și plecă la Paris, într'un astfel de mediü și sub astfel de curente își făcu doctorul Obedenaru instrucțiunea sa clasică.

Din istoricii, romanțierii francesi, ca toți băieții de negustóri de atunci și de mai încóce, Obedenaru supse iubirea admirativă pentru Francia și pentru sci-ința și libertatea ei, — iubire care, neșicnind întru nimic iubirea lui adâncă pentru patria română, nu s'a desminșit nici uă dată.

Locuind încă în Dobrotésa, liceanul Obedenaru

cunoscea pe de rost, mulțămită lui Dumas și Eugène Sue, toate ulițele Parisului cu particularitățile lor istorice și pitoresci.

Feciori de negustori sėu feciori de boer, Romānii n'aũ fost nici uã datã străini în marea cetate a Franței, în incomparabilul, dulcele și chinuitorul Paris.

La 1859, adăugind pe lângă numele sėu de Mihail Georgiade și pe acela de Obedenaru, după moșia Obedeni, cumpărată de tatăl sėu, pitarul Hristache, de la C. A. Rosetti care o cheltui cu librăria, cu scóterea ȓiarelor și cu hrānirea curențelor de renaștere națională, — viitorul doctor plecã la Paris.

În țerã, setea de sciință îi fusese mare. La Paris, într'acea atmosferã care însutesce niȓlócele intelectuale și dă voinței uã putere neînfrântã, Obedenaru în timp de 7 ani, 1) lucrã cu uã ardóre neîntrecutã, și la cõncursul de internat, pe care ȓiarele din țerã îl cântarã cu bucuriã 2), el eși dintre 300 de concurenți, primul la proba scrisã și al optulea la cea oralã. Deveni intern al spitalelor din Paris și nu întãrȓiã a'și câștiga stima și afecțiunea doctorilor, profesori la Facultatea de medicinã și capi ai ospicielor parisiene.

1) 1859 — 1866.

2) 1864.

Cu un an înainte a acestui obositor examen, Obedenaru călătorise prin Italia, ³⁾ unde, în *Giornale di Napoli*, scrisese un articol intitulat *Studji storico-politici. I Rumani di fronte agli Ungheresi ed all' Austria*

Tot la Napoli făcu cunoscința lui Alexandru Dumas tatăl, care tocmai atunci călătorea prin Italia pentru scrierea nenumăratelor sețe romane cu subiect italian. ⁴⁾ Dumas se'mprieteni cu tănărul Român și petrecură 'mpreună multă vreme. Uă fotografiă a marelui scriitor frances, cu elogiósă dedicațiã, rămase lui Obedenaru ca amintire a acelor timpuri.

După concurs, în 1864, Obedenaru își petrecu vacanțele la *Amélie-les-Bains*, pentru a'și reîntrema sănătatea sdruncinată de fatiga examenului de internat.

Vesel, plin de vorb'i, urmărind tot ce Parisul literar și artistic producea pe fiã-care ñi, posedând minunat de bine limba francesă și vorbirea particulară a studenților în medicină, Obedenaru era adorat de colegii sãi în sala de gardă. Acolo și la cursuri, doctorul a contractat amiciții francese și italiene cari au durat pêne la mórte-ï.

Tocmai cum ñice el, în conversațiune era vesel

---

3) 1863.

4) *Corricolo, Speronare și altele.*

și glumeț ; când se pornia îți trebuia urechi și timp ca să te ții.

Les scies, les farces, les tours, les imitations, Obedenaru le reușise mai bine decât toți. Într'un *Larifla*, făcut probabil pe la 1863 — 1864, și intitulat *Bédainard* (de la *bédaine*, burtă ; séu de la *Obédénar*), doctorul care compunea și la piano, scria versurile următoare :

L'autr' jour, sur le pont des Arts,
Je rencontre Bédainard,
Avec m'ame Bédainard
Et le p'tit Bédainard.
Larifla, fla, fla, Larifla, fla, fla)
Larifla, fla, fla.) bis.

J'leur dis : tas de trainards !
D'où donc qu'on vient si tard ? !
Nous v'nons d'chercher du homard
Pour le p'tit Bédainard
Larifla . . . . .

Și ast-fel înainte, în 12 strofe, aventurile unui *Burtă-verde* cum era *Monsieur Prudhomme* cu cocóna și cu «odorul» lor, — toate acestea debitate cu talent și spirit făceau în acele momente pe Obedenaru să nu mai semene, cum îi diceau prietenii și ómenii ce nu'l cunoscea, cu un *frate-călugăras*, — adică *Monsieur l'abbé*.

Tot Obedenaru este — déca nu mēnșel — primul care a inaugurat la «puțin cunoscutul» bal

Bullier costumul național românesc, cam pe la 1862.

Când ănsă era vorba pe lucru, atunci Obedenaru nu glumea. În August 1865, ilustrul profesor al Facultăței de medicină din Paris, unul din cei mai mari diagnosticiani ai Franciei medicale moderne, d. Jean-Baptiste Bouillaud, ți se doctorului Obedenaru la esamenul tesei de doctorat următoarele cuvinte, cari erau consecrațiunea solemnă a unei munci și unor cercetări de ăntăia mână.

«Eu; n'am trebuință să te mai esaminez; te-am văđut lucrând, am luat parte la esamenile dumitale «și am rămas totdeuna mulțumit. Poț ți dice că te-am văđut copil și te redați om patriei dumitale. Trebue să felicit Facultatea că a produs un doctor «ca dumnéta. Sper că nu vei uita școla Parisului; «datoria te chiamă în patriă; du-te și'ți vei fi folositor. Felicit de uă miă de ori principatele dunărene și le urez a avé în tóte ramurile ómenii atât de «eminenți ca dumnéta. Cu fericire îți adresez aceste «cuvinte în numele Facultăței de Medicina»¹⁾.

Tesa sa fu *De la Trachéotomie dans l'Œdème de la Glotte et de la Laryngite nécrosique*²⁾. Facultatea de medicină i-a încoronat-o.

Acestea se petreceau în August 1866, ier în Oc-

1) *Românul* de la 26 August 1866.

2) Paris 1866, librăria Adrien Delahaye.

tobre din același an, tînărul doctor — avé 27 de ani — se'ntórse în Bucurescî.

* * *

Indată ce sosi în Bucurescî, Obedenaru, după cum singur dîcea, «intră în *cupea*» și începu să practice medicina.

Intră în cupeu și nu voi să iasă dintr'ênsul nici pe frigul de 25° sub zero al lui Ianuariu, dér nici pe căldurile de 35° d'asupra lui zero ale lui August. Obicnuit în tóte cu vieța Parisului și enervat de «orientalismul» âncă neștirbit al Bucurescenilor, i se părea doctorului laureat că, fiind închis în cupeu și véra și iérna, contrastul isbitor dintre aceste două civilizațiuni nu'l va lovi atît de tare.

Își păstra tot ce avusese la Paris ca obiceiuri, port, libertate de vorbă. Pêrul lung, mustățile rase, cravata à la *Louis-Philippe* de două ori adusă pe gât și totdeuna de culóre albă, fracul și — tot ca la Paris — uă ură pronunțată în contra gardei-naționale.

Epigramele și vorbele séle cu haz în contra medicilor comandanți în gardă făceau să rîdă chiar și pe aceia cari erau piersicați de verva caustică a doctorului nostru.

Vro câte-va luni după întórcerea în țéră, Obedenaru, făcêndu-și vizitele fôrte rar călare și de

regulă în cupeu, deveni un al doilea *Musiü Jean*. Se scie că cel d'ântăiü, d. Ión Crețenu, avusese curagiul să se îmbrace în frac și să umble pe pod cu haine nemțesci, iēr nu cu işlic și antiriü.

Original și *faisant nargue à la mode et le proc's à la vanité*, doctorul Obedenaru fuse, decă nu mă înșel, cel d'ântăiü doctor român care se purtă cu mustățile rase.

Îi plăcea clientela «printre ómenii cu instrucțiune» cum spune el însuși în portretul măi sus citat. Cel măi sigur miđloc de a'l face să sară în sus de ne-caz era, buniórá, de a'i da adresa bolnavului cam în modul următor :

— De la biserica Sfântului Spiridon apucați, Domnule Doctor, la mâna stângă, pe la cârciuma lui Frige-Linte. Nișel măi 'nainte de maidanul lui Ghiță Lingăul, faceți la mâna dréptă și, peste trei case, aci e bolnavul.

Mi se spune de cei ce l'aü cunoscut bine că, la auđul unor asemenea cuvinte, doctorul Obedenaru sălta în sus și, după ce te numia «barbar, sēlbatic și oriental» te 'neca sub un potop de întrebări și de învinuirii :

— Ce îni pasă mie, Domnule, de biserica S-tului Spiridon și de cârciuma lui Frige-Linte? Eü nu cunosc pe Domnul Ghiță Lingăul, nici maidanul d-nelui! Spune-mi strada și n-rul, și nu'mi măi spune

să fac la mâna stângă și se fac la mâna dreaptă, că eū nu sunt chiămat se fac muștră la comanda dumitale....

Inzestrat de la natură cu un dar de observațiune viă și pētrunđetőre, doctorul Obedenaru își cunoscū și 'și drămūi colegiū, după un an de practică și de consulturi cu dēnșii. Articolul publicat în *Ghimpele* de la 12 Maiū 1868 pōte servi și astăđi a recunōsce pe cei cari mai trāesc.

Tot într'acest an, cu ocașiunea concursulū pentru postul de medic primar la spitalul de copii, doctorul scrisē un memoriū *Despre Fenomenele spinale în Febrele eruptive.*¹⁾

Despre modul cum și-a înțeles datoria și și-a practicat sciința, succesoriū sēi și alți doctori aū spus-o cu laude la diferite ocașiuni solemne sēū durerōse²⁾.

Gonirea elementulū străin, covērșitor pe atunci în corpul nostru medical, hotărîrea garanțielor sciințifice ce un medic trebuia sē dea înaintea de a se juca cu vieța bolnavilor, punerea fiă-căruia la locul lui, mulțămirea numerōseī sēle clientele eraū șintele

1) Bucurescī, 1868, tipografia Lucrător. Asociații.

2) Dr. Boicescu : *De l'Erythème nouveau palustre*, Bucurescī 1889 ; — dr. Boicescu : *Discurs funebru* (...«Obedenaru era sublim la patul copilașilor bolnavi»...); — Dr. Sergiū : *Discurs la inaugurarea spitalulū de copii* (...«a-cela care a ridicat renumele spitalulū prin sciința și devotamentul sēū a fost doctorul Obedenaru...»).

către cari tindea ȝilnic și neobosit activitatea doctorului Obedenaru.

În vederea punerii fiă-căruia la locul lui, în 1872 doctorul nostru, literat și spiritual localisă *vorbă cu vorbă*, cum ȝice însuși în glumă, farsa lui Molière, *L'Amour Médecin*, — dialog vesel, sărat, p'alocurea pipărat. Tipurile *doftorilor* Nerodoviċi, Colică, Boiangescu, Răposatu și Bătăiosu erau străveȝii și minunat de bine luați de pe natură din doctorii bucuresceni. Publicul îi recunoscă îndată și comedia, doctorului avu mare și durabil succes ¹⁾.

În 1873, doctorul Obedenaru publică un *Mic Tratat despre Frigură, potrivit pe înțelegerea poporului român, pentru a servi în localitățile unde nu sunt medici* ²⁾.

Tot în 1873, apăru, ca resumat de clinică medicală, uă altă lucrare a doctorului : *Cercetări asupra intoxicațiunei palustre* ³⁾.

În acest an și'n următorul, ca fost intern al spitalelor din Paris, doctor, laureat (medalia de argint) al facultăței de acolo, membru al societăței

1) În Iuliă și August 1872, *Columna lui Traian* a d-lui Hasdeu a publicat-o în trei din numerile sełe.

2) Bucuresci 1873. Imprimeria Statului. Acesta era edițiunea a patra, căci prima fusese publicată în 1871 în limba francesă, a doua la 1872 în *Revista Științifică*, ier a trei în *Romănul* din Iuliă-August 1872.

3) Bucuresci, 1874, Imprim. Statului.

anatomice, medic primar al spitalului de copii, profesor la facultatea de Medicină din București, membru corespondent al Societății academice române doctorul Obedenaru mergea înainte spre pozițiunile cele mai nalte ale țerei séle când, de odată, în Novembre 1874, pentru a și căuta sănătatea sdruncinată și dintr'alte cause intime, el hotărî, cu tóte stăruințele contrarie ale numeroșilor séi amici și clienți, a părăsi țera și a se retrage în sudul Franței, la Montpellier, de unde, peste trei ani, ¹⁾ în grele împregiurări, guvernul român 'l rugă să trecă la Roma ca însărcinat de afaceri al agenției nóstre diplomatice. La 1878, Octobre în 16, când agențiile fură ridicate la gradul de legațiuni, doctorul Obedenaru fu numit tot la Roma prim-secretar. Atunci și mai târziu, prin sciința și darurile séle, noul diplomat își atrase stima și afecțiunea ómenilor de stat ai Italiei. Mancini, Cairoli, Tornielli, Farini, Minghetti întrețineau cu dînsul frecvente relațiuni, ier Depretis, *il vecchio di Stradella*, avea pentru doctorul Obedenaru aceeași prietenie părintescă, pe care tot pentru doctorul nostru o avusese în țeră și la Paris neuitatul C. A. Rosetti.

În calitate de prim-secretar, Obedenaru funcționă la Roma pêne în Iuliu 1879, când fu trāmis cu

---

1) 1877. Aprile 17.

același titlu la Constantinopole, cu d. Dumitru Brătianu ca ministru plenipotențiar. Se întorse din nou la Roma la 1880 Februariu și stete tot ca prim-secretar pînă la 19 Februariu 1885, când fu numit — în fine! — trimis extraordinar și ministru plenipotențiar al M. S. Regelui României pe lângă M. S. Regele Greciei.

Acî transcriem întocmai raportul cu data de 25 Iuliu 1885 ce d. G. Ghika, prim-secretar de legațiune la Atena, adresă d-lui Ión Câmpinenu, ministru afacerilor străine din București :

«Precum am avut onórea de a face cunoscut Escelenței Vóstre prin telegrama mea cu n-rul 141, «domnul Obedenaru, ministrul plenipotențiar al «României la Atena, a 'ncetat din viață în ziua «de 9 (21) Iuliu, diminéța la orele două.

«Escelența Sa, sosit la 1 (13) Iuliu, la postul său «fórte bolnav de friguri paludeane, a presintat scri- «sorile séle de acreditare în ziua 4 (16) Iuliu, dér «puterile séle, slăbind din și în și, nu i-aũ permis de a «face de cât-uă parte din vizitele oficiale. In 8 (20) di- «minéța, am primit un bilet de vizită asupra căruia d. «Obedenaru scrisese liniile următóre în limba fran- «cesă: *j'implore votre charité, prenez la gérance ; «en arrivant, amenez le meilleur médecin.*

«Scrierea sa era cu totul schimbată.

«Am adus cu mine pe doctorul P. Sutz, medic-

«șef al armatei eline. D-nia sa a constatat că temperatura corpului se suise la $41 \frac{1}{2}$ grade, din care «causă nu s'a putut administra bolnavului sulfatul «de chinină. Fața era galbenă, setea arđetőre.

«După plecarea doctorului cu care a voit să vorbescă singur câte-va minute, Domnul Obedenaru «a stăruit să redacteze imediat uă notă spre a înscința pe d. Delyannis că starea sănătății séle îl silia «să 'mi încredințeze direcțiunea legațiunei.

«Semnând acéstă notă, Escelența Sa a đis: acum «suntem în regulă ; a citat articolul din regulament «prin care casul era prevăđut și a rugat pe Dómna «Obedenaru să aducă și să'mi dea dicționarul cifrat «ce era închis într'ua lădiță.

«Atunci, ministrul m'a strâns în brațe și mi-a đis : «*Adieu, je suis perdu ; demain matin je serai mort, «mais je ne veux pas encore inquiéter ma pauvre «femme.*

«Dómna Obedenaru intră, și bolnavul începu din nou a suríde și a glumi.

«Doctorul Șutzu venind ierăși la orele 7 séra, «n'a găsit nici uă îmbunătățire ; din contra căldura «corpului, mănșinându-se la $41 \frac{1}{2}$ grade, mai tindea să créscă. D-nia sa s'a retras fórte îngrijat, căcě «starea bolnavului era din cele mai grave.

«Séra, la orele 9, domnul Obedenaru a scris în «îndoit esemplar testamentul pe care am avut onó-

«rea a'l înainta Escelenței Vóstre pe lângă nota mea
 «cu n-rul 146 din 10/22 Iuliú, a șis sociei séle să fiă
 «cu curaj, i-a înmănat testamentul și i-a preșis cu li-
 «nisce și cu esacitate feluritele fase ale agoniei séle.
 «După uă 'agoniă și un delir care ținură aprópe trei
 «ore, D-nia sa a căđut într'ua stare de imobilitate
 «și de amorțelă. Věđénd că acéstă stare se prelungesce,
 «Dómna 'Obedenaru, înspăimântată, a trámis după
 «mine. Am găsit pe ministru mort. Corpul era cald,
 «dér inima nu mai bătea. Doctorul Șuțu n'a putut
 «de cât să constate decesul causat de un acces per-
 «nicios.»

* * *

Ca și Gui Patin care adora pe *Les grands héros des Belles-Lettres*, și ca și doctorii cei mari ai Fran-
 ciei, de ale căror tradițiuni se inspirase încă de când
 era intern al spitalelor din Paris, Obedenaru simțea
 pentru istoriă, filologiă și literatură uă iubire ce nu
 s'a desminșit nici odată.

Înainte de 1873; Academia Română, pe atunci
 Societatea Academică, îl primise în sînu-î în cali-
 tate de membru corespondent. După 1873, anul ple-
 cărei séle din țeră, doctorul Obedenaru dete curs
 liber iubirei séle pentru sciința și literatură și, lă-
 sând la uă parte medicina cea vechiă cu șubredele
 «ei miđlóce, să puse a studia cu pasiune tot ceia ce

fisiologia cu Claude Bernard și antropologia cu Paul Broca descopereau pe fiă-care și, spre lămurirea cât mai științifică a chestiunilor sociale, istorice și filologice.

*Instrucțiunile craniologice și craniometrice*¹⁾ și *Memoriile*²⁾ lui Broca, precum și tot ceia ce *La Revue d'Anthropologie* și Societatea de Antropologie din Paris discuta, găsea și publica ca încercări, cercetări și adevăruri noi, Obedenaru le urmărea cu gândul la țera lui și la chestiunile într'ânsa pendinte; el căuta, adese ori în modul pripit, ca cu ajutorul lor să rezolve problemele române.

După directorul *Revistei Noue*, d. B. P. Hasdeu care, primul, s'a folosit în mod magistral de datele științei experimentale în lămurirea *Istoriei* critice a Românilor, doctorul Obedenaru va fi socotit, credem noi, printre cercetătorii plini de bune intențiuni, cari au aplicat în studiul naționalității române, tot ce știința antropologiei moderne a găsit pe un tărâm încă pe trei sferturi neexplorat.

Incepând cu *La Roumanie Economique*³⁾ meritoriă și bogată lucrare în care geografia, antropologia și starea economică a Statului român sunt bine studiate pentru timpul acela, și pînă la *Une forme*

1) Paris, 1875.

2) Paris, 1871 — 1876.

3) Paris, 1876.

de l'Article roumain qui se met devant les substantifs et les adjectifs,¹⁾ doctorul Obedenaru și-a adus totdeauna aminte de studiile lui Broca, fiă în craniometriă, fiă în cercetările și repartițiunea limbilor.²⁾

Teoria celtismului în Europa orientală, — diagonală de populațiuni celtice, séu mai propriu galo-celtice și galo-kymrice, diagonală care plécă din peninsula armoricană prin Bavaria meridională, Tirolul austriac, Istria, Carniolia, Slavonia, Banatul, Temișiana, România, uă parte din Serbia, lanțul Pindului, și se sfârșesce în Acarnania și Etolia vechei Elade, doctorul Obedenaru a espus-o ântâiü într'ua comunicațiune făcută Societăței de Antropologia din Paris și a publicat-o sub titlul de *Les Celtes de l'Europe orientale*.

Tot acéstă teoriă, doctorul a desvoltat-o într'un prim articol *Les Roumains* din a III-a seriă a marelui *Dictionnaire encyclopédique des Sciences Médicales*,³⁾ și într'un al doilea din același *Dictionar* întitulat *La Région Danubienne*,⁴⁾ — ambele lucrări curioase, fruct pentru dânsul al multor cerce-

1) Florența, 1885. — Estrato dalla „Miscellanea“ di Filologia, dedicata alla memoria dei professori Caix e Canello.

2) Paul Broca: *Sur l'origine et la répartition de la langue basque* (Paris 1875).

3) Paris, 1877; pag. 477-500.

4) Paris, III série, 1879; pag. 536—628.

tări științifice, dér din conclusiunile cărora puține vor rămâne spre folosul studiilor viitoare.

Pe lângă ideia-mumă a tuturor acestor încercări antropologice, adică pe lângă ideia celtismului pe care cu entusiasm o îmbrățișase și-apoi tot cu entusiasm o părăsise, doctorul Obedenaru, atât în aceste încercări cât și în *Les Tziganes Roumains*,¹⁾ în *Corses et Albanais*²⁾ în *Religiosité des Roumains*³⁾, interesant memoriu întemeiat pe *Istoria Toleranței religioase în România* de D. B. P. Hasdeu, doctorul Obedenaru, ȕic, ține morțiș a spune că nu e nici uă legătură între Celții peninsulei balcanice și Albanesi.

Macedonenii, uă parte din populațiunile Serbiei și Greciei sunt favoriții săi. Craniele lor, esaminate la Paris de el și de alți antropologiști, îi inspiraseră acéstă afecțiune tenace care, în deosebii pentru Macedonenii, umplu ultima parte a vieții lui, și pe care, prin scrieri séu din gură, când fu câte-va luni prim-secretar la Constantinopole, Macedonenii i-o arătară și ei în totdeuna.

Pe Albanesi ênsé nu putea să'i sufere și, de témă ca părintele séu să fi fost de origină albanesă iér nu

1) Paris, in *la Nature*, 1876.

2) Paris, 1877; *Extrait des Bulletins de la Société d'Anthropologie*.

3) Montpellier, 1878— *Extrait de l'Alliance Latine*.

macedo-română, doctorul Obedenaru, cu învoirea bătrânei sale mame, desgropase la 1874 craniul pitarului Hristache și'l cercetase cu totă pătrunderca de care era înzestrat.

Dintr'alte puncte de vedere, Obedenaru nu putea să sufere pe Unguri și'n cestiunea israelită, atât de durerósă la noi, doctorul era un antisemit hotărît și inexorabil.

Anii după resbelul independinței, când începură luptele noastre cu îndărătnicia Europei și cu infamiile *Alianței Israelite Universale*, Obedenaru îi petrecu cam în paguba cercetărilor séle istorice, filologice și mai cu sémă macedo-române, căci spre acésta entusiasmul și neobosita activitate a doctorului se întorsese mai cu stăruință și mai cu succes.

Rapórtelê ênsê, studiile și convențiunile ¹⁾ ce se găesc le ministerul de externe ne spun cu elocință că într'altă ramură de activitate intraseră patriotismul și sciința doctorului nostru.

Totuși, diplomația nu'l împedică, în 1878 Maiu, a arêta și esplica amicilor și colegilor séi Mistral, Roqueferrier, Tourtoulon, Roumanille și alții, judecători la concursul publicat de Societatea limbelor romane din Montpellier, *Cântul Gintei Latine* al poetului de la Mircesci.

---

1) Convențiunea comercială incheiată între Italia și România este semnată de el și de prietenul lui, Depretis.

Cântul fu încoronat, ier Alecsandri scrise din Mircescî, la 6 Iuniu 1878, doctorului Obedenaru între altele și următoarele :

«Întorcându-mă de la Bucurescî, am găsit scri-
«sorea d-vóstră împreună cu două esemplare din
«traducerea *Cântului Gintei Latine*, și cu musica
«compusă de celebrul maestro Marchetti. Mă gră-
«besc dér a vă răspunde, spre a vă mulțumi din
«tótă inima pentru tot ce a'ți făcut în favórea mea,
«înlesnind succesul poesiei mele în sínul Juriului
«de la Montpellier, și ocupându-vé în grabă cu com-
«punerea muziceii ce avea a fi adaptată pe strofele
«*Cântului Latin*.

«Concursul inteligent și patriotic, adus de d-vós-
«tră, a avut un rezultat fericit. Broșura ce ați pu-
«blicat cu traducerea poesiei și cu note esplicative,
«a servit a lumina pe d-niî membri asupra prosodieii
«limbei nóstre și ast-fel versurile mele aú eșit din
«undă.....»

Între 1878 și 1885, doctorul Obedenaru n'a mai publicat decât broșura deja citată asupra *Articolului*¹⁾, și traducțiunea română și francesă a celebrei ode a lui Al. Manzoni asupra morței lui Napoleon I, întitulată *Il Cinque Maggio*²⁾

1) Montpellier, 1884, și Florența, 1885.

2) Montpellier, 1885.

Vremea ănsă nu și-o perdea nici odată. Mai ales în timpii din urmă, el a lucrat în mod febril la adunarea a uă mulțime de isvóre pentru studiul limbei macedo-române. Să află în manuscrifte voluminoșe lucrări deja terminate, iér altele aprópe pe sfârșite. Cităm următórele: a) *Paradigmes de conjugaison ; remarques philologiques sur les conjugaisons macédonienne, roumaine et française*; — b) *Colecțiune de basme, legende și cântece*, în limba macedo-română, cu traducțiunea în românesca de la Dunăre și în limba francesă; — c) *Două volume de Dicționar macedo-român*.

Doctorul Obedenaru a lucrat la *Mostre de Dialect macedo-român* ³⁾ și la *Escriveta* ⁴⁾.

Conduc ca totdeuna în vieță de iubirea sa nețermurită pentru propășirea patriei române, doctorul Obedenaru a lăsat, prin testament făcut în tragicele momente ce am văduț mai sus, manuscriftele și întreaga sa avere Academiei Române, al cărei membru corespondent era. Moștenitorii săi naturali nu au primit diintr'acéstă avere decât usufructul viager.

Voiu adauge pentru completarea acestor probe de neîntreruptă activitate și de dorul său de țeră, un număr însemnat de documente istorice ce a cules

3) Evanghelie Petrescu.

4) Tașcu Iliescu.

din bibliotecile Romei cu privire la istoria trecutului nostru, documente cari sã aflã în posesiunea Academiei Române, precum și uã *Colecțiune de 200 de arie*, culese și notate de el, și cari sunt în posesiunea familiei.

* * *

Ast-fel a fost doctorul Mihail Georgiade Obednaru în scurta carierã medicalã, sciințificã și diplomaticã ce a parcurs între Octobre 1866, data întõrcerei sële în țerã și Iuliũ 1885, data morței sële la Atena — adicã în timp de 18 ani și 9 luni.

Cititorul a putut sã vedã din enumerarea aprõpe completã a probelor activitãței doctorului Obednaru nota caracteristicã și dominantã a acestei vieței pline și folositõre.

Acestã notã este *entusiasmul* care de nimic nu sã îndoiesce, cãtre tõte se aventã, în multe reãșese și, decã e biruit într'unele, la altele începe fãrã oboselã, fãrã descuragiare, cu îndoite puteri.

Naturã eminaminte entusiastã, doctorul Obednaru — am spus-o de la început — și-a risipit activitatea. A reușit ca medic, a lucrat cu ardõre în acestã ingratã carierã și a lãsat un nume citat cu laudã în operele succesõrilor sãi ; s'a încercat în antropologiã și'n filologiã cu același entusiasm, dër nu

și cu același succes ; alte pregătiri și altă stăruință i-ar fi fost necesare pe acest tărâm atât de alunecos și de înșelător pentru cei nepregătiți ; înfine, în a treia și ultima fasă a activității séle, doctorul Obedenaru a produs lucrări cari vor rămâne și cari, ca documente adevărate și științifice, vor servi în-vățaiilor viitori.

Entusiasm, voință, variate cunoștințe și un patriotism care'l făcea să dorască înălțarea țerei séle numai într'un minut, doctorul Obedenaru, în anii câți a lucrat, a justificat pe deplin cuvintele ce ilustrul Boullaud i le adresa în August 1866, în *Sala Actelor* Facultăței de Medicină din Paris :

*«Felicite principatele dunărene și le urez a avé
«în toate ramurile ómenii atât de eminenti ca Dom-
«nia Ta.»*

DORA D'ISTRIA

DORA D'ISTRIA

DORA D'ISTRIA

---

n cunoscuta *Gartenlaube* din Lipsca (No, 15 din 1864), d-rul Schmidt Weissenfels numesce pe Dora d'Istria *eine ungewöhnliche Frau* — uă femeică estraordinară.

Doctorul german nu s'a înșelat căci, într'adevăr, pentru epoca și mediul în care a trăit; pentru puțerea de asimilare cu care fusese înzestrată și pe care citiri și studie neîncetate i-o măreau continuu; pentru scrierile sële a căror varietate în subiecte nu este întrecută de cât de mulțimea lor, — Dora d'Istria merită pe deplin titlul de *femeică estraordinară*.

Elena Ghika, — celebră dela 1855 încóce sub numele de *Dora d'Istria* — este fiica lui Mihalake Ghika și a soției lui, Catinca, născută Faca. Ea s'a născut în Bucuresci la 3 Februarie, anul 1828, în ajunul celui d'al șéselea răsboi cu Rușii (1828—29) i pe când unchiu-sëu despre tată, adică Grigore

Ghika-Vodă, era încă Domn în Țera Românescă.

Până la vârsta de 14 ani, adică până în 1842, anul suirei pe tron a lui Bibescu-Vodă, Dora d'Istria a stat în România, și de mică copilă își începu instrucțiunea literară și științifică cu profesorul casei Ghikulescilor și'n deosebi al ei, Grecul Papadopolo, care, mai târziu, deveni profesor cu renume europeană la universitatea din Atena.

De altminteri, muma sa, Băneșa Caterina Ghika era uă femeie învățată foarte pentru timpul său. Dora d'Istria spune într'ua notă din scrierea sa *Gli Albanesi in Rumenia* (pag. 441) că Băneșa Caterina Ghika e prima femeie română care a scris și publicat în limba patriei uă carte, și-anume *Pentru Educația Copiilor de Dōmna Kampan* (București, 1839, tipografia S-tului Sava), — operă pe care, nu scim cum, Iarca într'al său *Catalog general* o atribuie sub anul 1839 la uă altă traductoare, *Safta Stirbei*, și ne-o dă ca tipărită în tipografia lui Eliade.

Catinca Ghika, pe care Colson o numesce, vorbind de influența ei la curtea lui Alexandru Ghika, «inteligenta cumnată a lui Vodă» avea multă trageră de inimă pentru belele-arte și pentru literatură. Poesia lui Eliade, *Vocea*, din *Poesii generale*, este închinată bănesei Caterina Ghika, muma Dorei d'Istria, precum și poesia aceluiași poet, intitulată *La Elena* (Octobre 1846, pe vaporul *Galathea*), din

aceiași colecțiune, este închinată Dorei d'Istria, într' uă călătoria făcută pe Dunăre de Eliade și de familia Banului Mihalake Ghika, de la Giurgiu la Viena.

Gustul decî pentru studiū, citiri și literatură, Elena Ghika 'l supse uă dată cu laptele mamei.

De la 1842 și pînă la 1849, anul căsătoriei sêle, Dora d'Istria, împreună cu familia sa, locui mai mult la Viena, Dresda, Berlin și Veneția. În 1846, veni pentru cîtă-va vreme în România, dér numai în plimbare.

La vârsta de 21 de ani se 'ntorse 'n țeră în timpul ocupațiunei muscălescî, după convențiunea de la Balta-Liman, (19 Aprile 1849) și sê căsători cu un Rus, oficer de husari, principele Koltzoff-Massalsky, descendinte din spița primogenită a familiei lui Rurik, întemeiatorul imperiului Țarilor.

Dora d'Istria urmă pe bărbatul sêu în Rusia, unde stete vro 5—6 ani, pînă când, în timpul resboiului din Crimeia, opiniunile sêle fôrte liberale făcură pe miniștrii muscălescî sê'i spună neted că altă țeră, nu imperiul lui Nicolae I, s'ar potrivi și mai bine cu obiceiurile și pornirile spiritului. ei.

Uă nebiruită nepotrivire în caractere cu bărbatul sêu făcu pe Dora d'Istria sê primescă cu deosibită plăcere avisul guvernului rusesc și de-aceia, ca femeia, reîncepu peregrinațiunile cu cari, de fêtă, între 1842 și 1849, sôrta o obicînuise.

Plecă în Elveția unde'și alese pentru câtă-va vreme domiciliul recunoscut, și de unde întreprindea călătorii îndelungi prin toate țările Europei.

Nu știu hotărît decă în Elveția seü tot în Rusia unde lăsă și numai vedu pe bărbatul seü, Dora d'Istria a pierdut și unicul copil ce a avut — un băiat — din casătoria sa cu principele Koltzoff-Massalsky.

În privința nenorocirilor casnice, Dora d'Istria putea dice ca D-na de Staël : «mă voiü ridica sin-
«gură de sub povara vieței. De vreme ce sórta mă
«silesce a căuta gloria — pe mine care m'ași fi mul-
«țămît cu iubire, — ei bine, voiü câștiga gloria».

De la 1860, Dora d'Istria a trecut în Italia pe care n'a mai părăsit'o, locuind întâiü când la Torino, când pe Riviera di Ponente, pe la Genova, Pegli și Florența, unde înfine s'a stabilit definitiv a 1872 într'uï villă (*Villa d'Istria*) situată pe *Via Leonardo da Vinci*, și zidită de cunoscutul scriitor Angelo de Gubernatis.

Aci, în Villa d'Istria, pe care a mărit-o și înrumusețat-o într'una și unde avea uă splendidă grădină plină de flori și arbori exotici, Dora d'Istria a mai lucrat pêne la 1878 ; din anul acesta încetă de a mai scri, după 23 de ani de uă activitate prodigiósă pe toate tărêmurile cunoscintelor omenesci.

De la 1878 pêne 'n 1888 Novembre, se mulțami a citi, a primi cu afabilitate pe amicii și cu-

noscuții ce avea în Florența seú pe străinii ce voia s'o védá, și a corespunde prin scrisori cu toți aceia cari aveaú recurs la nenumératele ei cunoscințe despre populațiunile orientale.

Dora d'Istria a murit la 17 Noyembre 1888 într'ua Sâmbătă, la orele 6 séra, în Villa d'Istria, la Florența, în vêrstă de 60 de ani, 9 luni și 14 zile.

Prin testamentul olograf ce s'a găsit după mórte-i, Dora d'Istria, după micí legaturí lăsate fraților și servitorilor sêi, institue moștenitóre a avereí sêle din România pe Primăria Capitalei Bucuresci; însărcinează pe Primăria Florenței a vinde *Villa d'Istria* în folosul institutului de surdo-muți de acolo; ordonă în fine prin același testament 'ca 'ceremonia înmormântării sê i sê facă civil, iér corpul sê'i fiá incinerat, — ceia ce s'a și făcut în ziua de Marți, 20 în Noyembre, fața consulilor român și rus din Florența.

Cenușa sa este astăzi depusă în Crematoriul de la Trespianc, — departe, fórte departe de pământul patriei pe care blestemul unui obiceiú nenorocit și neromânesc făcuse pe Dora d'Istria, ca pe multe alte familie române și bogate (prin bogăția ástuí pământ românesc) sê'l uite cu desêvêrsire.

* * *

La 'nceputul uneia die operile celebrei scriitóre,

Gli Albanesi in Rumenia—Storia dei principi Ghika (Firenze, 1873), d. Cecchetti, traductorul italian al acestei lucrări, scrise în limba franceză de Dora d'Istria, a pus bibliografia tuturilor publicațiunilor ei.

După divisiunile ce d. Cecchetti face în activitatea științifică și literară a principesei Dora d'Istria între anii 1855 și 1873, cititorul va vedea cât de multe și cât de variate erau cunoștințele acestei scriitoare.

D. Cecchetti pune în prima parte a bibliografiei *Istoria Literară* cu o a doua clasă de scrieri privitoare la *Poesia populară a peninsulei orientale* (naționalitățile română, albanesă, serbă, bulgară și greacă, după cântecele poporului); o a doua clasă: *Poesia populară a finno-mongolilor*; o a treia clasă: *Epopăile*; o a patra clasă: *Portretele literare* (între care două ale lui Eliade Rădulescu, unul în *L'Illustration* din 14 Novembre 1868, și altul, când cu mărtașa lui, în *Neologos* de la 23 Mai și 4 Iunie 1872).

A doua parte a *Bibliografiei* cuprinde *Cestiunile religioase* (viața monastică în România și biserica ortodoxă, România și papalitatea).

În a treia parte, d. Cecchetti pune *Cestiunile sociale* pe care le subdivide în: *Cestiuni feminine* (între acestea se cuprinde opera intitulată *Des femmes par une femme*, publicată la Paris și la Bruxelles,

radusă în grecesce și italiennesce, și discutată de multe diare europene); și *Cestiuni de polemică în contra răsboiului*.

Uă altă parte, a patra, coprinde *Economia politică și agricultura*, pe cari Dora d'Istria le-a studiat cu plăcere între 1870 și 1873.

În a cincea parte găsim în bibliografia d-lui Cecchetti *Cestiunile artistice*. Dora d'Istria zugrăvea cu deosebit talent. La 1854 a espus în Academia imperială din Petersburg două tabeluri (*paysages*) pentru cari a primit de la Juriu uă medaliă de argint. În Italia a mai studiat pictura cu artistul *Schiavoni* care i-a făcut frumosul portret ce dăm și noi într'acest studiū

Dinainte de 1844, adică din vârsta cea mai fragedă, Dora d'Istria se ocupase și 'n țeră cu pictura. Cesar Bolliac spune în *Trompeta Carpaților* (26 Aug. 1873) că el avea în colecțiunea tabelurilor séle unul semnat *Elena Ghica, 1844*, și care represinta un *paysage* sêlbatic, luat de unde-va de prin Bucegi.

De altmintrelă, adauge aceleași scriitor, palatul Banului Mihalache Ghica, vornic din Intru și președinte al sfatului domnesc în perpetuū, era un adevărat museū. Antichitățile, tabelurile și sculpturile dintr'acest museū erau citate de Europeni călători prin țerile române. Se scie că Banul Mihalake Ghica a întemeiat Museul Național din București.

Sculptorul toscan, Giovanni Duprè, a făcut bustul Dorei d'Istria, care este citat printre operele de căpeteniă ale acestui artist bine cunoscut în Italia și 'n Franța, la Paris, unde era membru asociat al Academiei de Bele-Arte, și despre care Dora d'Istria a scris în *l'Indépendance hellénique* (Athena, 19 Nov. 1870). Ancă de când era în România, Dora d'Istria a cultivat cu pasiune muzica. Avea uă voce splendidă. Mama ei, Catinca Ghica, născută Faca, era renumită în București, ne spune d. A. I. Odobescu, pentru vocea sa cea frumoasă.

Cesar Bolliac ne spune ierăși: «Catinca lui Mi-
«halake Ghica și Marișica Spătarului Costake Ghica
«erau cele mai frumoase femei ale timpului, din
«câte s'au văduț în societatea bucurescenă».

Èr mai la vale, Bolliac adauge: «Catinca lui Mi-
«halake Ghica cu vocea de ânger deșteptător, blon-
«dina-serafim Marișica Spătarului, divina Cleopatra
«între dênsele, răpitórea Odobeasca, erau Dómnele
«curței patriotice a lui Alexandru Ghica... Vodă
«Ghica juca în horă care închiăia tóte balurile și
«Dómnele curței erau îmbrăcate țărănesce.

În Italia între 1842 și 1849, și mai pe urmă, Dora d'Istria a mai studiat muzica cu artiști ca il Cicarelli, la Persiani și il Ronconi. La 1848, Elena Ghica compunea. Ea a făcut aria unei poezii a lui Eliade, intitulată *la Istru*.

În partea a șasea a bibliografiei s'ele, d. Cecchetti pune *Politica*, în care România și cestiunile politice române dintre 1855 și 1860 ocupă locul de căpeteniă.

Uă a șeptea parte coprinde *Istoria*, studiile, încercările, biografiile și articolele istorice. România și cele-l-alte naționalități ale Orientului europén sunt obiectul studiilor și cercetărilor pe atât de numeroase pe cât de grăbite ale fecundeî publiciste.

În partea a opta, d. Cecchetti claséză *Romanțele* (*le Proscrit de Biberstein*, 1857; *Eléonore de Haltingen* și *Ghislaine*, 1871; *la Veneziana*, 1867), iér în partea noua scrierile privitoare la *Vięta Orientală* (*Sîrbătorile române*, 1861; *Orientalii la Paris*, 1867; *Schițe albanese*, 1868; *Scene din vięta sîrbescă*, 1868).

Pe lângă aceste publicațiuni și scrieri în diare periodice pêně la 1873, Dora d'Istria a mai colaborat pêně în ultimii ani ai vieței la următoarele reviste séu într'ênsele despre ea și lucrările ei s'a vorbit: *Nuova Antologia*, *Rivista Europea*, *Revista Orientală*, *Revue des Deux-Mondes*, *Revue Suisse*, *Revue Britannique*, *Revue Politique et Littéraire*, *International Review* din New-York, *Pandora* din Athena, *Omiros* din Smirna, *Actele Syllogului* din Constantinopole.

În fine, scriitorii cari aũ studiat și judecat vięta și

scrierile ei sunt următorii: Brockhaus (*Conversation's Lexikon*); Vapereau: *Dictionnaire des Contemporains*; Duckett și Louvet (*Dict. de la Conversation*); Pier (*Universal Lexikon*); Lorck (*Frauen der Zeit*); Armand Pommier (*Profils contemporains*); Charles Yriarte (*Portraits Cosmopolites*); Al. Rizu Rhangabé (*Dora d'Istria*); Frederica Bremer (*Noua Corrina*); Adam Wolf (*Uă visită la Livorno*); dr. Schmidt Weissenfels (*Uă femeieă esttraordinară*); Richard Cortambert (*Les illustres voyageurs*); Radu Ionescu (*Dómna Dora d'Istria*, în *Revista Română*, 1861 și 1862); Cesar Bolliac (*Trompeta Carpaților*, Iuliü și August 1873); A. de Gubernatis (*Illustri stranieri in Italia*).

Dora d'Isria era membră a celor mai multe din Academiele Franciei, Germaniei, Italiei, Americiei, Greciei și Turciei europene.

M. S. Regele României îi conferi medalia *Bene merenti* de aur. Prin votul Parlamentului athenian din 1868, Dora d'Istria a fost proclamată cetățenă a Greciei; mai pe urmă ea câștigă cetățenia de onóre în multe din cetățile Italiei meridionale.

La sfârșitul notiței ce d. A. de Gubernatis îi consacră în *Dizionario dei Contemporanei*, se mai citesc și următoarele rânduri:

«Amintim că se face la Bucuresci sub direcțiunea

«și cu cheltuéla Eforiei Spitalelor Civile uă splendidă «edițiune a principalelor opere ale principesei Dora «d'Istria. Edițiunea acésta se va compune *din a-
«própe dece volume* în 8°. Aă apărut *deja trei vo-
«lume (!)*; următóarele se află sub presă. Traducto-
«rul român este d. Grigore P. Peretz, care a pus
«în fruntea traducțiunei séle uă introduțiune bio-
«grafică, făcută de d. Cécchetti și tradusă în româ-
«nesce de d. Sihleanu».

Se đice într'adevăr că există dintr'această edițiune cele trei volume semnalate, dér nici Bibliotecele publice nu le posed, nici în comerciú nu aă fost date. *Trompeta* lui Bolliac semnaléză lucrarea d-lui Grig. P. Peretz áncă din 1873, Decembre în 2.

* * *

Din aménunțele biografice cu cari am început acéstă notiță și, maí cu sémă, din estrasele numérose ce am cules din completa *Bibliografă* a operilor principesei, făcută de d. Cécchetti, cititorul a putut vedé sub ce punct de vedere caută s' se pună acela care s'ar încerca s' judece neobosita și fecunda activitate a scriitórei Dora d'Istria.

Din primele rânduri ale acestor schițe, când am spus că d-rul Schmidt Weissenfels a numit pe Dora d'Istria *uă femeia éstraordinară*, ne-am grăbit a adauge că într'adevăr publicistul german nu s'a în-

șelat decât, numind-o astfel, el se va fi fost gândit la epoca în care a trăit principesa Elena M. Ghica, la natura subiectelor ce a tractat în lucrările sale și la minunata putere de asimilare a spiritului său.

Popóarele Orientului europén, începénd cu România și sfârșind cu Albanesií, eraú, séú cu desévêșire necunoscute séú — ceia ce e și mai răú — cunoscute pe jumétate, în mod fals, în mod păgubitor.

Cu un an înainte de născerea principesei Dora d'Istria, *Le Journal des Débats* dicea vorbind despre Români: sunt nenorociți, sunt necunoscuți, *ca-rent quia vate sacro*,—căci n'aú un poet mare, pentru a le buciuma în patru părți de lume vitejiele și nenorocirile lor.

Dora d'Istria, ca și toți scriitorii cei mari ai Rénăscerei Orientului europén, de la 'nceputul péné la sfârșitul carierei lor, aú fost totdeuna conduși de acéstă ideiă : *sé ne facem cunoscuți*.

Acesta a fost cuvântul de ordine, cređul, neînduplecata lor dorință. Pentru atingerea acestei ținte către care diplomații și scriitorii străini îi îndemnaú cu aceleași chinuitoare și desesperante cuvinte : *faites-vous connaître!*—Dora d'Istria în străinătate și, buniórá, Asake în Moldova și Eliade în România, alergaú pe tóte căile, scriaú în tóte genurile, întrebuințaú tóte miđlócele ce sciința și literatura oferiaú entusiasmului lor de a se face cunoscuți.

Cuvintele lui Eliade: *scriți băeți!!*—ați ridicule și nenorocite—se pricep pentru epoca de atunci minunat de bine.

Geografia, filosofă, polemică, aritmetică, romanțe, istoria, economia politică, agrimensură și metafisică—luptătorii din vremurile începutului faceau de toate pe iute, de grabă, fără multe cercetări, fără multă cumpănă.

Știința trebuia adusă în țară, ăi istoria, viața, credințele și dorințele țerei trebuiau aduse cu energia, cu sgomot, pe ori-ce cale și'n ori-ce mod, la cunoscința străinătăței.

Astfel se pricep, se îndreptățesc și se iertă lipsele, slăbiciunile, graba și, deci, superficialitatea adesea ori uimitore a multora din lucrările scriitorilor din prima epocă literară a secolului nostru.

Ați, un flacaiandru bacalaureat cu fumuri de publicist, un ucenic într'ale condeiului—*un galopin des lettres*—de felul cărora furnică, și la noi și'n alte țeri, redacțiile gazetelor politico-literare, pôte să'și facă marș în trei timpuri pe Asake și pe Eliade.

Măi fericita de cât Asake și Eliade, Dora d'Istria a intrat pe arena publicității mult, fôrte mult măi bine pregatita de cât acești doi vulgarisatori. Dora d'Istria învățase în țară și'n străinătate clasicismul solid și folositor carierei de publicist. La 15 ani,

tradusese din grecesce în limba germană întrégă *Iliada* lui Omer. Umanióarele, pe cari Eliade și le făcea singur când deja era profesor și publicist, Dora d'Istria le făcuse pe deplin și se obișnuise de mult încă cu marile modele ale literaturilor clasice, greco-romană, francesă, germană și italiană.

De aceia, mai rare, mai mici, mai puțin bătătoare la ochi sunt în scrierile ei erorile și slabiciunile ce se vęd în opera lui Eliade și a lui Asake.

Dér, ca toți cei cari sunt bine-cuvântați — s'eu blestemați — de sórtă a lucra pe terêmurî feciorelnice, unde alții n'au pus plugul, și deci bogate chiar și prin colțurile lor cele mai singuratice, — Dora d'Istria a voit să facă totul.

A tractat istoria popórelor balcanice, dér a tractat și *folklorul* lor; a scris despre situațiunea lor politică, dér a scris și despre situațiunea femeiei în Orient și de pretutindenî; s'a ocupat cu plantarea arborilor exotici în Toscana, dér s'a ocupat și cu istoria și critica artistică a picturei și a sculpturei. I-ar fi trebuit uă putere intelectuală, un dar de observațiune și de analiză, uă penetrațiune în cercetarea subiectelor și un timp însutit de mai mult — pentru a puté tracta tóte aceste subiecte așa cum sciința, cu cerințele séle moderne, le pretinde de la ori-ce cugetător.

D-na de Stael, cu care într'ale vieței de femeia,

în spiritul de societate, în nobleța manierilor și'n pornirile artistice, Dora d'Istria are óre-care puncte de asemănare, a scris opere cari nici pe degete nu se pot număra. *De l'Allemagne* ênsă rămâne și ađi, după părerea criticei germane, uă carte care cu folos se póte și se va puté consulta asupra începuturilor literaturii naționale în Germania, asupra spiritului german de la sfârșitul secolului trecut.

Nu tocmai același lucru se póte și se va puté dice despre, buniórá, scrierile principesei Dora d'Istria, privitóre la Români séu la Albanesi.

Qui trop embrasse, mal étreint, dice un înțelept și precaut proverb frances. Dora d'Istria a 'mbrățișat în opera sa tóte genurile. Pentru ce, — am văđut mai sus.

A fost uă eminentă điaristă pe care, nu cerința imperativă și inexorabilă a fóieii đilnice, ci bogăția și noutatea subiectelor o îndemnaú sě producă mult și de tóte felurile, ca sě fiă pentru tóte gusturile.

Analisele încete, profunde și sciințifice, documentarea completă a tesei, observațiunea stăruitoare, înlănțuirea rigurósă a gândirilor, — într'un cuvânt cernerea și rescernerea adevărului, făcute cu rabdarea neclintită a specialistului, a omului care și-a închinat puterile minței uneia și numai uneia din parțile sciinței omenești, — Dora d'Istria nu le-a cu-

noscut și, cunoscut fiind clinul pe care apucase, nici nu putea să le cunoscă.

Specializarea desevârșită, studiile cu microscopul sunt posibile numai în literaturile bătrâne cari, întâiu, au generalizat vreme îndelungă și cari, acum, pot, li-e'ndrept, sunt datore să despice firul în patru.

Dora d'Istria a trăit tocmai într'ua epocă care a fost pentru Orient—și ore nu mai este încă?—ua epocă de Răsărire, de generalizare, de universalitate în cunoștințe, de uă poftă, ba chiar de uă neîn-lăturabilă necesitate de a ști multe și de toate, ua epocă pe care — *toutes proportions gardées*—o putem compara cu epoca lui Ronsard în Franția și cu aceia dinaintea și din timpul lui Herder în Germania.

Creerî admirabil de bine organizați, inteligențe într'adevăr superioare, uă neîntrecută putere de munca dér, după cum șiserăm, uă neînduplecată poftă de a face de toate.

Acésta'i nota activității lui Ronsard, lui Herder, lui Dante,—și acésta'i nota — *si magnis componere parva fas est* — activității scriitorilor din timpurî Răsăririi noastre literare și științifice; acésta'i nota ce se percepe mai lămurit în operele principesei Dora d'Istria.

Potrivit acestei poște de a face de toate și deci varietății scrierilor lor, toți acești luptători sprin-

teni—dér numai sprinteni cercetași pe ogórele sciinței și literaturii, — puteau dice cuvintele S-tului Jeronim : *timeo hominem unius libri*, — și de aceia făceau cărți multe și fórte multe, felurite și fórte felurite.

Câte din ele vor rămâne ?

Acésta'i întrebarea pe care posteritatea o pune, și la care, având în vedere pentru dreptate considerațiunile ce espuserăm mai sus, ea va responde : puține, fórte puține din operele cele fórte multe vor rămâne a fi consultate spre folosința viitorului, dér cunoscându-se efectele bine-făcătoare ce aceste opere avură când eșiră la lumină, meritul scriitorilor de atunci—și Dora d'Istria ocupă printre dênșii un loc, de frunte,—meritul scriitorilor pentru vremurile lor mic nu va fi.

IULIA · B. P. HASDEU

IULIA B. P. HASDEU

IULIA B. P. HASDEU

Le ciel de ses élus devient-il envieux ?
Ou faut-il croire, hélas ! ce que disaient nos pères,
Que lorsqu'on meurt si jeune on est aimé des dieux !
(Musset : *À la Malibran*).

ând, în 1883, d. Wychgram, profesor la scóla înaltă de fete din Lipsca, vizită instituțiunile superióre de cultură feminină ale Parisului : liceul *Fénelon*, scólele normale de la Sèvres și de la Fontenay-aux-Roses și colegiul *Sévigné*, pentru a strînge materialul necesar scrierei séle *Das weibliche Unterrichtswesen in Frankreich*¹⁾,— învătatul german ar fi putut vedé pe băncele colegiului *Sévigné* uă ténără fétă, uă copilă de 13 ani, într'ai cărei ochi și pe a cărei frunte strălucea lumina cea mai intensă, dér și cea mai gingașă a sciinței moderne.

---

1) Leipzig, editura Reichardt.

Și decă profesorul ar fi cerut și aci, precum ceruse la liceul *Fénelon*, compozițiunile scrise ale elevelor, mai presus și mai mult de cât ale celor-l-alte, compozițiunile frumoasei copile cu ochii mari și fruntea lată l'ar fi oprit îndelung în cercetările séle, și l'ar fi pus pe gânduri prin bogăția și noutatea însușirilor lor.

Căci, într'ênsele, Germanul, rîvnitor după *calliepia* nativă a Francesilor și după destoinicia, — *die Geschicklichkeit der Franzosen* — în compozițiuni, într'ênsele, ȕic, el ar mai fi aflat și alte însușiri: independința judecării, mulțimea cunoșcințelor de tot felul, fenomenala pricepere de coordonare a acestor cunoșcințe, și noutatea vederilor personale în subiecte de mult învechite.

Venit din liniscita, din mult liniscita și studioșa Lipscă, unde într'un secol, pôte numai uă dată séu de douë ori se trece peste legile firei și, chiar de pe băncele scólei, scolarul întrece pe profesor, de sigur că învățatul german ar fi cerut să véđi și să admire pe minunata eleva care, ca odinióră Hortensia la Roma și Iane Gray la Londra, grămădia asupra familiei, asupra instituțiunei în care lucra și asupra cetăței în care trăia, alesele onoruri ale minței.

Copila care, și'n Paris și pretutindenă, entusiasma pe toți cei ce o vedeau și o auđiau, și care ar fi entusiasmat pe d. Wychgram; eleva care într'ade-

văr trecuse peste legile firei și, cu ua putere cum rar se vede, întrecea așteptările tuturor, era uă Româncă, era *Iulia Hasdeu*, fecióra careia parinții din iubire și profesorii din sciință îi prediseseră pentru viitor cele mai splendide victorie în lupta Adevărului, în vieța socială, în tot ce omul iubese séu urășce aci pe pământ.

Și Iulia Hasdeu a murit Sâmbată, la 17 Septembre 1888 !

Omul nasce. Pentru ce ? Care'i ținta astei jalnice acțiuni ? A trăi séu a muri ?

Poeta *Louise Bertin* întreabă :

*Si la mort est le but, pourquoi donc sur les routes
Est-il dans les buissons de si charmantes fleurs ?
Et lorsqu'au vent d'automne elles s'envolent toutes,
Pourquoi les voir partir d'un oeil mouillé de pleurs ?*

*Si la vie est le but, pourquoi donc sur les routes
Tant de pierres dans l'herbe et d'épines aux fleurs ?
Que, pendant le voyage, hélas ! nous devons toutes
Tâcher de notre sang et mouiller de nos pleurs ? 1)*

Acéstă întrebare și-aũ pus-o în reslațirea vécurilor tôte sufletele rânite de durerea morței, ér răspunsul ei nu ne va fi dat de cât atunci când, după cuvintele lui Musset, Dumnezeu singur va spune omului taina nepătrunsă al acestui «pentru ce ?» al creațiunei.

---

1) Louise Bertin : *Les Glanes*.

Până atunci, până când omul se va înalța, se va fi înălțat ierași către Dumneșire, noi cari rămânem în urma celor cari se duc, noi cari înotăm încă în valurile sdrumicătoare ale vieții, ne simțim mângâiați știind că cei duși au ajuns la țermul linișcei eterne, acolo unde nu este nici jale, nici durere, ci numai senină și dulce fericire.

Iulia Hasdeu țice într'una din *Cugetările* sële:
«La vie, c'est une rivière qu'on traverse à la nage ; ceux qui arrivent plus tôt à l'autre bord sont les plus heureux».

Și pentru ca, după credința Iuliei Hasdeu :

Tout finit ici-bas, tout reconmence ailleurs,
 ni-este consolătoare și iubită sarcina de a spune aci cum a'ncept și s'a sfârșit ca uă ți de Mai vieța tinerei fecióre ; cum a trecut prin lume ca uă stea strălucitoare Iulia Hasdeu.

Acolo, unde reîncepe vieța eternă, în acele *undiscovered countrys* de cari vorbesce Hamlet,—«nedescoperitele ținuturi» ale Ideiei sublime, vieța feciórei se resumă și se va resuma în absoluta fericire.

Aci jos, seninul vieții sële s'a sfârșit cu nori negri, fericirea începutului cu durerea sfârșitului, linișcea sufletului cu trasnetele nenorocirei.

Printr'ună lovitura care ne face să strigăm cu poetul :

O Dieu juste, pourquoi la mort ? ¹⁾

1) Alfred de Musset ; *l'Espoir en Dieu*.

vięta Iuliei Hasdeu posede contrastul cel mai violent. Pe ęilele celor 19 ani ai sei se întinde,—legându-se în mod îngrozitor,—culorile azurii și vesele ale lui Greuze și Vanloo, dulcēja și blândęta penelului divin al lui Rafael, și-apoi tonurile, ași ęice gemetele sumbre, dureróse și sfașiatóre ale lui Goya și Zurbaran.

Iulia Hasdeu s'a nascut la 2 Novembre 1869 în Bucuresci.

La vârsta de doui ani și jumătate, atunci când celor mai mulți copilași li se adresęza încă în gungunele virgilianul *incipe, parve puer, risu cognoscere matrem*, Iulia Hasdeu citia deja, de și nu putea pronunța bine tóte cuvintele.

De atunci, trecu peste legile firei.

Doborîți de iubirea în care își înfășau și 'și îndumneđeiau copila, părinții nu se temura, — cine s'ar fi temut? — că Firea, ca barbara dușmana, avea să'si rěsbune înfiorator asupra acestei fenomenale precocități.

La 8 ani, ea depuse esamenele claselor primare la Șcóla de băieți din Verde, al cärei director era regretatul poet Scurtescu.

La vârsta de 11 ani, fetița termină cele patru clase gimnasiale la liceul St. Sava, și fu premiată împreună cu cei-l-alți elevi de ministrul instrucțiunei publice de pe atunci, rěposatul Vasile Boerescu.

Necesitatea psihică, firăscă în acest admirabil organism, de a studia, pricepe și stăpâni cât mai mult din cunoștințele spiritului uman, d'atunci chiar o silia să iasă din cercul micelor ocupațiuni ale claselor gimnasiale. Musica, în deosebă pianul, fu unul din studiile ce învăța de atunci ca uă petrecere artistică.

Conservatorul nostru o premiă.

Studiile, esamenele, conservatorul, cu uniformitatea lor, nu aruncară nici uă umbră asupra veseliei care lumina într'una figura gingașei fetei.

Era'ntocmai ca acele copile pe cari le va cânta ea ênsăși mai târziu :

Elles vont à pas menus,
Fraiches et rieuses,
Chantant leurs chants ingénus
De leurs voix joyeuses. ¹⁾

Ancă de la vârsta de 9 ani, cântecele Iuliei Hasdeu, versurile ce facea petrecând și jucându-se, arătau, în licăririle lor puterile, vioiciunea minței séle. Scria satire în contra profesorilor. D-niă Jacomi și Tanănescu trebuie să fi trecut pe rând cu tôte onorurile ce li se cuvin prin versurile elevei-copile.

A scrie, a cugeta, a descoperi singură nouă ori-

---

1) Iulie Hasdeu : *Quinze Ans* (din poesiele publicate în N-rul 10 al *Revistei Noue* (anul 1888.)

sonturî era pentru Iulia Hasdeu petrecerea cea mai de frunte.

Pe când sfârşia gimnasiul, se'ncercă a compune comedii şi drame. Adora teatrul încă de când, copilă, părinţii neputând să se despartă de dânsa, o aduceau în logia lor la Teatru Naţional.

Dicea versul la vârsta 6—7 ani cu atâta căldură, în cât nu puşine din dâmnle cari o sărutau cu drag la adunările Societăţii *Concordia*, plângeau ascultând-o cum spune *Sila* lui Boliac, *séu Penes Curcanul* şi *Balcanul şi Carpatul* ale lui Alecsandri, îndată după răsboiul neatârănărei.

După ce termină gimnasiul la St. Sava în Bucureşti, plecă însoţită de mamă-sa la Paris, pentru a'şi lua acolo bacalaureatul.

Parisul! — oraş de supreme fericiri şi de crudă nenorocire, — cetate unică şi incomparabilă,

Qui brille comme un phare éclatant dans la nuit 1).

şi către care Iulia Hásdeu se'ndrepta cu nesaţiú, pentru a privi şi 'nşelege într'ênsa sciinţa în cea mai măréţă a ei efflorescenţă.

Anca din copilăriă, — avut-a óre copilăriă acéstă finţă care nu fu de cât suflet? — Parisul era unul din visurile cele mai daurite, cari alintaú bogata imaginaţiune a copilei-poete.

1) Iulie Hasdeu : *Paris d'antan*.

Il cânta și-atunci cum îl va cânta și pe urmă.
Se'nchina și-atunci cum se va 'nchina și pe urmă
înaintea Cetăței-Lumină.

Princesse des cités et du progrès le temple,
Où la science est reine, où tous les arts sont rois,
Honte à qui sans fléchir le genou te contemple !¹⁾

Unde ar fi dus-o părinții pentru a'și continua și sfârși studiile, și pentru a încorona mărețul edificiu al acestei strălucite inteligențe, decă nu acolo unde chiar pornirea firescă a Iuliei Hasdeu le arăta cu ținnice și luminoase probe.

Dîlnic copila-poetă trăia din *Ideia*, — ideia viă, mare, generosă, umană, totdeauna nouă, în perpetuă activitate, caldă de simpatia, adimenitoare prin nuri ei gingași și veseli.

Puteau ore să-o ducă în Germania ? în Anglia ? în Italia ?

Poetul ȳice :

L'Allemagne en travail est un laboratoire
Où l'alambic à froid distille la raison,
L'Angleterre, marché du monde, à l'horizon
Voit fuir de ses vaisseaux la banderole noire.
L'Italie, étalant les débris de sa gloire,
Sous le soleil couchant de l'arrière-saison,
Est un musée immense et sans comparaison.²⁾

1) Iulie Hasdeu : *Paris d'antan*.

2) Eugène Manuel : *l'Idée*

Nici una nu ar fi convenit Românei care se numea Iulia Hasdeu. O duseră în Franția, pentru ca, după spusa aceluiași poet :

La France est une forge où l'on fait de l'histoire.

.....
L'idée à flots brûlants sort des canaux ouverts

Et la coulée en feu, rejetant ses scories,

Donne assez de métal pour mouvoir l'univers. 3)

Ajunsă în Paris, Iulia Hasdeu intra în colegiul *Sévigné*, instituțiune superioară de cultură feminină, patronată de ilustrul Bréal și având drept profesori învățați cari au vedă întinsă în lumea universitară a Franței. D-nii Giry, Maurice Albert, Roy și alții dederă Iuliei Hasdeu învățătura liceala în vederea bacalaureatului îndoit.

Cu puterile ce avea și cu profesori ca aceștia se pot lesne pricepe progresele ce tînera eleva facu cu pași răpeși, orizonturile ce i se deschiseră și pe cari privirea ei le scrută cu bătrână siguranța.

Și'n litere și'n științe, învățămîntul liceal francez este simpatic prin excelența. Și sufletul, și inima Iuliei Hasdeu nimic alt nu cereau în viața'i de cât a iubi fără sașiū știința în tôte ale ei manifestațiuni.

Fu totdeauna cea d'ântăiū în clasa ei.

Profesorii citeau cu un fel de afectuosă curiosi-

---

3) Eugène Manuel : *l'Idée*.

tate compozițiunile acestei străine, pentru care limba franceza nu mai avea nici un secret și care, în desfășurarea și'n judecata subiectelor de compozițiune, arăta atâta independința și atâta franchețã.

Se pôte ca unele, câte ua datã, sã nu fi fost intocmai potrivite dupã tiparul tradițional al vecinicului *devoir* liceal frances; tôte ênsã erau totdeuna cu nota personalã a Iuliei Hasdeu. În tôte profesorul vedea lucruri nouë, și de aceia toți, fără témã de a fi falși profeți, îi pređiserã cel mai strãlucit succes la esamenenele de bacalaureat.

Trecu în Iulie 1886, la Sorbonna, atât esamenenele de retoricã cât și cele de filosofã, iute, sigurã, liniscita. Succesul fu astfel cum spusesserã toți : strãlucit.

În Novembre 1886, Iulia Hasdeu, acum studentã, mai viã ca totdeuna, mai veselã, mai bogatã'n puteri și patimã pentru 'nvățaturã, se'nscrise pentru licența în filosofia la Facultatea de litere, în Sorbonna Parisului.

La 4 Novembre se deschiserã cursurile.

La 2 Novembre, Iulia Hasdeu împlinise 17 ani.

La Rochefoucauld đice : *la jeunesse est une ivresse continuelle ; c'est la fièvre de la raison* 1).

---

1) La Rochefoucauld : *Maximes*.

Dinainte chiar frigurile minții încăldea și însutia puterile tinerei studente. Acum însă, în fața științelor înalte, în fața acelei activități neînmurite pe care, ca prin descântec, o imprimă creierului tânăr cursurile Sorbonnei, frigurile lui *a sci* ajunseră în sufletul și'n inima Iuliei Hasdeu gradul lor de supremă intensitate.

Cursurile pentru licența 'n filosofie, și anume cursurile *commune* de literatură elină, latină, franceză, cursurile speciale licenței în filosofie, cursurile de agregajune, unele cursuri ale școlii *des Hautes Etudes*, erau pentru studenta-poetă petrecerile cele mai iubite.

Pentru cei cari au supt conscient laptele științei franceze, această nesăturată poftă de a'nvăța, de a citi, de a cugetă într'una, nu li se va pareă lucru extraordinar, căci ei știu cât de suggestive, cât de rodnice, cât de bogate în stimulante sunt cursurile universității franceze.

C. A. Rosetti îmi spunea uădată că nici un orator nu l'a făcut să adore mai mult un adevăr și să voiască a'l urmări sub toate formele lui, decât oricare profesor, ascultat uă oră la Sorbonna său la *Collège-de-France* în Paris. Pentru că, adăugea nemuritorul publicist, nimeni, cred eu, nu a putut să îmi arăte mai cu iubire calea pentru ca, pe urma, eu singur și'n voiă să intru în templul științei.

Profesorul Universității franceze nu'ți dă numai știința, îți da și iubirea științei ce profesază. În acest strălucit prisos stă marea și pînă ađi incomparabilă gloriă a științei franceze. Va fi întrecută pôte în bogăția faptelor, în erudita legătură a deducțiunilor, în cercetările și descoperirile geniale; îi va rămâne ênsă totdeuna darul de a te face să iubesci. Din acéstă imensa *caritas generis humani* care este lauda neperitoare a Franciei, știința franceșă are partea cea mai pură. Onóre și recunoscînță ei!

Astfel fiind, lesne se pôte înțelege cu cât foc Iulia Hasdeu începu studiile séle.

Ce muncă! câte cetiri! ce șir legat de înalte cugetări!

Intrecere superbă pe uă cale pe care, pentru a a-
junge la culmea Adevărului, trebuie se asuđi, să te
chinui, se'ngenunchi înaintea problemelor ce Știința
— *immense réservoir aux gouffres inconnus!* —
le'nfăcișeza fără încetare sufletelor alese, inteligen-
țelor superioare.

Cu «spaima sfântă» de care vorbește Virgiliu, cel care scrie aceste rânduri și-aduce aminte de gândirile ce spuntau în mintea sa, la cursurile de dimință ale Sorbonnei, când se uita la figurile pălite și ostenite ale studenților cari adormiseră la diuă luptându-se în muncă sfărămătoare cu Platon séu cu Tacit.

Versurile lui Paul Albert despre studenții în litere :

Galériens de l'intelligence,
 Defricheurs de l'antiquité,
 Vous que l'on nourrit de science
 Et de gigot souvent gâté,
 Quand avez-vous dans la rosée
 Laisseé courir vos pieds pesants,
 Rafraichir votre âme embrasée
 Au souffle embaumé du printemps? ¹⁾

și versurile Iuliei Hasdeu

. . . . .
 Je vois les étudiants, les habits déchirés,
 Nourris de haricots et chantant des cruelles,
 Sur la paille dormir, de Virgile enivrés. ²⁾

vor fi totdeauna adevărate.

Oboséla, greutatea cugetarilor cari apăsă asupra minții lor, uneori lipsa, — căci nu milionari frecuentă Sorbonna, — adeseori descuragiarea, aruncă peste aceste tinere figuri vëlul întristărei întunecate sêu pe acela al taciturnității senile.

Cu Iulia Hasdeu lucrul nu merse astfel.

Maî ușoră decât Camila lui Virgiliu, tânăra poetă se plimba printre stânci și peste piscuri cu ua destoiniciă într'aripată. Sciința era pentru ea uă grădină. Nicî una din problemele cugetărei nu cuta

1) Paul Albert : *Poésies posthumes*.

2) Iulie Hasdeu ; *Paris d'antan*.

pentru multă vreme fruntea senină a feciórei. Supărarea, tristețea, preocupățiunile cari înfășoră în negură privirile ténérului, o făceau să glumescă :

Nous rions des yeux cernés
Et mouillés de larmes ! 1)

Urma atâtea și atâtea cursuri, și tot avea timpa lua lecțiuni de canto cu mult cunoscutul tenor Wagnerian Lauwers și lecțiuni de pictură cu pictorul Maillart.

Lăsa îndată penelul pentru a lua condeiul și a face planul conferințelor ce trebuia se țină pe rând sub direcțiunea profesorului, în fața studenților, la Sorbonna.

Când vorbi într'un rând despre *Logica ipotesei* și plimbă pe auditorii săi de la Aristotele care a numit și introdus *ipotesa* în cercetările filosofice și științifice, și pênă la scóla scoțiană care, cu Thomas Reid, gonesce cu desevêșire și pe nedrept *ipotesa* din cercetările cugetătorului ; când lămurit, bine legat și cu nenumărate probe luate din astronomiă, fiziologiă, filosofă și filologiă, Iulia Hasdeu arătă că *ipotesa* caută fórte adeseori în știință să precédă esperiența și demonstrațiunea, și combātu, ea ténără fată de 17 ani, argumentele scólei scoțiane sprijinind tesa sa pe marile nume ale lui Co-

1) Iuliu Hasdeu : *Quinze ans.*

pernic, Kepler, Huygens, Newton, Leibnitz și Cuvier, — profesorul și studenții se uitaū cu iubire și ascultaū cu plăcere pe acéstă tēnēră straină, care le arēta victorios că, departe, departe, spre Sóre-Rēsare, Roma-Mună a lāsat, ca și n Iumināta Galiā, aceeași putere de minte vióă, adāncă, de lucruri noui făptuitoře.

Cāți din tinerii cari o ascultaū și cari nu cunoseaū pōte țera nōstră de cât prin *Le Paysan du Danube* al lui La Fontaine, fură convinși că, de la «Țeranul Dunărei» atāt de elocinte în fața Senatului roman și pēnē la Iulia Hasdeu, și țera romānesca făcut-a pași giganticī.

Altădată, într'altă conferință de literatură istorică, Iulia Hasdeu esplică și comentă cartea II din Erodot.

Tatāl ei studiasse cartea IV pentru lamurirea istoriei romāne; fiica, la 17 ani, luā cartea II. In Sorbonna Parisului, părintele Istoriei, bētrānul Erodot, primi omagieie recunoscētoře ale unei Romānce, care întrevedea în opera neperitōře a Elinului licāririile străvechiului trecut al patriei sēle!

Și ecourile Sorbonnei, cari nu mai resunaseră de numele iubite de *Romān* și *Romāniā* de când d. Alfred Rambaud vorbise de revoluțiunile lui Horia și lui Iancu, resunară acum din noū, de aceeași nume, mai calde, mai iubite, prin vocea tēnēră și elocinte a ficei lui Hasdeu!

Ce reamintiri! ce trecut în veci prezinte, și tot-
deuna dureros! Jalea aduce cu grabă sub péna'mi
tremurânda întrebarea sfâșiătoare a lui Musset :

Pourquoi promenez-vous ces spectres de lumière
Devant le rideau noir de nos nuits sans sommeil,
Puisqu'il faut qu'ici-bas tout songe ait son réveil ?)

De ce! ? de ce! ? — Ôre știu eu de ce! ?

Revin.

Sorbonna, cantul, pictura și lucrările séle — poe-
sii, legende, cugetări, drame schițate, comedii în-
cepute, material pentru tesa sa de doctor în filosofă
(*Filosofia în literatura nescrisă a poporului român, teodicea, metafisica, logica, psihologia, etica*), basme,
corespondența cu parintele său, în care, adeseori
Iulia Hasdeu critica cu un discernământ și cu uă
sagacitate estraordinara cestiunile literare, istorice
și filosofice la ordinea șilei în Francia și'n țera sa,
—tôte acestea faceă se trecă, și pentru ea, și pen-
tru parinți, și pentru prietenele séle, timpul studie-
lor ca visurile fermecătoare ale adormișilor în fe-
ricire.

Ași voi să vorbesc de fericirea tatalui și a ma-
mei, și mă'ngrozesc ; așa voi să le zugrăvesc dure-
rea, și mi-e nemărginita mila. Ca Timante, picto-

---

1) Alf. de Musset: *Namouna*.

rul antichităţii eline, arunc vëlul cernit al durerei asupra mamei şi asupra tatălui, cari împreună, ca Rachela în Rama, îşi chiamă ađi copila, şi copila nu mai' este.

Pe atunci şi tatăl, şi muma primiaŭ laude după urma ficeii lor, unul în ţeră, cea-l-alta în străinătate, — şi ambiŭ concentraŭ în momentul de faţa, în presintele trecător, şi trecut, şi viitor, şi lume, şi fericire, şi tot ceia ce omul judecă drept sórele stralucitor al vieţii, — şi care în realitate nu era sã fiã de cât vânt şi vifor, foc şi parã.

Atunci, fetiţa li-era 'n vieţa. Aveaŭ «lumina», şi timpul trecea senin...

Et le temps s'écoulait comme fond dans la bouche
Un fruit délicieux sous la dent qui le touche,
Ne laissant après lui que parfum et saveur. 1)

Sănătosa, puternică, veselă, gluméţã şi blând-muşcătore, Iulia Hasdeu lucra într'una. Lampa ei, şi véra şi iérna, se stingea cu mieđul nopţei pentru a se reaprinde după 5 séŭ chiar şi mai puţine cé-surŭ de odihnã.

A trai era pentru ea a scrie, citi şi cugeta ; min-tea Iuliei Hasdeu strabãtea fara 'ncetare întreg uni-versul sciinţei.

---

1) Lamartine : *Jocelyn*.

Și când, ca poetului, i se punea întrebarea :

Voyageur, voyageur, pourquoi marcher sans cesse ?
 Pourquoi toujours chercher un nouvel horizon ?
 Pourquoi sur l'univers répandre ta jeunesse ?
 Pourquoi ne pas dormir quand le sommeil te presse ?
 Pourquoi toujours la tente et jamais la maison ?

Iulia Hasdeu răspundea ca același poet

J'ai peur de m'arrêter ; c'est l'instinct de la vie ! 1)

Sfârșitul lui 1886 și'nceputul 1887 o găsiră și o lasară mai gata decât totdeauna la luptă.

Lucra mereu.

În Aprilie 1888 era să depună licența.

Peste un an, în 1889, uă dată cu centenarul Revoluțiunei franceze care a redat omului drepturile și claselor umilite ale națiunilor conștiința puterilor, Iulia Hasdeu, pentru obțințiunea gradului de doctor în filosofă, era să aducă în Sorbonna Parisului omagieie séle poporului român și geniului lui.

Atunci norul negru și plin de nenorocire apăru pe orizontul neîntinat al acesteï viețe.

Incepu să verse sânge.

Era după 'nceputul lui 1887.—Ce 'mă pasa ! disefecióra, și'n fața eroiceï séle nepăsări toți cređură în inocuitatea acestor prime emoptisiï. Veni 'n țeră

---

1) Maxime du Camp : *Chants d'Amour*.

în vacanțele lui 1887. Tușia puțin. Doctorii din Paris, doctorii din țără țiseră că nu-î nimic.

Cel care scrie aceste rânduri a vădut-o în Iuliu 1887, la Curtea-de Argeș.

Eră rumenă, frumósă, veselă, sveltă în talia-î subțire și mlădiósă, cu ochii umeđi de sglobiă fericire, prietenósă și glumétă, fără umbră de cochetăriă, înflăcărându-se în orî-ce discuțiune în care Idealul și Arta eraũ în joc, rămânând pe părintele sėũ în glume și'n sageți curtene, cunoscėnd tóte cestiuile ce se ridicaũ în conversațiune,—și în tóte, cu tóte și dín tóte respirând vieța și puterea minței în cea mai splendidă a lor arėtare.

Cine ar fi cređut atunci că'n peptul ei cocea rėul care nu iertă ?

Ah ! qui donc frappe ainsi dans la mère nature,
Et quel faucheur aveugle, affamé de pâture,
Sur les meilleurs de nous ose porter la main ? 1)

Plecă la Paris.

Bóla se agrava din ce în ce. Cu tóte rugăciunile părinților, ale doctorilor, ale profesorilor, nu voi sė'și întrerupă studiile pėnė în Aprile 1888. Atunci emoptisiele începură mai des.

Fu dusă, după consiliul doctorilor, la Montreux,

---

1) Musset: *A la Malibran*.

într'acea Elvejiă pe care, în alte timpuri, o visitase împreună cu părinții sei.

Putea să scape, diceau doctorii.

Bóla mergea înainte. O aduseră în țeră, o duseră la Agapia, și teribila și ultima emoptisiă se declară pé drum.

Sângele ce vêrsă supse cu deseવêșire puterea feciórei, care luptase cu atâta eroism pêne atunci, în cât doctorii cei mai celebri, și'n țeră și'n străinătate, credeau încă în însănătoșirea ei.

O aduseră ierăși în Bucuresci,—călătorii lugubre, negre, înfășate în întunerecul amar al desperărei și'n care nu se zăria, ca lumină arătătoare, de cât surîsul dulce, trist și supus al tinerei fecióre !

O aduceau ierăși în Palatul derîmat și rece al Arhivelor, ziduri vechi și mâncate de lăcomia vremei, — cetățuiă pustia în care soldații par poposiți ca'n țeră dușmană.

Uă tăcere mormentală înconjoră colina ; sgomotul viu al orașului abia se urcă, slăbit și confus, pêne în curtea cea mare a Arhivelor, în mișlocul căreia uă biserică informă adauge uă culóre mai mult la acest tabel de jalnică părăginire.

Intr'un ast-fel de cadru se deseવêșii contrastul cel violent, care brăsdéză îngrozitor vieța feciórei.

Rumenă și frumósă, veselă și plină de vieță, Iulia Hasdeu făcuse odinióra să rêsune aceste derîmături de cântecele ei de fericire.

Acum, bôla cea fără milă secase tôte puterile feciôrei.

Diafană în albéța'i de tmarmură, Iulia Hasdeu simțea că, cu fie-care ȃi ce trece, vieța scade în peptu-i chinuit.

Nici uă mâniă, nici uă revoltă ; regrete și sublimă resemnațiune.

Scrisese în Marte 1888, pe patu-i de durere, uă poesiă de geniala inspirațiune întitulată *Môrtea*.

Je ne hais point la vie et ne crains pas la mort,
Car la mort est féconde et source de lumière.
Ce n'est pas d'un sommeil éternel que s'endort
Le mourant qui s'affaisse en fermant la paupière.

.....
.....

Le corps même qui reste ici-bas solitaire,
Quand l'âme l'a quitté pour s'envoler ailleurs,
Sert encore au travail éternel de la terre,
Et ce sont nos cercueils qui la parent de fleurs. ¹⁾

Môrtea se apropia și feciôra o aștepta cu surîsul pe buze.

Cu vocea stinsă dér tot caldă de iubire, ea 'și mângâia părinții.

Părea uă vedeniă sântă care, ușoră și străvechiă, luminosă și surîdătoare, se arătă ochilor în întunecul bolnav al nopței.

În ȃiua de Sâmbătă, 17 Septembrie 1888, la orele

1) Iulie Hasdeu : *La Mort* (din poesiele inedite).

2 după amiédî, — uitându-se cu dor în zarea sive-
nirului cuni

. . . dans un rayon de lumière,
Comme une vision légère,
Passent les ombres d'autrefois, 2)

Parisul, vieța'i de fecióră, Sorbona, artă și stéua
polară a minții séle : *Sciința*, — sufletul Iuliei Has-
deu își luă sborul, lin și candid, spre sferele eterne.

Cântase în magnifica poesiă *Solitude*, la 16 Aprile
1888, cu cincî luni înaintea morței, călătoria sufle-
tului în *Infinit* :

Viens, mon âme, allons bien loin,
Allons dans l'invisible espace,
Par où nul souffle humain ne passe,
Où n'atteint pas l'humain besoin ;
Allons-nous-en, mon âme, loin
Et du monde perdons la trace !

Allons-nous-en dans l'infini,
De l'idéal sonder les cimes,
Errer dans les hauteurs sublimes ;
Dans le ciel bleu, abri béni,
Tâchons de scruter l'infini
Et de ne plus voir les abîmes... 3)

La Bruyère dicea ;

«*Si la science et la sagesse se trouvent unies en un
même sujet, je ne m'informe plus du sexe, j'admire.*»

2) Musset : *La nuit d'Octobre*.

3) Iulie Hasdeu : *Solitude*. — Din poeziile inedite.

Pe lângă sciință și înțelepciune — cuvântul din urmă luat fiind în marea și vechia sa accepțiune, — în scrierile Iuliei Hasdeu noi mai admirăm și uă altă farmecătore însușire : grația feciórei.

Găsesci într'adevăr în poesiele ei cea ce Sainte-Beuve spune că lipsia Eugeniei de Guérin, și-anume *la griffe virile* ; dér acéstă putere bărbătescă în plăsmuirea ideii este temperată, îndulcită, ași . đice catifelată de blândeța ingenuă a femeii, care de curând a deschis ochii asupra lumei — un farmec mai mult în opera de primă și radiantă juneță a artistului.

Citiți scrierile dómnei de Sévigné și pe ale ficei séle, dómna de Grignan ; percurgeți pe acelea ale dómnei de La Fayette ; impresiunea finală ce veți resinți va fi plăcută, iubită, întrégă spre lauda acestor pene alese ale literaturii marelui secol frances.

Recitiți ênsé și poesiele Iuliei Hasdeu pe cari *Revista Nouă* le-a publicat în n-rul 10, 1888 și veți vedé că impresiunea finală va avé aceleași frumoșe calități, dér și un ce indefinisabil, mai delicat, mai plin de roua sincerității albe ; un ce mai spontaneu și mai nepregătit în firea lui, și care, la sfârșitul citirei, vă va face să esclamați cu dulcétă cuvintele puse de Iulia Hasdeu în fruntea uneia din poesiele séle : *gioventù ! gioventù !*

E uă deosebire care se percepe, dér care cu greu s'ar puté esprime.

Iulia Hasdeu scrie cum un copil se jocabă, cum paserea cântă, cum riul murmură, — firesce, fără silințe, fără pregătiri, fără «*mânecuțele d-lui de Buffon*».

Oh! mânecuțele, dantelele, rochiile și toate acele nenumărate *chiffons* ale îmbrăcămintei feminine, ecă un ce pe care scriitoarea-fecioră nu l'a avut nici uă dată înaintea ochilor săi. Nu ei, de sigur, i s'ar fi putut aplica definițiunea femeii de Alphonse Karr : *la femme est un être qui s'habille, habille, se déshabille et se rhabille!*

Din contră, cu bunul simț și cu puterea de observațiune extraordinară într'ua ființă atât de tănără, unele din *Cugetările* se le arătă cu câtă nepăsare, și adeseori cu câtă milă, Iulia Hasdeu se uită la femeia-Dantelă, la domnișóra-Jupon.

De altmintrelă, étă în ce mod scria Iulia Hasdeu despre femeia :

«*Il est des femmes dont le sourire est exquis ; même lorsqu'elles sont laides, leur sourire éclaire leur figure d'un rayon de beauté. Il en est d'autres, belles même, qui ont un sourire hideux, repoussant, écoeurant. Elles relèvent leur livre supérieure, retrécissant leur nez et faisant faire à leur joue un pli profond et disgracieux. Ces femmes-là, leur sourire les dévoile : elles sont jalouses, intrigantes, acariâtres, insupportables. On connaît la*

«femme à son sourire, quand ce sourire lui-même n'est pas étudié à l'avance, comme qui dirait un «sourire de convention».

Intr'ună altă Cugetare, tot despre femeiă, Iulia Hasdeu ȕice cu aceiași dreptate :

«La femme a dans le coeur des qualités exquis-
 «ses, mêlées à tant de défauts, que les qualités en
 «sont paralysées, étouffées ; la femme est tendre,
 «mais elle est coquette, et par là devient insen-
 «sible ; —elle a les impressions vives et fortes ; mais
 «elles ne se gravent pas profondément dans son coeur ;
 «elle est capricieuse et inconstante ; —elle est bonne
 «et généreuse, mais elle est jalouse : d'où la cruauté,
 «son amour pour l'intrigue ; —elle est sincère, fran-
 «che même, mais elle est faible et lâche, d'où son hy-
 «pocrisie, sa perfidie, ses éternels mensonges ; —
 «enfin, ses qualités et ses défauts sont comme les
 «corps en chimie : les défauts s'y combinent avec les
 «qualités, mais ils sont les bases des combinaisons
 «et ont le pouvoir de changer les qualités en vices».

Pentru Iulia Hasdeu, suprema fericire era de a cugeta, de a citi în cărți înȕelepciunea trecutului, ér în presinte, în natură, în lume, în cugetare, ceia ce ea înȕelegea și ceia ce cu ochii săi vedea și întrupa.

De la 15 ani, Iulia Hasdeu a fost și a rămas de părerea poetului :

Libre, on perce la nue ; on rampe en imitant !

De când a luat condeiul în mână și pînă când, pe patu-î de durere, abia putînd s'î mai țină, scria *Cugetări* pe mici bucățele de hîrtiă, Iulia Hasdeu a avut nota sa personală.

A fost și a remas *ea*.

Și astfel a fost totdeuna căci, după cum am spus, pentru ea era uă necesitate, ua pornire iresistibilă a minței de a scrie, de a produce, de a realiza lumea de idei carî clocotiau în puternica-î inteligență.

Marele pictor al Franciei, Eugène Delacroix, dicea uă dată: *«la stérilité n'est point seulement un mal-heur pour l'artiste ; c'est une tâche au talent de l'artiste. Toute production d'un homme qui n'est pas abondant porte nécessairement un cachet de fatigue»*.

Și Goethe credea că «talentul și feconditatea sunt «insușiri fôrte vecine.»

Astfel se esplică cum, de la 1885 și pînă la Aprilie 1888, Iulia Hasdeu a putut gramădi una dupa alta, în ascuns, fară ca nimenea, nici chiar parinții s'î nu le sciă pe tôte — poesiele, cugetările, schițele, de drame și comedii, diferitele materiale ale tесеi de doctorat, tot atâtea probe ale necesităței de creațiune continuă, bogată și variă.

În poesiele și'n cugetările s'ele, fecióra-poetă a atins tôte subiectele carî se înfacișeza de sine minților alese, și nu s'a mulțămît numai a le semnala

ci le-a arătat subț uă formă nouă, subț altă lumină :
 Ecă din *Cugetări* vr'o căte-va.

* * — *Il y a des gens qui se disent vertueux, parcequ'ils aiment les bons ; aimer le méchant c'est, donc être un saint.*

* * — *Quand on aime une personne, on ne songe pas pourquoi on l'aime ; et tout ce que l'on déteste dans d'autres, on l'aime en celle-ci.*

* * — *Les philosophes prétendent haïr les combats, et ils combattent sans cesse entre eux ; c'est comme les grands conquérants qui prétendent toujours aimer la paix.*

* * — *Un monarque étranger qui règne sur le peuple dont il est aimé, c'est comme une fleur exotique plantée dans un beau jardin d'Europe : le jardinier la soigne et la cultive avec préférence, parcequ'elle est rare pour lui.*

* * — *Le bonheur n'intéresse pas dans le théâtre, ni dans le roman, Et pourquoi ? Serait-ce parcequ'on connaît si peu le malheur, qu'il nous intéresse ? Et le bonheur nous est-il si connu qu'il nous semble banal ? Hélas ! non. Nous connaissons si peu le bonheur qu'il nous paraît invraisemblable lorsqu'il est sans mélange : tout homme, tout être doit souffrir, c'est la loi de la Nature. Or, ce qui n'est pas vrai ne touche ni n'intéresse pas. Voilà pourquoi le bonheur est monotone sur la scène.*

Cugetătoare cu mintea neaburită de nici un prejudeciu, mergând fără temă pînă acolo pînă unde o ducea drépta judecată, Iulia Hasdeu credea cu tăria în Dumnezeu.

Ea dice :

Avez-vous entendu, quand la nuit est sans voiles,
La vaste mer chanter sa chanson aux étoiles ?
Quelle musique, amis ! Dieu parle en cette voix.
Sublime créateur de l'Infini, — son monde, —
Dieu prête à l'océan cette basse profonde,
Et l'océan chante ses lois.

Și'ntr'altă poesiă, *Pourquoi je suis gaie*, scrisă într'un moment de melancoliă sėu de descuragiare Iulia Hasdeu adauge :

. . . . .accusez-moi bien de coquetterie.
Le malheur me va ; il faut donc que je rie.
Que voulez-vous ? J'étais faite pour le bonheur.
Oh ! l'horrible gaité qui sert de voile aux larmes !
Souvent à bout de force, et jetant bas les armes,
Je m'enfuis pour pleurer à l'autel du Seigneur.
Il sait pourquoi devant sa croix je m'agenouille,
Il comprend ma douleur, et quand mon oeil se mouille
Il regarde à ses pieds mon front humilié...

Rėul necunoscut de care tēnėra poetă credea în momentul cānd a scris pe *Pourquoi je suis gaie*, cā suferė, nu era amorul.

Oh ! nu.

Blond Amour aux traits perçans,
Tu produis des larmes ;
Mais ce n'est pas à quinze ans
Que l'on craint tes armes...

Ideia era totul pentru poetă. Iulia Hasdeu nu a văzut în amorul lui Petrarca pentru Laura de cât partea ideală și sublimă :

L'âme est tout ; c'est le doigt de Dieu sur la nature.
L'âme ne peut mourir. Et le flot qui murmure,
Et les bois, et les monts, et l'univers, un jour,
Peut-être ne seront qu'ombre et que fumée,
Mais nos âmes vivront toujours, ma bien-aimée,
Rendant éternel notre amour.

Și de aceia, în veselia sufletului, aducându-și aminte de văicăriturile amorose ale acelor poeți și poete-

. . . . Qui, fous de sens rassis,
S'érigent pour rimer en amoureux transis,

Iulia Hasdeu mărturisește cu sinceritatea încântătoare a inimei sale :

Les oiseaux qui, dans les cieux
Et sous la ramée,
Roucoulent mélodieux
Pour leur bien-aimée,
Nous font rire, Amour jaloux,
Mais comme des folles,
Car nous nous moquons de vous
Et de vos paroles.

În într'altă parte, cu aceeași sinceritate, dăr cu o notă mai puternică și mai înduioșătoare, Iulia Hasdeu dice :

O vous, qui de l'Amour me vantez la science,
Laissez-moi ma candeur et mon insouciance !
Laissez-moi profiter du fugitif moment,

Où par l'âge on est femme, et par le coeur enfant !
 Laissez-moi libre et gaie errer par les prairies,
 Sans que mon front chargé de sombres rêveries
 Soit rougissant, ainsi que celui d'un voleur ;
 Laissez-moi dans les bois cueillir le lys en fleur,
 Chaste et pur, virginal et blanc comme mon âme ;
 Laissez-moi fuir encore les défauts de la femme,
 Être belle sans art, sans même le savoir,
 De mes charmes naissants ignorer le pouvoir
 Et vivre dans la joie ineffable et puissante
 D'avoir mon coeur léger et mon âme innocente ¹⁾.

Iși adora țera. Departe de dânsa, Iulia Hasdeu o vedea în veci presinte înaintea ochilor inimiei, și uitându-se la uă rosă care, tristă și ofilită, se stingea în vasul ei-măreț, poeta ȃice c'un duios smițimânt de dor și de iubire :

Le souvenir qui la dévore
 Et la consume lentement,
 C'est l'ombre des bois qu'elle adore,
 C'est l'azur chaud du firmament.
 . . . . .
 Telle je suis, o fleur flétrie,
 Arrachée à mon sol natal,
 Je languis loin de ma patrie,
 Comme toi dans ton fin cristal !

Când tôte operile ei vor fi publicate, când tôte poesiele și cugetările vor fi strânse în volum, oricine va pute să vedă că unica plăcere a acestuî suflet ales era Frumosul ideal.

¹⁾ Iulie Hasdeu : *Dédain* (din poesiele publicate în studiul făcut de d. Aug. Clavel în *l'Etoile Roumaine* din Septembrie 1887).

In momentul când mórtea își întindea vëlul asupra-i, Iulia Hásdeu ceruse să i se citescă ceva, — căci și-atunci, pe pragul vieței, ea considera ca suprema fericire tot pe nemărginitul, și dulcele, și chinuitorul *a sci*,—uă tréptă mai sus spre îndumneșire.

O délices, o volupté,
 Contempler lá vérité pure,
 Sonder tes secretz, o Nature,
 Et ton impassible beauté!
 C'est la suprême volupté,
 Dont le vif désir nous torture... 1)

---

1) Iulia Hasdeu : *Solitude*.

D-șóra Hasdeű pe catafalc (după natură de Henița).

Sunt nenorociri a căror gróză întrece puterile închipuirei!

La auđul și'n fața acestor trăsnete mintea nu voesce să credă că ele se pot întâmpla. Inima se sbuciumă într'ua nelinisce, întunecată ca cerul înaintea furtunei; voința se sgârcesce asupra ei însă-și și, cu buzele înghiățate de uă spaimă necunoscută, omul

își dice sie-și — nenorocitul! — : nu! nu se pôte!
 Mila Domnului e mare. Puterea omului a făcut
 minuni. Există în tot și în toate uă armoniă sublimă.
 Sunt legi cari guvernă și 'mpodobesc vieța. De a-
 ceia, nu! nu se pôte! E un negru presimțimânt
 care m'atinge cu aripa-î de jale și 'nfricoșeză su-
 fletul meū. Uă asemenea cruntă nenorocire ar ne-
 cinsti mila Domnului, ar nimici puterea omului, ar
 sparge armonia sublimă a naturei, ar înfrânge și
 spulbera legile vieței. Nu! nu se pôte!

Își dice, nenorocitul! aceste cuvinte în uimirea
 ce'i împietresce gândurile și, când caută să fugă în
 lumea visurilor, când, cu sufletul și cu inima, caută
 să se avênte departe de realitatea îngrozitoare, — țî-
 pêtul sfâșiator al mumei, gemetele sdrobite ale ta-
 tălui, jalea celor ce'l înconjoră l'aduc cu toate înain-
 tea nenorocirei, i-o arêtă, i-o spun cu totă a ei
 înfiorătoare întindere.

Cine, din cei cari, anul trecut, avură mândria și
 fericirea de a cunoște pe domnișora Iulia Hasdeu,
 cine ar fi putut măcar bănui nenorocirea care'i a-
 dâncesce astă-dî în desfrêul durerii?

Cui s'ar fi părut cu puțința că tânăra fată vesela
 frumoasă, spirituala, plină de vieță și răspândind în
 giuru-î farmecul celei mai candido fericiri, va avé
 să stea astă-dî înaintea noastră, în cosciugul rece, în
 maiestatea nemișcată a morței, gata a începe dru-

mul ce duce la vecie ; — fecióră închinată de cruedimea neînduplecată a sórtei, nu iubirei nemărginite a părinților, nu prieteniei sincere a multora, nu admirațiunei entusiaste a tuturor, — ci, numai și numai adânc-mâhnitei religiunii a suvenirului ?

Nenorocire ! Nenorocire !

«Plângeți, o fete ale Sionului, crinul ce plécă din «rândurile nóstre» — cântă proorocul pe harpa duiósă a inspirațiunei séle.

Er noi, cari scim cine a fost domnişóra Iulia Hasdeu, đicem astă-đi : plângeți, o litere române, lucéfêrul care, pe cerul nostru încă neluminat de pulbere de stele, avea să strălucéscă cu puternice rađe.

Și astă-đi, acéstă comóră de inteligență întră în pămêntul trist și rece, care o primesce cu eterna-î nepăsare !

Nenorocire ! Nenorocire !

Și noi așteptam, cu románescă mândriă timpul în care, pentru obtențiunea gradului de doctor în litere și'n filosofă, domnişóra Iulia Hasdeu, cea d'ântăiú dintre ficele României, avea să provóce cu sciința ei admirațiunea străvechei Sorbonne a Parisului.

Eú, căruia *Revista Nouă* a 'ncredințat jalnica onóre de a da fetei Directorului séú cea din urmă închinăciune, am auđit anul trecut, cu bucuriă și admirațiune, pe domnişóra Iulia Hasdeu discutând înaltele speculațiunii ale filosofiei contimporane, des-

ficând și elucidând cu fenomenală pătrundere cestiunile istorice și artistice, conducând conversațiunea cu știința bogată a învățatului de frunte, cu gustul și grația fascinantă a fecióreii.

Scenă de neuitat!—având drept fond Carpații și bulgărul de aur care se ridică în verdéță întunecată a mușcelelor, monăstirea Curței-de-Argeși, și drept personagiū de căpeteniă pe domnișóra Iulia Hasdeu, care desfașura înaintea ochilor noștri, în trâmbe nesfârșite, podóbele unei superbe inteligențe.

Și'n timpul când domnișóra Iulia Hasdeu vorbea, muma își sorbía din priviri copila, muma vedea în ochii fetei, ca într'ua oglindă neașburită, fericirea completă, mare, nețermurită a vieței séle; ér tatăl citea pe fruntea ei fala viitóre a ncmului séu,—și eu, necunoscutul, ascultând-o, mă duceam cu gândul la acele frumoșe și învățate profesóre ale facultăților de drept și de litere din Bologna, Laura Bassi, Iulia Manzolini și Maria delle Donne, și'mi diceam că va veni timpul când și Universitatea Bucurescéna va numéra printre magistrii séi de renume pe domnișóra Iulia Hasdeu, care, pe umeri tineri dér de vișă, avea să pórte și să urce încă numele părintelui séu.

Momente de indicibilă mulțămire sufletescă, asupra cărora sórta astăđi aruncă vélul cernit al morței.

Amintiri înduioșátóre pe cari, ca mánuchiuri de crini, le depunem pe altarul Suvénirului!

Și'ncolo?... încolo nimic ! căci ce pôte face omul când Dumneșeirea l'îngenuchiă înaintea cosciugului, hotarul fără trecătore al vieșei ?

Sufletul tace, inima se'nchide și pe dinaintea ochilor întunecași de lacrimi trec umbrele fericirilor de odinióră !

«Jali-voi, Dómne, seninul vieșei mele» cânta proorocul.

A cui vieșă, o Dumneșeule, fuse mai senină de cât vieșă domnișorei Julia Hasdeu ? Cine născu ? cine creșcu ? și cine sorbi șciinșă sub cele mai înviorătore și albe -auspicie ?

Natura grămădise asupra-i tóte darurile !

În Paris, într'acel focar de șciinșe și de arte, șomitășile geniului frances se uitaũ cu mirare și cu iubire la acéșă frumósă ténéră, care venise din spre sóre-résare, pentru a da minșei sale puterea completă de a se urca pe înălșimile din urmă ale șciinșei umane.

Și vedënd-o poetă, artistă, cușetătore, învêșășii Franciei fericeaũ—o ! nefericire—fericeaũ pe mumă a cărei inimă creșcea șilnic adorând șucșesele fișei sale ; ei rîvniaũ la bușuria adâncă a tatălui, care mergea la Paris pentru a recolta laude dupê urma fișei șele !

Și'n timpul acesta, cu surșsul pe buze, cu uă voinșă neclintită și necunoscënd oboséla, domnișóra

Iulia Hasdeu frământa în mintea ei tînă dăr puternică cunoscînțele fară număr ale sciinței contimporane. Filosofă, istoriă, literatură, poesiă, musică, — cerceta totul cu pasiune, și cu acea sete nesfârșită care stăpănesce sufletele de elită, inimile înflăcărâte de entusiasm!

Suia fecióra, eroică prin voință ca Vestalele Romei; suia mereu, cu ochii țintă spre nobilul scop, avântându-se spre culmile sciinței, când bóla care nu iértă se arătă în față-î. Voi sã suiă 'nainte, sã uite în căldurile înviátore ale sciinței durerile nimitóre ale trupului.

Luptă deșértă! Vifor de curagiú generos, dăr trecótor și zadarnic!

Vădu că nu-î cu putință, surîse cu tristețe gândindu-se póte la cei 19 ani ai vârstei sële și se culcă supusă pe patu-î virginal.

Intocmai precum, în vechime, fiérelle sêlbaticé ale circurilor romane sfâșiaú mai cu turbare pe martirele creștinismului a căror blândețe ângeréscă strălucea mai cu duióșă; — tot ast-fel pe domnișóra Hasdeu, pe acéstă tînă martiră a sciinței, bóla, monștru fară milă, o chinu mai cu cruđime, secând într'ênsa isvorul vieței, mai iute de cât usucă sórele lui Iuliú picătura de apă după setósa căramidă.

Și totul se sfârși!

Acum, sufletu-î tînăr se înalță candid către splendorile eterne. Dumnezeu o va primi în rândurile aleșilor săi; memoria domnișorei Iulia Hasdeu va rămâne pentru totdeauna viă în sufletul și'n inima tinerilor și tinerelor noastre; istoria literaturii române va consfinți uă pagină înduioșată poeziilor și talentului tinerei martire; voința sa va fi dată ca neperitor și strălucit model generațiunilor viitoare,— dăr totuși, o fecióră, și acum, când de pe pragul acestui templu al sciinței și literilor române îți adresăm ultimul adio și orî de câte orî în viitorime se va vorbi de domnișóra Iulia Hasdeu de pe buzele fie-căruia vor sbura cu amărăciune cuvintele negre :

Nenorocire ! Nenorocire !

UN MORMËNT-POEMĂ

De gustat de netrebnițiile lumii, părăsit de prietini și chinuit de mari și grele gânduri, Dante se plimba odată în tăcerea neîntreruptă a cimitirului de la Pisa — acel *Campo-Santo* faimos în istoria artelor italiene și'n care s'ar crede că murmurul vântului redeșteptă din seninătatea morței lumii întregi, adormite pentru veciă.

Cu privirea perdută în nesfârșitul amestec al gândurilor, Dante trecea dus pe lângă fiă-care mormânt, — ca un spectru eșit din lumea umbrelor și alunecând de-a lungul aleiilor ca purtat de uă putere dumnezească.

A tăcé, a cugeta, a te isola prin tine în tine, mulțămită spiritului care te avântă în ciuda corpului ce te 'ngreună să remăi jos — supremă fericire!

Și'n timpul când marele cugetător al Florenței, spirit ales în pleiada spiritelor alese, colinda pe lângă morminte ca și cum ar fi început călătoria din care

nicî un călător nu se mai reîntorce pe calea pe care a plecat, — un călugăr 'l opri și, amestecând glasul în concertul glasurilor cari umpleau mintea și inima lui Dante, 'l întrebă ce caută? ce voiesce?

Poetul își coborî privirea, din înălțimile eterne în cari plana, asupra acestui corp, și, cu uă voce venind dintr'alte lumî, răspuse călugărului: *pace! pace! pace!*

Acastă dorință te coprinde în mreșile'i nevedute când, suind colina Filaretului, intri, pe pórta cea mare a cimitirului de la Bellu, pe sub bolta căreia ăilnic răsună suspinele și jalea celor cari vin se aducă pămîntului ceia ce pămîntului e scris să fiă dat.

Pace și isolare! chiar lumea care prin prejuru-și vine și trece, calcă într'alt fel; la sgomotul pașilor, și cuvintele, alt-fel rostite, se aud ca un eco lung depărtat, jalnic și obosit, — *lungo, lontano, piangevole, stanco*, cum ăice Carducci cîntînd munca naturei.

Intrînd în aleia cea mare, și îndreptîndu-te spre biserică, la laturea altarului, pe stînga, un mormînt și-atrage și'și pironesce pentru multă vreme privirile.

Doritor de pace senină și nu chinuită, apropiă-te! Omule, care cređi mórtea ca uă simplă trecere din astă vale a plîngerilor din colo, unde nu e nicî jale nicî suspine, vino cu fruntea iluminată de rađele

credinței și cu surîsul speranței pe buze; vino și'ți vezi vișul întrupat în marmură și'n florî, în fer și'n fluturi, în luminele artei și'n lacrimile înduioșătoare ale iubirei și eternei amintiri, — contrastele vieței de aci, prevestind cu a lor fire unitatea în perfecțiune a vieței de dincolo.

Nu citi ântâiî inscripțiunile! Nu; uită-te la lucrurile mute; tăcerea lor e mai vorbitore de cât ori-ce stă scris. Și marmura, și ferul, și sticla, și bronzul îți vor spune că acesta'i mormântul *Domnișorei Iulia B. P., Hasdeu, născută la 2 Novembre 1869. Martira iubirei de sciință și artă. Mòrtă la 17 Septembre 1888*, — tot ast-fel spune și inscripțiunea după ușulița de pe laturea anterióră a altarului din mormânt.

Totalitatea construcțiunii, unică în felul ei, simboliséză două sfere: d'asupra, pe pământ, sfera materială cu ocupațiunile și preocupățiunile ei; în lăuntru, sub pământ, sfera ideală cu aspirațiunile ei spre infinit; séu, cu alte cuvinte, materia e espusă din capul locului vederii trecătorilor, pe când idealul e ascuns și trebuie să'l cauți.

Sus, stâlpii grilagiului sunt suluri marmoree de véchi manuscrise, legate între dênsele cu grilagiul în urzela de fer a căruia albul virginal se mărită cu verdele azuriu și cu galbenul de aur, spre a forma porumbeii ce se privesc pentru a se săruta, și co-

rónele sprijinite pe arma nebiruită a timpului nostru : *condeiul*. Lanțuri legate în noduri gordiane atârnă de stâlpii de fer ai intrărei ; de pe vârful acestor stâlpi se avântă flacări în sus, tot mai sus — *excelsior !*

În fața intrării, dominând totul și cu culórea galbenă blajină domolind vioiciunea celor-l-alte culóri se 'nalță un tron-biblioteca de uă formă particulară, susținut de două colóne încoronate cu frunđe de e-deră, simbolul încurcăturilor acestei lumii. Totul e dintr'ua singură bucată de pétră, naltă aprópe de trei metri ; un monolit de Albesci. Pe frontispiciu înscripțiunea în litere de aur : *Maí ședi puțin ! Ascultă, privitorule, apropiă-te ; totul e atât de vesel și de senin, și rađele sórelui se sbegue printr'aceste culóri atât de iubitor, în cât îți simți inima că se înmóia. Vino ! Jos sunt rafturile bibliotecei ; pe coturul volumelor colorate se citesc titlurile cărților și numele scriitorilor cari sunt, în reslățirea vécurilor, fala spiritului omenesc, proba védită că avem în noi scânteia Dumneđeirii. Evangelia, cărțile Orientului străvechiu, Platon, Victor Hugo, Dante, Milton, Petrarca, Darwin, Mickiewicz, Shakespeare, Spinoza, Kant, — condeiul, — ierăși, și 'ntr'una, și mereu condeiul ! — călimara, volumele d-șórei Iulia Hasdeu și portretul ei. În interiorul tronului, un césonic de bronz incastrat în granit ; a stat la 1 și*

jum., când vieța de aci s'a oprit pentru corpul Iuliei B. P. Hasdeu.

Șezi pe tron, obositule de munca vieții seú de frământările durerei; odihnesce-te și, pentru că puterea, ca și lumina, vine de sus, ridică-ți ochii. . . . De ce'i plecî cu grabire? Ce'ți încruntă privirea? Ce'ți sbârcesce fruntea? . . . A! sciú! un cap de mort de marmoră albă, încastrat în cerul tronului, cu uă mare gură deschisă, adânc scobită în lăuntru ast-fel că se póte băga pumnul. Ș'apoi, de ce te sperii, copile al pământului și al morței? *La seve de la vie a jailli de la mort.* Reînălță-ți privirile spre capul de mort, și citește geniala inscripțiune care, ca un șirég de mărgelc, înconjură capul de mort: *Lăsați rândunica să'si facă cuibul.* Stăi și cugetă, privitorule, odihnesce-te în pacea mormântului; fii liniscit, mórtea ți-e d'asupra capului. Acesta'i vieța viă, căci mórtea i-e temeiul! . . . .

Acest tron-biblioteca, orî-cât de întreg la prima vedere, nu este încă isprăvit; am văduț la d. sculptor Storck modelul după care lucrarea se va termina și se va așeđa pêně la 1 Maiú. D'asupra monumentului, vor fi doi sfinxi din pétră de Câmpulung, ér pe acești simbolî ai enigmei se va înălța un glob pămîntesc de marmoră albă de 70 centimetri în diametru, cu cele cincî continente colorate,

fără alte indicațiuni de cât numai trei petricele strălucitoare la puncturile unde sunt : Paris-Roma-București.

Acest mărgeț glob completază pe deplin ideia materialismului pămîntesc, pe care 'l reprezintă întreaga parte exterioară.

Și-acum, vino, prietene, să ne coborîm în moment : să lăsăm rîndunica să-și facă cuibul în gura de mort, ér noi să călcăm cele deuce trepte de marmură ale scării pentru a pătrunde jos, de unde spiritul se 'nalță dus pe aripele credinței.

Dér mai întăi, un cuvânt despre acéstă scară. Făcută din fer văpsit negru, cu trepte acoperite de marmură albă, ea este un *pont-levis* din timpul Cavalerismului. Cele cincî trepte de sus sunt fixe ; cele cincî de jos se pot rădica pe balamale, acățându-se cu lanțuri de o arcadă, astfel că spațiul de desubtul scării remâne liber, când va fi să se așede uă remășiță mortală într'unul din cele două cosciuge de fer, aședate acolo de pe acuma.

Trecem înainte.

La intrare, pe frontispiciu, citim cuvintele înțelepciunei senine :

Trecători, priviți d'asupra.

Cugetători, căutați în lăuntru.

Mórtea dă viéță.

Cobórá ! Étä-ne jos. Pentru ce respirațiunea nu

și se 'ngreoe ? Pentru ce nu simți că te 'nvêlue și te apêsă acel aer năbușitor al altor necropole ? de ce privirele-ți se plimbă liniscite și scânteietóre de vieță împrejurul tău ? Dómnne ! pentru că de la intrare ai simțit că nimic din cele ce te înconjóră nu'î lugubru ca vieța mórtă séu ca mórtea fără vieță. Nu esci în mormânt, esci într'un templu făcut întreg din marmură de Carrara, într'unul dintr'acele *templa serena* ale înțelepciunei, așa cum le pricepeau spiritele mari ale vremurilor bêtrâne.

În fund, uă oglindă care se așterne pe întreg pe-rețele boltei, prelungește privirile, irreal, în infinit. De-asupra'î un compas, măsura, decî armonia în economia prestabilită a Imensului-Tot. De uă parte și de alta, la colțurile de jos ale oglindei, pe marmura altarului, douë vitralie, din dosul cărora licuesc douë candelé în majestatea liniscită a templului și iluminéză doui ângerî pe sticlă,—chipul frumos și privirea scânteietóre în arcanele sciinței a Feciórei, în onórea căreia templul se 'nalță.

Inscripțiunea de pe acéstă marmură,—uă masă de altar—glăsuesce as-fel :

CU VOIA LUI DUMNEDEŪ

S'A SÈVÈRȘIT ACEST TEMPLU SPIRITIST INTOCMAI

DUPĂ PLANUL DAT CU TÓTE AMÈNUNTELE DE

JULIA HASDEŪ

EXECUTOR FIIND B. P. HASDEŪ
 DUPĂ INDEMNUL CĂRUIA AŪ LUCRAT
 SCULPTURĂ I. GEORGESCU
 MARMURĂ ȘI MOSAIC FRAȚII AXERIO
 FERĂRIĂ A. O. CZIPSER
 VITRALIŪ ZIEGLER ȘI SCHMIDT
 BRONZ : PH. SCHWEICKERT
 MDCCCXC
 CU VOIA LUI DUMNEDEŪ.

Interior și exterior, acest templu s'a construit fără nici un architect, fără nici un inginer, fără nici un antreprenor : totul s'a executat treptat, în curs de un an, după desemnuri și modeluri în carton date de tatăl răposatei.

Jos, lângă altar, la colțuri, lipite de altar și de pereții de marmoră ai boltei, două postamente pentru busturi viitoare, de uă cam dată pentru două frumoase vase albastre de Sèvres cu flori artificiale ; în fața altarului, în centrul templului, bustul Iuliei Hasdeu din soclul căruia plécă întt'uă parte și alta două usciore de fer și oțel cari separă altarul de spațiu cel-l-alt al bolței și cari represintă doi sorii cu rațe de aur și argint pe fond azuriu. Din dosul soclului este gravat versul din poesia Iuliei Hasdeu «Pétrarque à Laure» :

Que l'homme aime le beau partout, en toutes choses ;
 Qu'il l'aime dans les fleurs de juin à peine écloses,
 Dans les bois, dans les eaux et dans le grand ciel bleu ;
 Dans toute action pure et droit élevant l'âme,
 Dans un coeur innocent, dans une noble femme :

A la fin, il trouvera Dieu !

În spațiul anterior al templului, la dreapta intrând, mescióra de lucru a tinerei poete, de care stă un registru acoperit pênă acum de sute de iscălituri ale đilnicilor pelegrii, operele ei, și drept scaune, unul aci și alte într'alte părți, nisce cuburii de *Domino*, ale căror puncte negre pe marmură albă masivă își aű simbolica lor semnificare, ca și fiă-care punct în acest templu, căci aice, ca și sus, nu e un singur lucru care sű nu'ți vorbescă ceva și despre ceva dintr'astă lume sűđ din lumea cea mare și eternă a spiritelor.

Între cele patru colóne de oțel dintr'ua parte și patru din cea-l-altă, cari sprijină bolta și'i dă ua tării care va infrunta timpul, lanțuri aurite și nikelate, de unde atárnă đecimi de coróne.

Sub scară am spus deja că sunt două cosciuge. De laturii, pe pǎretele din stânga, săpat în marmură și poleit, sub ua stea octogonă cu fondul albastru, următorul cređ spiritist : « *Legea religiósă* : Crede. « Δ Crede în Dumnezeu. Crede în nemurirea « sufletului. Crede în darul comunicării cu cei « duși. $\square$ *Legea morală* : Iubesc și ajută. Δ Iu-

«besce și ajută némul. Iubesc și ajută pe cine
 «te ajută și te iubesc. Iubesc și ajută fără a pre-
 «cugeta la folosul tău.» Pe pǎretele din drépta, con-
 tinuarea inscripțiunii din stânga : □ *Legea socială.*
 «Nu necinsti. △ Nu necinsti pe tine însu’ți, ca să
 «te cinstescă alții. Nu necinsti pe alții, ca să te
 «cinstești pe tine însu’ți. Nu necinsti munca, căci munca
 «e vieța. □ *Legea filosofică.* Când-atunci. △ Când
 «faptul ții, atunci adevărul scii. Când nu vrei să
 «crești, atunci nu poți să vești. Când cauți dovadă,
 «atunci găsești tăgadă.»

Și-acum, cugetătorule, după ce ai citit și vei cu-
 geta la adâncimea acestor adevăruri, ridică’ți privi-
 rile pentru a’ți explica de ce lumina este atât de
 veselă, de viă și de amabilă, într’acéstă criptă în care
 poesia pare a încălđi inima și a însenina sufletul.

Plafondul de un albastru admirabil și ferestrele
 luminătorului de sus cu ângerî trandafiriî, precum și
 oglinda din firida plafondului, îți vor explica lumina
 înveselitoare a mormântului, și acea simțire de quie-
 tudine prietinosă ce ți-a coprins inima. In luminător
 pe pereții laterali, portretele de familiă ale Iuliei
 Hasdeu, fiă-care în câte uă stea de bronz :

Pe drépta, fiind spre altar : *Iulia Hasdeu*
 (1869—1888), *Bogdan tatăl* (1838—), *Iulia mama*
 (1840—), *Tadeu strabunul* (1769—1835), *Niculae*
unchiul (1840—1860).

Pe stânga, făcând față celor din dreapta: *Alexandru bunicul* (1811—1870), *Valeria străbuna* (1800—1860), *Elisa bunica* (1824—1848), *Boleslaŭ moșul* (1812—1886).

În aceeași firidă, având stele-portrete de mai sus de două lanțuri, chiar în fața bustului Iuliei Hasdeu, se află ca și când ar fi în aer un al doilea altar, un mic altar superior, cu trei busturi din terracotta de o execuțiune remarcabilă. Christ având la dreapta pe Shakespeare și la stânga pe Victor Hugo; din dosul acestor busturi este o oglindă și o altă oglindă în laturea opusă a firidei, astfel că ambele oglinde reflectându-se și reflectând tot-odată pe ângerii de la ferăstră, produc efectul feeric al unui infinit paradisiac.

Ne întorcem un moment la altarul cel mare, sub care zac remișițele pământesci ale Iuliei Hasdeu. D'asupra lui plafondul e compus din două table de marmură albă represintând o carte deschisă, pe cele două pagini ale cărții, îndoite la margine peste unghiurile ocupate de candelă, stă scris cu aur în opt patraturi albastre numele lui Dumnezeu: grecesce, latinesce, arabesce, evreesce, chinezesce, cu ieroglifi, cu cuneiforme și cu devanagari.

Și pretutindeni, și sus, și jos, pe altar, atârinate de lanțuri, la picioarele tronului-biblioteca, aruncate pe pământ, flori, și ierăși flori. *Manibus date lilia*

plenis, par a ȕice busturile din firidă : Christ, Shakespeare și Victor Hugo. Flori și ierăși flori, cer și fluturii cu arișele destinse, aninași pe buzele arcadelor, șese la altarul inferior și opt la cel superior.

Poesiă și simbolism, — în totul uă neturburată și placidă veseliă, ceva care mulțămesce pe cugetător, pe artist, pe trecător, și le covărșesce unica dorinșă ce'i stăpănesce în cimitire, dorinșă păcei senine, și deci sborul de nimeni jicnit spre sferile ideale.

Te așeși pe unul dintr'acele cuburî închinat Domnului: «Domino». Lasă'ți ochii sē îmbrăcișeze tôte părșile templului; se vor plimba cu iubire prin tôte colșurile lui, dér la urmă se vor pironi tot asupra chipurilor iluminate de candelile ascunse ale altarului. Ți se va părea că ângerii se 'nalșă din ce în ce mai sus și că privirile lor scânteiă de lumina geniului și de candórea virginitășii. Părerî iubite, cari te fac sē creși că acei ângeri sunt, cum șicea Dante.

. . . . . una cosa venuta

Dal cielo in terra a miracol mostrare.

În adevăr, acest mormânt fără păreche, represintă într'un mod plastic uă poemă în douē cânturî : d'asupra, pământul cu globul seș și cu vanitășile sēlede așî pēnē mâine; în fund, cerul cu stele și cu ângeri într'un infinit de lumină.

Și așa'i *Mormântul-Poemă*, care fărmeacător va rămâne totdeauna, și când rațele sórelui de véră îl vor face să scântéiă într'uă mare de aur, și când lumina estompată a ȝilelor de iérnă va catifela vi-oiciunea culorilor!

C. A. ROSETTI

C. A. ROSETTI

C. A. ROSETTI

---

riașă va fi munca aceluia care, mai târziu, va năzui a face pentru viitorime icóna completă și adevărată a vieței lui C. A. Rosetti.

Nu sunt trei încă, în istoria țărilor române din secolul XIX, ómenii cari se fi întrupat cu atâta deplinătate ca Rosetti tot ce a fost luptă, decî vieța, decî aspirațiunii, în inima și 'n mintea tuturor Românilor.

A scrie vieța lui C. A. Rosetti va să țină a povesti pe larg și 'ntr'una *vieța României* în țeră și'n străinătate, pe toate tărîmurile și'n toate direcțiunile.

În inima și'n mintea acestui ales din aleșii poporului român erau corde nenumărate, cari resunau îndata ce un curent se punea 'n mișcare venind dintr'orî-ce parte a lumii.

Asupra lui, de a lungul a 50 de ani din vieță cea mai plină și cea mai roditoare a Româanismului

se vor așinti, cu vrere ori fără vrere, ochii istoricului, căci totdeauna și fără greși, în primele rânduri ale marilor noștri luptători, istoricul va vedea pe C. A. Rosetti luptându-se, alt-fel de cât toți, cu uă minte care era numai a lui, cu un entusiasm care era numai al lui.

Și va trebui istoricul, cu vrere, ori fără vrere, să vedă, să constate și să mărturisască că puterea acestui om a fost, nu o dată, ci de sute de ori, atât de mare, atât de covârșitoare și atât de comunicativă, în cât sate, orașe, uă țară întrégă, și'n dese rânduri țeri multe, locuite de Români, și'aă uitat și mintea, și voința, și pornirile lor, pentru a judeca și pentru a simți, în momente mărețe și hotărftore, prin și cu mintea, inima și entusiasmul lui C. A. Rosetti, — *«cel mai democrat dintre noi toți»*, după cum declara adese ori Ion C. Brătianu când, uitându-se în ochii cei mari și blândi ai lui Rosetti, citea în ei iubirea cea nemărginită pentru popor și pentru cei ce luptău pentru popor.

De aceia ȃic că a scrie vieța lui C. A. Rosetti va se ȃică a scrie vieța României, vieța *Românității* de-a lungul a 50 de ani și mai bine.

II.

Nu acéstă iubită, dér mare și doborftore sarcină vom a purta astă-ȃi pe umerii noștri ; nu cu vieța

lui C. A. Rosetti vom a însoși portretul pe care îl punem ađi în fruntea paginelor acestora — ci în câte-va condeie răslețe, ne 'ncumetăm a arăta cu graba timpului nostru ceva din activitatea lui literară, a reaminti numai uă parte dintr'acest complex bogat în de tóte.

Și mai ântâiũ, fiă pentru criticul care despică cu uă lupă adese-orĩ fumură firul de păr în patru, fiă pentru omul care vede ce este și'l spune cum este, ceia ce reiese mai deslușit și se arétă mai lămurit într'acéstă nemuritoare individualitate, este dorința de a sci totul. *Il faut tout voir pour tout savoir* — cată să veđi totul, ca să sciĩ totul, — era unul din articulele cređului lui Rosetti din tóte momentele vieței lui. Mulțămită setei celei nepotolite de a cunoște cât mai multe adevăruri mari și ađi séu mai târđiũ folositóre; mulțămită unei puteri minunate de a percepe și de a'și asimila pe dintregul cele ce se potriveau minței și inimei lui, Rosetti nu avea preferințe; Rosetti citea tot. S'ar crede adeseorĩ că, pentru ómenĩ de felul lui, proverbul *on ne peut courrir deux lièvres à la fois* — «nu poți ține douĩ pepeni într'uă mână» — încetéză de a fi adevărat. Incepeau de tóte și, în limitele puterĩnelor deatunci, făceau de tóte ómenii generațiunei în miđlocul căreia apare ca protagonist C. A. Rosetti.

Armata, la dênșii, mergea alături cu teatrul; acesta

cu politica; politica cu poezia; poezia cu comer-
ciul — toate la un loc, unite între ele printr'ună le-
gătură ce apare strălucitoare ori-cum și-ai întorče
omul, și care legătură este veselie, încrederea 'n
sine, neînfrânta energiă, entuziasmul.

Rosetti a fost vesel de când s'a născut și, cu
câte-va luni înainte de morțe, chinuit de cumplite
dureri, nu scăpa nici uă ocaziune fără să facă asu-
pră-i una dintr'ale lui observațiuni vesele, adevărate
și adeseori mușcătore . . . . *pour ce que rire est le
proprie de l'homme*, dicea el cu Rabelais, într'un
rând când citise pe chipul unuia din noi un fel de
încurcată mirare.

În 1853, când plecase cu Stefan Golescu și cu
Dumitru Brătianu din Paris spre Orient, pentru a
căuta să intre în țeră seú se se ducă în Crimeia,
Rosetti scrie într'una din notele diarului seú de că-
lătorie: «este 'n natura mea de a glumi», și, mai
la vale, din Malta, la 3 Decembre, într'același diar,
el adaugă: «inimele ni sunt închise, dér avem un
«capital de veselie care ne susține».

În țeră, probabil între 1834 și 1837 fusese în
armată, sub comanda maiorului Engel. Veselie și
spiritul lui 'l făceau să fiă adorat de camaradi, și
asprimea comandantului se evapora totă înaintea
unei argumentări hazlii a iunkêrului Rosetti.

Boer de viță vechiă, Rosetti călcă rîdînd toate

acele ridicule piedici cari despărțeau clasele societății române din vremurile tinereților se-le. În prăpastia care despărțea pe boer de neguțător, Rosetti în prosa și în versuri, aruncă toate caftanele și işlicele, pentru a'și face uă punte de trecere, a 'ntinde tot uă apă de la vlădică la opincă și a deschide el—Rosetti, Cretzén, Obedén și Cornescu — librăria, adică pravaliă, în care mătușa lui, Dómna Cornescu, nu putea intra decât după ce leșina uă dată séu de două ori acasă, — de óre ce când vizitiul o întreba : unde mergem, coconiță ? — nobila dómna trebuia să răspundă : la 'conu Costake la visită. . . la prăvăliă !

La Paris, unde plecă să 'nvețe după 1840 cu Ión Brătianu, Dumitru Brătianu, Rosenthal și unde întâlni pe d. Ión Ghica, pe Alexandri și pe Cuza,—la Paris, veselia lui Rosetti înviora totdeauna dorul și întristările tuturor.

Nimeni nu reușia mai bine de cât densusul se înlocuescă un fel de bucate cu uă anecdotă, cu uă vorbă de spirit séu cu uă istorióră potrivită cu situațiunea în care se găsiau. Nimeni nu scia să'și mature și să'și directice mai bine odaița de student de cât Rosetti. «Să măturăm, să scuturăm, să aruncăm pehlivăni» cânta el celor cari veniau să'l védă și'l gasiau «*iglindisindu-se*» cu acéstă însemnata lucrare.

Totuși, cursurile de la *Collège de France*, unde

În vremurile acele, profesau Michelet, Quinet și Mickiewicz erau frecventate de dânsul cu uă atențiune neobosită. Focul acestor trei mari «dascăli» atunci s'a aprins în inima lui Rosetti, și d'atunci nu s'a mai stins pênă la mórte. Entuziasmul cu care a vorbit tótă viața despre acești învățători ai tineretilor séle te făcea să juri că 'i aude orî de câte orî povestia despre dênșii.

De altmintrelî, pentru a sorbi cu nesațiú învățăturile lui Michelet, Quinet și Mickiewicz, Rosetti era pregătit atât de firea lui în totdeuna caldă cât și de învățăturile lui Aristia, profesorul de la Sf. Sava, despre care și Rosetti și Ión C. Brătianu diceau adesea: rar om care se fi putut să'î insufle mai mult și mai adânc iubirea de patriă și de lucruri mari ca acest dascăl grec!

Aristia 'l învășase grecesce și'î arătase fericirile cu cari patriotismul umple inimele; profesorii francesi din București (unul era Liébert) și în urmă, la Paris, scriitorii și profesorii cei mari îi deschiseseră orizonturi nemărginite mai cu deosebire în câmpiele romantismului; tot în București, doctorul Bernhard Stolz l'învășase englezesce înainte de 1843 și 'l ajutase a pricepe și traduce pe Lord Byron.

Din operele poetului engles, Rosetti traduse și publică la 1843 poema *Manfred*, pe care o însoțesce cu cunoscuta prefață: «Socrate a țin, séu dacă

n'a ȃis, avea de gând sã ȃicã, cã tot omul e dator se facã ceva bun pentru patria sa», — poemã pe care o închinã colonelului Ión Cãmpinenu cu versurile :

La tot ce e virtute, la tot ce e sfinȃire,
 La tot ce aduce bine în nemul românesc,
 Ai fost și eșii tu gata ca sã te dai jetfire,
 La orĩ-ce bine în frunte, Romãne, te gãsesc !
 Mi-am învãțat eũ legea de cãnd te sciũ pe tine,
 Pãrinȃi, virtute, țerã, tu m'ai fãcut s'ador.
 L'acestea dër, ca 'ntãia lucrare de la mine,
 Primesce a fi în frunte; primesce-o ca odor.

Înainte de 1843, Rosetti fãcuse versuri. Poesia din *Cãsurile de mulȃumire*, cunoscutã sub titlul *A cui e vina?* e și aȃi popularã; a stat în cartea de cãntece *Doruri și Amoruri* de la începutul ediȃiunilor și pênã acum; ea este din anul 1839.

Tu 'mĩ ȃiceai uã datã cum cã pên' la mörte
 Dragostea ta tötã mie 'mĩ vei pãstra;
 M'ai uitat pe mine, le-ai uitat pe tôte,
 Ast-fel merge lumea, nu e vina ta,

a fost cântatã și se cântã și aȃi de lãutari pe la petreceri și veselii. Tot în *Cãsurile de mulȃumire* se gãsesce și *Cãmãșa fericitului* care s'a învãțat multã vreme prin clasele nôstre primare și gimnasiale.

Și acestã poesiã, ca și multe din versurile cele-lalte care se gãsesc în *Cãsurile de mulȃumire*, Rosetti

le scria în fugă și cu limba ce 'i era la 'ndemână pînă la 1843, când nu se adăpase încă pe deplin din isvorul cel limpede și bogat al limbei curat populare, și pînă când nu citise încă Sfânta Scriptură cu uă venerațiune fără sémén.

În cele mai multe din poesiele *Césurilor* nota veselă, p'alocurea satirică, și totdeauna ténără se percepe la fiă-ce vers. Ast-fel era p'atunci, și-așa va rămâne tótă viéța.

Când se întorse de la Paris și când se uită la starea în care se găseau țerile nóstre și se gândi la ceia ce ele ar fi putut se fiă decă puterea de a munci s'ar fi dat tuturor, și decă piedicele unor legi nelegiuite s'ar fi ridicat din calea tuturor, Rosetti lăsă versurile la uă parte și deschidënd prăvăliă unde avu ca «teșghetar» pe Winterhalter pe care 'l cunoscuse din armată, de la Enghel, se puse a publica scrierile tinerilor cari, ca și densusul, voiaă se grăbescă deșteptarea Românilor.

Se înființă *Societatea literară* care tipări multe din scrierile membrilor săi. Traducțiuni, calendare, scrieri de propagandă în marginele unei censuri bânuitoare și severe, istorii ale némului românesc, cărți de filosofă, de morală și romane — librăria C. A. Rosetti publică de tóte.

Cu tinerii cari veneau să'l întrebe despre versurile lor, Rosetti nu făcea nici ca Eliade, nici ca

Lamartine, nu le dicea: sunteți genie! — ci, cu sfaturi blânde, cu vorbe bune și luminate, le recomanda munca, cercetarile, poleirea cunoscințelor ce aveau, și 'n urmă, după învățatură și veghi îndes-tule, adevăratul talent nu avea pe un altul prietin mai hotărît și mai frățesc de cât pe C. A. Rosetti.

Pentru completa lui fericire Rosetti se căsătorise la 1847 cu d-șóra Grant.

Revoluțiunea din 1848, după peripețiile ce se cunosc și se vor cunoște cu timpul și mai bine, 'l pornesce în Franția unde rămâne de la 1848 și pênă la 1857, când la Paris, când în Bretania fran-cesă, la țără, lângă Clisson. Din Paris, Rosetti ad-resază Românilor scrierile: a) *Apel către omenii cei liberi*; b) *D-Ior Eliad și Tell*; c) *Apel la toate partidele*; d) *Increderea 'n sine*; e) *trei scrisori Domnului Barbu Stirbei*.

În cei nouă ani cât a stat la Paris, limba scrii-torului se preschimbă, se înoescce, adică se româ-nesce și se îmbogașesce, așa că s'ar crede ca nu mai este același scriitorul *Césurilor* și scriitorul *Apelului la toate partidele*.

Intr'acest timp a studiat cu uă ardóre neclintită. Pentru 'ași hotari bine cređul său social și politic, pentru a sci încotro va trebui să tindă și pe ce căi să ajungă la țintă, Rosetti a framântat indelung în mintea sa scrierile tuturor acelora în care el gă-

sia ce căuta. Țera și cele ce într'ênsa se desevêrșiau erau punctul de miră, lucéfărul de la care privirile'i nu se despironiau.

Acum își făcu fundatorul *Românului* acea educațiune completă de țiarist, atât de grea și de complexă pentru cel ce cu adevêrat voiesce se fiă țiarist, ér nu se facă din țiarism a cincea rôtă la carul ocupațiunilor séle.

Cursuri, întruniri, discuțiuni, teatru (când punga i-era durduliă, și lucrul acesta se 'ntêmpla fórte rar), corespondența în țeră și'n străinătate, colaborațiunea la mai multe țiare franceze și române, citirea literaturéi nôstre populare făcură, împreună cu iubirea soției și copiilor séi, ca nici măcar un singur moment energia cea peste fire a lui Rosetti se desmintă séu se slăbescă în lungile țile ale exilului.

Pregătit cu tot ceia ce Orașul-Lumină dá cu prisosință celor ce sciü sé'l înțelégă, Rosetti reintră în țeră după peripețiile de ale căror elemente dramatice chiar ađi ne mai mirăm.

La $\frac{9}{21}$ August 1857 apare primul număr al *Românului*, țiarul în colónele căruia stă scrisa de 35 de ani, ți cu ți, istoria vieței nôstre, așa cum țiaristul, luat în fuga evenimentelor țilnice, este adus s'o scria, pentru ca mai târđiü istoricul se cernă și se rescernă aceste documente spre lămurirea deplină a adevêrului unul și neschimbat.

În primii ani, în *Românul*, făcea de toate : politică internă, politică externă, teatru, literatură, glume, snöve și principie de educațiune și de... *bon ton*. Crease le *tiers-état*, clasa de mijloc a națiunei; ar fi voit să creeze totul, căci totul era de creat în România, în ajunul unirei a două din țările surori.

Îi trebuia și lui, și trebuia tuturor, instrumentul cel mai necesar pentru respândirea ideilor, adica *limba*. Rosetti și-aducea aminte «și povestea cu drag «despre limba vorbită de bătrânii satelor veniți la «Divan, și cita textual propozițiunea cu care unul «dintr'ênșii își începuse cuvântarea. Țăranul respun- «dea la afirmațiunile nedrepte ale unuia din marii «boierii ai Munteniei și dicea : *la tôle cele spuse de «luminatul boer răspuns se cade*. Acest *se cade*, «pus la sfârșitul propozițiunei, era, dicea Rosetti, de «uă marejiă antică».

Pentru limbă, el cercetase, cugetase și studiase ani de-alungul la Paris. Când se'ntörse în țără, cu tötă fierberea ce era'n politică, Rosetti consideră ca ua mare și sfântă a lui datoriă de a recomanda tuturor limba poporului.

La 9 August 1857 apăruse *Românul* ; la 16 August, el începe uă seria de articole (șapte) despre frumusețea poesiei și limbei în literatura nescrisă a poporului român, cu privire la colecțiunea *Doine și Lacrîmiore* a lui Alecsandri ; în ele, spune Rosetti

cititorilor *Românului*, în ele, mai mult de cât în toate scrierile noastre, avem să găsim «taina acelei «călduri a inimei care a făcut pe poet creator».

— Versurile dumitale, șisese el lui Alecsandri pe bulevardele Parisului cu câți-va ani mai 'nainte, versurile dumitale sunt versurile mele și ale tuturor Românilor. Ai simțit ca noi toți și ai spus simțimintele d-téle în limba în care am voi să vorbim noi toți și în care, de vom lucra și vom învăța, în curând vom vorbi toți.

Intr'altă parte a acestui studiū, Rosetti declară că poesia populară este pentru Români cea ce aū fost *Iliada* și *Odisea* pentru Greci.

Laudă adevărată, pe care toți scriitorii noștri de frunte aū adus-o și o vor aduce limbei vorbite de popor și cernute de scriitori.

Alături de literatura populară, adorată de Rosetti pentru frumusețile ei poetice și pentru limba ei cea mândră și mlădiósă, el mai considera ca un alt puternic instrument de lumină și de educațiune *Teatrul*, reprezentațiunile de tragediă, de dramă și de comediă.

In prima *Critică Dramatică*, apărută în *Românul* de la 19 Novembre 1857, sub semnătura lui C. A. Rosetti, citim între altele :

«Eram de 16—17 ani când născu Teatru Național, eram unul dintre primii actori ce se esersău

«atunci pentru atâtăia reprezentațiune, și lui i sunt
 «dator cele d'ântăi cuvinte de amor, de onóre, de
 «patriotism ce buzele'mi rostiră pentru atâtăia órá.
 «El mă'nvêjă pentru atâtăia órá a nu mă-nchina la
 «ómeni :

Cine? Eă să imf plec capul la farmece, la minciuní?
 Să tãmaiú unuí fanatic, să cred ale luí minciuní?

«El mă făcu a đice pentru tótă vieța mea :

Nu, d'a đeilor dreptate Zopir siă pedepsit,
 Dêcă libera mea mână și curată veí vedé
 A linguși violencia și tâlharí a mângăia...

«Lui îi sunt dator cele d'ântăi.... A ! đile frumoșe,
 «visurí, nãlucirí, inchipuirí fericite ale fragedei ju-
 «neși, ce v'ași făcut voi óre..... Cititorii *Românului*
 «vor înțelege cu ce amor, cu câtă sete am alergat
 «să ved în vêrstnicia lui pe acest tovarăș al june-
 «ței mele....»

Rosetti urmêzã apoi cu criticele dramatice de-a
 lungul lui 1857 și 1858. La Februaríú 1858 are a
 se lupta pentru *Teatrul Național* în contra a trei
 tinerí din clasa cultă, d-nii C. Cornescu, A. Odobescu
 și A. Cantacuzino cari, câteși trei, — *Cei trei Coconí*,
 cum le đicea Rosetti, — îi scriseseră pentru ce nu
 se duc la teatru românesc, și Rosetti le rêspondea
 pe tonul ușor și glumeț, cu potrivite și spirituale
 înșepături.

Millo  ra atunci în t tă splendorea geniului s u dramatic. Vorbind de prima reprezenta iune din *Prăpăstiele Bucurescilor* (Joi, 6 Novembre 1857) Rosetti  ice :

«Millo a luat înaintea desvoltărei artelor în România cu 50 de ani».

În Septembrie 1859, Rosetti devine director al Teatrului Na ional  i de atunci *criticele* sunt făcute când de *Florica* s u *Elena* (d-na M. C. A. Rosetti), când de Aricescu care  i instruna la *prima* din *Cer etorul Orb* (Novembre, 1859) lira sa cea mai răsunătoare, pentru a cânta jocul lui Millo :

Electrizezi de uă dată infern  i paradis !
Atuncea, peste un tunel de-aplaude  i bis,
Parterul strigă : *Vival Rom nul Mollier !* (sic).

Rosetti rămâne directorul al Teatrului p n  la Septembrie 1860, când direcțiunea se  ncredin eză unui comitet. Acesta închiriază sala lui Millo  i în cur nd încep istoricele certe ale lui Millo cu Pascaly. Criticele dramatice ale lui Rosetti devin din ce în ce mai rare.

Cu t te acestea, Rosetti nu se desinterese  nici de teatru, nici de nimic. At t c t luptele politice  i permiteau, el se  inea 'n curent cu tot ceia ce se producea 'n literatura română  i 'n literatura străină. Nici u  data u  carte cu adevărat genială nu a apărut, fără ca printre primii ei cititori să nu fiă

și Rosetti. Nu 'și legase preferințele de nici uă scólă în literatură. Romantismul lui nu 'l împiedica a iubi pe clasici și pe orî-cine când îi plăcea. Era eclectic cu discernămênt : admira frumosul orî-și-unde 'l găsia. Nu'l interesa nici timpul, nici locul când și unde se produsese cap-d'opera séu lucrarea de talent ce studia. Era frumoasă? Era a lui. Îi plăcea să repete adeseorî inaintea nóstră cuvintele lui Flourens, criticul lui Buffon : *j'appellerai toujours grande la pensée qui me fait penser*, — voiü numi totdéuna mare gândirea care mă face să gândesc.

III.

După ce se întórse de la Paris la 1844, Rosetti începu să'și învețe limba cea curat românescă, pe care a 'ntrebuințat-o în *Pruncul Român* din timpul revoluțiunei, în traducțiunile făcute la *Societatea Literară* (1845 — 46 — 47) și apoi, mai târđiü, la Paris, în *Apeluri* și 'n *Scrisorile* mai sus pomenite.

Învățătura și-a luat-o din citirea primelor publicațiuni de literatură populară, prosă și versuri, din auđul și din învățatul limbei vorbită de țeran și din citirea Bibliei și Evangheliei, în bunele traducțiuni române din vechime.

Rosetti citéză cu plăcere și adeseorî cu venerațiune cuvintele lui Isus, ale lui David, ale lui

Ieremia, Isaia și Daniel. Mănuirea limbei, alegerea frazei și știința pentru a ei alcătuire, de este românescă s'eu nu, capitalul bogat de cuvinte ce are la 'ndemână pentru învestimentarea cu podóbe artistice a ideii îi sunt date dintr'aceste curate isvóre de limbă românescă.

Argumentațiunile, tonul, modul de a tracta ideia, de a 'nțelege cestiunea aduc aminte pe acelea ale lui Michelet și ale lui Lamennais. Rosetti trebuie să fi citit la Paris, fiă înainte, fiă după revoluțiune *Les Paroles d'un Croyant*, cu acciași căldură cu care citea cuvintele lui Crist când scria *Apel la toate partidele*.

Reamintiți-vă *les Paroles d'un Croyant*, Psalmii lui David și vro câte-va din înflăcăratele pagini ale lui Michelet, și apoi citiți aceste bucați din prosa dinainte de 1857 a lui C. A. Rosetti :

«In adevăr, starea de astă-đi nu este óre ca a «naturei cu câte-va césuri înaintea furtunei ?

«Pământul uscat pêne în pânteci se svêrcolesce «sub rađele sórelui ca femeia păcătósă sub sărutările «soțului ei, și rîmele se tîrêsc prin crăpăturile lui «ca vișiul prin sbârciturile inimelor vóstre. Atmos- «fera plina de miasme înécă ómenirea ca legile «vóstre cele nedrepte. Florile sunt abătute la pă- «mênt ca fecióra amăgită, și vermele banchetéză în «inima lor ca amăgitorul în balurile vóstre. Arborii

«cei mari aplcă împăratésca lor frunte gălbenită
 «înaintea timpului, și frunțele cad pe pământ ca
 «diamantele corónelor în ziua revoluțiunilor. Stri-
 «gătul pasărilor, mestecându-se cu șueratul vânturilor
 «și detunările tunetului cu suspinele poporului, cu
 «șueratul bicelor și detunările tunurilor vestesce so-
 «sirea furtunei, reînvierea și mântuirea naturei în-
 «tregi.»

Maî la vale :

«Curcubeu sânt al legei celei nouă, cum să nu
 «cred în tine, când vėd astăzi apele potopului abătute
 «și mórte din minut în minut afundându-se în abi-
 «sele pământului, corbii fãlfãind pe capetele vrãj-
 «mașilor noștri, și porumbița cu ramura de măslin
 «jucându-se de-asupra capului meu. Revoluțiune!
 «Scânteia sântă a sufletului urđitor, cum se nu
 «cred în tine când în România, unde miî de ba-
 «ionete veghiază pe mormântul tėu, căldura'ți din
 «ce în ce mai mult desamorțesce inimele Româ-
 «nilor, circulă din vine în vine și tresaltă pենă chiar
 «și péna mea.»

Maî la vale :

«Ș'apoi, este óre culpeș cela ce crede că națiunea
 «lui va birui ?

«Pãrlite fiã buzele ce vor rıde, mute fiã buzele ce vor
 «cleveti națiunea mea, căci, cu mâna pe mormântul
 «maiceî mele, spun c'am cređut și cred acum că Româ-

«nia va să trăiească seú se móră luptându-se pentru li-
 «bertate; că stéua ei lucește pe ceruri ca sórele
 «Orientului, și că lumea jumătate de se va apăsa
 «acum pe dēnsa, România tótă în unire o va ri-
 «dica pe umerii sēi.»

Și în fine, una din cele mai mărețe pagine din
 câte a scris Rosetti, model de prosă maiestuóasă și
 inspirată, în care durerea patriotului rēsună ca gla-
 sul profetului din Scripturá :

«Spre voi dér, tineri Români, se întórce inima
 «mea, căci numai în inimele cele tinere este vir-
 «tutea cea mare și adevērată, energia cea necorup-
 «tibilă, curățenia cugetului, voința cea curată și
 «dréptă ce nobiléză tot ce se atinge de dēnsa; mă-
 «rinimia, devotamentul, sacrificiul, inspirațiunea, e-
 «saltațiunea, amorul, flacăra cea sântă și neatinsă
 «de nici uă patimă și de nici un interes, ce arde
 «neîncetat pentru libertate și dreptate.

«Tineri Români! pentru lumea cea nouă ne tre-
 «bue ómeni noi, pentru lumea de libertate și de
 «frățiă ne trebue suflete tinere, nelănțuite cu obi-
 «ceiuri, suflete drepte, nesbărcite în nedreptăți, inimi
 «ce umede încă de laptele maicei lor pot îmbrățișa
 «cu iubire România întrégă.

«O! ascultă-mē un minut, tinerime dulce, lume
 «nouē, lume fără margini, lume de iubire, frățiă și
 «dreptate. Iea-mē, iea-mē cu tine un minut, căci,

«cu tóte neputințele mele, te iubesc cum iubesc
 «mama nădejtile bătrânețelor séle ; iea-mă, cacî mă
 «daŭ ție cu totul, din inimă și fără tocmelă. Eŭ
 «nu am a țocmi și tine ! este puțin, fórte puțin,
 «orî-cât de mult ași avé sě'ți daŭ, cacî sufletu-mî,
 «slab de đilele trecute, era sě se stingă mâne p'un
 «pămênt străin, când tu mă vei duce în România
 «cea mare, una și nedespărțită, în lumea de frățîă și
 «libertate, în împărăția Dumnezeuului celui nou, ca'n
 «miđlocul credinței și al amorului, sě mă retrag
 «lângă mormêntul maicei mele cum se stinge lu-
 «mina candeléi la lucirea sórelui.»

Acestea sunt paginile pe cari Rosetti le scria în Paris.

Intors în țeră, în *Românul*, el ține câtă-va vreme, acest stil, dér nu trece mult și polemicile đilnice, graba điarismului, concisiunea articolului 'l silesc a părăsi frasa lungă, împodobită, plină de mareșîă în aducăturile și întorsăturile ei. Cu 'ncetul, cu 'ncetul, Rosetti e adus pe nesimțite a'și forma un alt stil. Frasa scurtă, sveltă, săgetătoare, dér mereŭ limpede în răpedea-î mișcare înlocuesce frasele ce citaiŭ măi sus.

Din fericire, studiile ce făcuse, iubirea lui pentru literatura populară, pentru proverbele și dictónele folklorului nostru îl feresc de străinisme. Stilul se schimbă, românitatea ênsě a frasei, a întrebuițării

cuvintelor în toate accepțiunile lor rămâne neschimbată. În ultimii cinci-spre-zece ani, Rosetti discuta cestiunile întocmai cum un matematic demonstrează o teoremă. Inducțiunile și deducțiunile privitoare la teza ce 'și propunea, semănau cu nesce formule, unele din altele eșind, unele de altele înlănțuindu-se pentru a conchide *id quod erat demonstrandum*.

Pricepuse țiarismul și menirea lui; văduse cu ochii minței și ai inimii viitorul, puterea și marile binefaceri ce are această incomparabilă instituțiune de libertate a timpului nostru; îi cântărise efectele prezente și, ca și Kogălniceanu, ca și Bolliac Roseti tresălta la aușul său la citirea unui articol bine cugetat și bine scris. Cu țena sa în totdeauna tână și neobosită, el saluta cu vorbe de laudă și încurajătoare cinste aparițiunea unui talent nou în publicistica română.

Pentru el, țiarul, sfătuitor cu mii de guri cari țilnic vorbesc, era *os magna sonaturum* al timpului nostru, era acel glas puternic care se ridică mai presus de ori-ce în bătăliile vieței și cercetază, judecă, condamnă, achită, luminează, dărîmă, reconstruesc, înflacă, arde, consumă tot ce e ființă său lucru în cer și pe pământ.

Și de aceia, ȋiarului și succedaneelor lui, Rosetti închină fără întrerupere, cu iubire și entusiasm, de la 1857 și pêne la 1885, uă minte și uă inimă cari, printre mințile și inimile cele alese ale națiuneii române, printre cele mai alese vor rămâne.

IÓN BREZOIANU

ION BREZOIANU

ION BREZOIANU

'am cunoscut la Paris, în iérna anului 1881, venise sã-și védã pe unul din copii și sã-și caute de sãnãtate.

A stat vro trei luni în otelul în care locuiam și eũ, și 'n timpul ăstor trei luni stând de vorbã cu Ión Brezoianu, 'mã-a fost dat sã înțeleg óre-cum firea, puterile și faptele minunatei generațiunii de ómeni și luptători, pe cari anul 1848 îi gasi în flórea tinereței seũ în toiul bãrbații, gata a birui pênã și nãbiruitul pentru țérã și viitorul ei.

Suntem încă aprópe de acele timpuri, pentru a fi ađi pe deplin în stare sã le judecãm cu adevãrata^m le mësura și sã le aședãm în cadrul ce li se cuvine. Istoricii secolului viitor, privindu-le dintr'ua depãrtare liniscitoare, vor puté mai bine de cât noi sã le

pună în datorita lor lumină. Ei vor sci să zugrăvescă pe dintregul entusiasmul, avânturile și credința acestor ómenī carī găsiaū atât de firesc și atât de simplu să facă cele ce făceaū, încât la bătrânețe — vorbesc de C. A. Rosetti — povestindu-ne nouē aceste fapte, ei se miraū adânc de mirarea nóstră, ba chiar, adese-orī din privirile lor, păreaū că ne întrebă : puteam óre face alt-fel ?

În rândurile d'ântăiū ale luptătorilor carī începură munca cea mare a redesteptărei naționale și carī luară uă parte modestă, dér traīnică și folositóre, la pregătirea națiunei pentru menirea cea nouă, se află și Ión Brezoianu.

Bucurescén, el s'a născut cam pe la 1817 și a avut fericirea să urmeze cursurile scólei de la Sf. Sava cu nisce profesori carī, pe lângă sciința de atuncī, aveaū și darul cel rar și mai mult de cât prețios de a aprinde pentru totdeuna în inimile elevilor lor focul iubirei de patriă și un dor neînfrénat pentru tot ce este bun, cinstit și mare.

Generalul I. Em. Florescu și d. Al. Orăscu, rēposatul Sc. Filipescu, erau conscolarii lui Ión Brezoianu. Cu un an séū douī înainte se afla nemuritorul Bălcescu. Profesorul de sciințele matematice era neuitatul efor al scólelor, Petrache Poenaru. Cu el, eleviī cursului superior eșiaū adesea la țeră pentru a mēsură moșiele, ca odinióră Lazăr cu sco-

larii săi. Socotelele de măsurătoare ale tinerilor Saviști erau mai adevărate și mai conștiințioase de cât ale inginerilor străini cari făceau trebă de poruncelă și plecau p'aci încolo. Moșia Vizureștii, proprietate a tatălui generalului I. Em. Florescu, a fost măsurată de Poenaru și de elevii mai sus citați.

Indată ce termină cursurile, Ión Brezoianu fu trimis profesor la școla superiőră din Cerneți, pe atunci reședința județului Mehedinți.

Acestea se petreceau pe la 1837.

Cu iubirea sa cea nesfârșită pentru răspândirea științei în totă țera și cu acea activitate care a făcut-o nemuritoare, vechia Eforiă a școlelor hotăresce ca școla superiőră din Cerneți să devină ca un fel de școlă normală de învățători, școla de candidați—*cadindați* cum dicea poporul. În decursul anilor 1837, 1838 și 1839, Ión Brezoianu este însărcinat de uă parte a pregăti pe tinerii candidați pentru viitorea lor sarcină, era pe de alta a cutreiera districtul Mehedinți din comună în comună, ca să alégă locurile unde aveau să fiă clădite de primării localele de școlă.

«Era măreț și înduioșător lucru, ne spunea Brezoianu la Paris în Ianuariu 1881, să ne fi văduț pe «elevii mei și pe mine plecând din Cerneți cu traistele la spinare. De cât ori citesc acum prin gazete că emigrații germani, după ce ajung în por-

«turile Americiei, plécã cu traistele la spinare spre
 «cãmpii și pãduri necunoscute, de atãtea ori îmi
 «aduc aminte de pornirile nôstre din Cerneți. In
 «vacanțele Pascilor și 'n vacanțele cele mari începeam
 «măsuratorile din sat în sat. Țëranii ne primeau cu
 «bucuriã, cãci vedeau pe datã cã nu semënam nici
 «a Greci, nici a catane, nici a zapcii; ghiceau ei
 «cã bine mare va eși din munca nôstrã. Mësuram,
 «bãteam țërușii, le spuneam ce au sã facã dupã
 «planul trãmis de Eforiã și-apoi plecam luându-ne
 «frãțesce diua bunã».

In tãmna lui 1839, mulțumitã neobositei activitãți
 a lui Ión Brezoianu, județul Mehedinților deschise
 260 de locale de școli, ér populațiunea scolarã se
 urcã în anul acela la 5000 de elevi. Profesorul lu-
 crã în Cerneți cu «candidații» și 'n anul scolar
 1839—1840 când, de uã datã, din chiar senin,
 primi prin grabnicã stafetã ordinul sã vinã rețede
 la București. La sosire i se spuse sã mérgã la școla
 Sf. Sava. Acolo fu închis și primi strașnicã poruncã
 sã nu cumva sã ésa pe unde-va prin oraș. Causa a-
 cestei pedepse care rãpia Mehedinților și școlei un
 minunat profesor, era bãnuéla lui Alexandru Ghica
 cã Ión Brezoianu ar fi luat și el parte, fiã numai
 prin corespondența, la complotul urzit de Miticã
 Gr. Filipescu pentru detronarea Domnului și pro-
 clamarea unei constituțiuni liberale, în principiile

căreia se citeau multe din cele ce s'au citit mai târziu în proclamațiunile revoluțiunei din 1848.

Brezoianu se desvinovăți pe deplin de acușațiunile ce i se aduseseră și, după șese luni de 'nchisóre, se reîntórse în Mehedinți, nu pentru a continua să 'ndeplinască mult-folosítórea-i sarcină, ci pentru a 'și lua ȓiua bună de la toți aceia dintre învățatorii și profesorii de prin Cerneți și Craiova, care 'l iubiau ca pe un frate mai mare și mai luminat. Fu uă adevărată jale pentru foștii lui elevi din Mehedinți. La Craiova, prietenul lui, Chiriță Vrăbiescu, organisă un banchet în onórea «mazilițului dascăl», ér elevii lui, acum învățatori în plășile Motru, Dumbrava, Bahnița și Baia, veniră în număr mare să-și iea ȓiua bună și să-i esprime recunoscința lor pentru învățaturile și bunele sfaturi ce le dedese.

Orî de câte orî simpaticul bătrân povestea această scenă,— cea mai frumósă și cea mai iubită din viața mea! esclama el, — tot de atâtea orî vocea 'i tremura de 'nduișare, ér ochii i se scăldau în lacrimi. Citeai pe fața lui întipărirea neștersă ce-i lăsase în inimă această scena, «când—ȓicea el—toți voiau să-
«mî sarute mânile, ér eü nelăsându-i, mă coborî
«în curte și plângënd de fericire îi sărutai pe toți
«și în urmă, ne mai putënd de emoțiune, trebuiă
«să-mî ajute să suiü ierăși scările de la manăstirea
«Obedénului, unde locuia prietenul meu Vrăbiescu.

Se întorse în Bucuresci și rămase fără slujbă. Eliade care 'l cunoscea 'l luă să lucreze la *Curierul Românesc*. Singura gazetă străină ce li se permitea de cenzură să primescă la 1841 — 1842 era *Jurnalul de Francfort*, din care Brezoianu traducea câte ceva din afacerile Europei pentru cititorii *Curierului*. Eliade făcea articolul de fond din care, foarte des și fără milă, tăia de-l svânta cenzura.

După caderea lui Alexandru Ghika, Brezoianu fu chemat din nou la Eforia școlilor și trimis să organizeze școla de candidați din Câmpu-lung. Și aci, ca și la Mehedinți, el desfășură aceeași activitate și, cu blândețea farmecătoare a caracterului său, știu să-și câștige iubirea Muscelenilor întocmai după cum câștigase pe aceia a Mehedințenilor.

Indata după sosirea lui în Câmpu-lung, școlile începura să meargă atât de bine încât, în 1843, Bibescu-Voda, vizitând județul Muscel și fosta capitala a primilor domni, și auzind frumoșele răspunsuri ale elevilor și candidaților de învățători, înălță pe Brezoianu la rangul de pitar și 'i dăruie și uă sumă de galbeni 200.

Anul 1848 îl găsi la Câmpu-lung unde, împreună cu frații Rucăreni, Brezoianu pregătea ogórele pentru aruncarea semínței celei noue. Auzind de mișcarea din Bucuresci, profesorul plecă repede în capitala pentru a da capilor Revoluțiunei ajutorul

sciinței și muncei sële. În Octobree 1848 se afla plin de mâhnire cu Eliade la Brașov. Se 'ntórse de acolo la Câmpu-lung la începutul lui 1849. Prefectul județului P'arestă și-l trâmise la Bucuresci unde comisiunea ruso-română care judeca pe revoluționarii condamnă și pe Brezoianu la câte-va luni de închisóre. Tênerul profesor își făcu închisórea împreună cu profesorul de la Buzëu, Dionisie, mai târđiú episcop al Buzëului, al cărui prieten ca frate rêmase Brezoianu pentru totdeuna.

Sub Stirbei-Vodă se redeschid scólele. Pentru a treia óră organisatorul scólelor normale din Mehedinți și din Muscel este chemat de Eforiă și însăr-cinat cu înființarea șcólei de candidați din Ploesci și cu organisarea șcólelor rurale din Prahova. După ce sfirși cu bine și acéstă îndatorire, Brezoianu se reîntórce la Bucuresci unde este numit cap de cancelariă la *Obștésca Epitropiă* a orfanilor. Nu mult după acésta trece în comisia documentală ca membru, întâiú cu Simeon Marcovici și cu poetul Gr. Alexandrescu, mai pe urma cu Sc. Orăscu și cu d. Al. Odobescu, având comisia de secretar pe neuitatul Filimon.

La 1857, după tractatul din Paris, la alegerile pentru divanul *ad-hoc*, proprietatea cea mică din Ilfov trâmite pe Brezoianu sė o represinte la Adunare. El luă deci parte la actul cel mare, la unirea țerilor surorí.

Când începu să se agite faimósa cestiune a secularisării monăstirilor închinare, Brezoianu făcea parte din comisia documentală cu d-nii Ștefan Grecenu și B. P. Hasdeu, sub președința arhiereului Filaret Scriban. Atunci avu ocasiunea de a studia cestiunea călugărilor greci din țeră și publică substanțialul memoriu intitulat : *Monăstirile dise închinare și călugării greci*. Dintr'acest studiū pe care principele Cuza îl ceru încă în manuscris prin adjutantul său Pisoschi, trămisul nostru de la Constantinopole, nemuritorul C. Negri își luă multe din argumentele cu cari apără înaintea ambasadorilor Puterilor Garante și Curței Suzerane, drepturile României în contra Patriarhului din Țarigrad și în contra unei sumedenii de alți patriarhi, mitropoliși și episcopi din Asia-Minoră și din Alexandria Eghiptului.

La 1862, Ión Brezoianu fu numit de Cuza-Vodă consiliar la Curtea de Apel din București. După 1868, a fost vr'o 4 — 5 ani și membru în comitetul general al Teatrelor.

Brazda ênsă la care Brezoianu lucră mai cu spor și mai îndelungă vreme fu aceia din ogorul scólei— și acésta într'uă vreme când totul era la 'nceput și totul înțelenit. El rămâne în istoria învățământului nostru, printre primii dascáli ai României de dincoce de Milcov, ca unul din cei cari au pus temelia

scólelor normale și scólelor rurale. Istorical viitor al Eforiei scólelor de la 1829 și pênă la păgubitórea desființare a acestei folositóre instituțiunii, va da lui Brezoianu în rândul primilor profesori și organizatori un loc de râvnită cinste.

Pentru aceste prime școle normale și rurale, Brezoianu traduse, prelucrá și publică: 1) *Metóda mutuală*; 2) *Invățătorul primar*; 3) *Rudimentul agricol universal*; 4) *Curs de agricultură și economiă rurală*; 5) *Despre educațiunea mumelor*; 6) *Medicina și farmacia domestică*; 7) *Elemente de istoria sântă*.

Istoria patriei era ênsă studiul mult iubit al blândului și veneratului meu prietin. «Când am dat, «'mi spunea dênsul în 1881, când am dat lui Balcescu manuscrisul dîn cronica lui Constantin Căpitanul, moștenit din familiă, pentru ca sê-l publice în *Magazínul Istoric*, îmi sálta pieptul de «fericire și sciũ că am petrecut atunci cu istoricul «lui Mihaiũ Vitezul uă jumătate de ceas, fericindu-ne «unul pe altul pentru serviciul ce aduceam istoriei «românesci.»

Fiind multă vreme în comisia documentală, Brezoianu cercetă și studiă cu miđlócele ce avea vechile chrisóve și ofise de prin arhive, și cu ajutorul acestora, publică studiul sêu *Monăstirile și ținchinate și călugării străini*, de care vorbiam mai

sus. Mai târziu dede la lumină *Reformele Românilor* și 'n fine, cu câte-va luni înainte de morțe, în 1882, publică *Vechile Instituțiuni ale Românilor*.

Acestea sunt în linie mari faptele de sémă ale vieței lui Ión Brezoianu. Ccia ce a rămas neșters în inima prietenilor tineri și bătrâni cari l'aũ cunoscut și l'aũ iubit, este memoria unei blândeți fără sémén și unui entusiasmi care nu a 'ncetat de-a 'l încâlđi pentru ori-ce interes românesc pêně la ultimele césuri ale vieței.

Brezoianu apucase toate timpurile prin cari de la 1821 și pêně la August 1882 le-aũ trecut țerile române și-putea, decĩ, să aprețuiescã pașii cei mari ce a făcut România de-alungul acestui secol. Era pentru el uã neasēmuită fericire, când vedea în străinătate numele României cunoscut, respectat și onorat.

Intr'ua ȓi, la Paris, după ce mersese pentru prima óră la Legațiunea României, îmi povestia séra cu lacrimile 'n ochi că 'n tinerețea lui aũ fost pentru Români timpuri când nu puteam călători de cât cu pasport turcesc, și 'n toate capitalele Europei la ambasadele turcesci trebuia să mérégă să-l viseze.

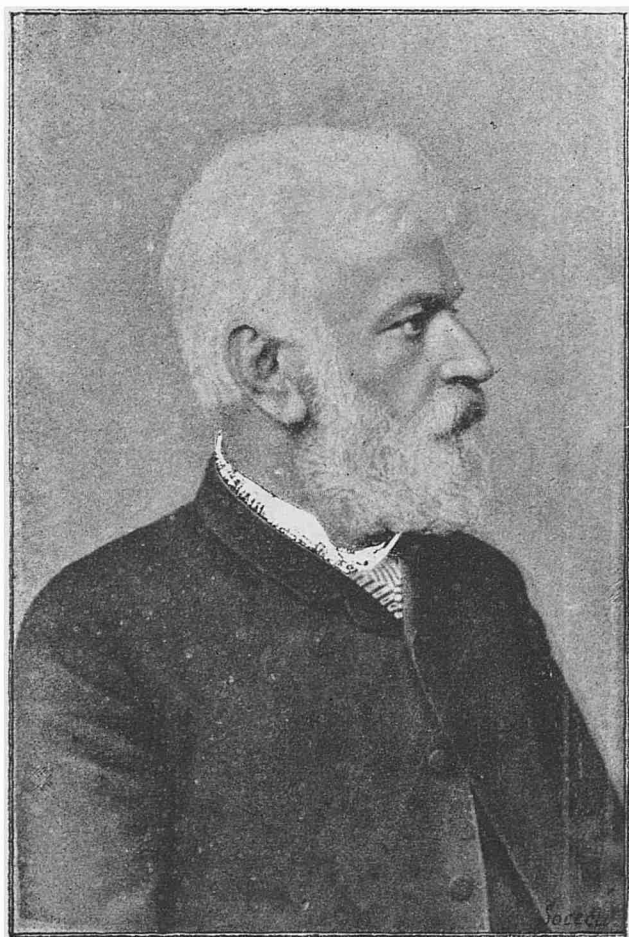
Și aceste timpuri, Ión Brezoianu avea darul de a le povesti minunat de bine, așa cum dēnsul le simțise și le înțelesese. Memoria îi punea înaintea ochilor evenimentele, inimă i le reînvia, și era uã

plăcere adâncă să veđi pe bătrânul albit de muncă reîntinerind în entuziasmul și căldura vremurilor aceluora, când totul era de făcut, dér și când descu-ragierea și oboséla nu erau cunoscute de luptători.

Printre acești luptători, istoricul redeşeptărei naționale va da, suntem siguri, lui Ión Brezoianu locul la care drept are prin cinstea neștirbită a unei vieți de 66 de ani, prin focul cu care a muncit la lumina poporului, și prin iubirea de țéră și de Románism care nu l'a părăsit un singur moment în tótă vieța lui.

GEORGE SION

GEORGE SION

GEORGE SION

A fost uă epocă eroică în evoluțiunea și'n revoluțiunea literaturii nóstre, după cum a fost uă epocă eroică în propășirea Românilor pe tóte tărêmurile activității lor.

S'a făcut, acum cincî-șeci de ani, la noi, politică, administrațiune, financie, istoriă, filosofîă, literatură și poesiă, cum se póte omenesce face atuncî când nu e nici tradițiune, nici cale de mai înainte bătătorită, nici muncă a mai multor generațiunii anterióre, nici chiar trêbuinciósă și priinciósă pregătire a omului care are de gînd sê facă ceva.

Entusiasm fără frîu, voință peste măsură de'nflăcărata, inimă câtă vreî și uă patimă bolnăvicios de mare, care voia cu orî-ce preș sê ne deșteptăm într'uă bună diminéță pe aceleași culmî ale civilizați-

unei, unde se află de secole Franca, Italia, Anglia, Germania cu politica, administrațiunea, finanțele, istoria, filosofia, literatura și poesia lor.

Epică epocă ! Mărețe aventuri !

Nu e locul să arătăm aci cum s'aū introdus, naturalizat și mistuit într'aceste vremuri eroice ale Renascerei nōstre lucrurile nouē, pe cele-l-alte terēmuri ale economiei nōstre sociale. Vorbim numai de literatură și de poesiă, și caracterisăm întręga epocă cu vorbele, pe atāt de entusiaste pe cât de imprudente, cu cari Eliade îmboldia pe tineri la mǎnuirea adeseori primejdiosă a condeifului ; *scrieți, băeți ?*.

Și'ntr'adevăr, în epoca eroică a Renascerei literare, — care se'ntinde, cred, de la aparițiunea *Curierului Românesc* (1 Aprile, 1829) la Bucuresci și de la aparițiunea *Albinei Românesce* (1 Iuniu 1829) la Iași, și pêne după 1875, — într'acéstă epocă «aū scris băieții» de zor, pe brânci, cu cotu, ca'ntr'un fel de friguri enciclopedice, fără sēmēn în istoria literaturilor începătore.

Minunate vremuri ! Nu se'ndoaiaū de nimic : totul era cu putință la Dumneșeu și la Țera-Românescă.

Filosof ađi, luându-mē la trântă cu a patra rădēcină a rațiunei suficiente, cum s'ar đice, deveniam mǎne un emerit agrimensur ; tot eū, după uă baladă séu un început de epopeiă pe cari le instru-

nam séra la lumina unei luminări de seú din când în când vivificată prin operațiunea delicată a mucărilor, a doua ȕi de diminéță răspundeam într'un ȕiar politic unui adversar încăpěținat asupra unei ȕestiuni financiare ; plecam după prânde la Cameră unde interpelam pe unul séú pe doui miniștri în «chestia» monăstirilor închinete, iér séra, discutam cu comisiunea tecnică a ministeriului lucrărilor publice podurile de făcut pe Prahova séú șoselele de la Cămpina la Predeal.

Le făceam óre pe tóte așa cum se cade sé fiă făcute, séú nu le făceam de cât pe jumétate, pe sfert, într'ua optime ? — acésta era uă altă trébă. Principalul era atunci sé aibi aerul că le faci, — atăta tot !... Timpului viitor avea sé'i cadă sarcina d'a spune cum și ce le făceaí.

Credința énsé a acestei minunate generațiunii, credința mai mare, nu de cât bobul de muștar, ci de cât mărul cel creșesc, íi susținea neclintiți și neobosiți într'acéstă muncă uriașe, dér în care, la urma urmelor, vedem aȕi că cei mai mulți băteaú apa în piuă și făceaú stelelor cu ochiul... nu 'n poesiă, ci în prosă.

Sunt în literatură genuri cari, fără tradițiune și, deci, fără timp, nu nasc, nu pot nasce séú, decă printr'ua cultură artificială și prin năzuințe disperate, reușesci a le da fință, îndată ce es la lumina

đilei, ele pălesc, se'nclină și cad, întocmai ca acele biete plante exotice, aduse cine scie de unde într'ună climă pentru ele omorítóre.

De aceste considerațiuni, de asemenea piedici nu se poticniau nici uă dată protagoniști, ba chiar și devteragoniști, ba pêne și tritagoniști epoei eroice a literaturii nóstre. Ei dau 'nainte, unde va ieși să iésă !

Scrieți, băeți ! esclama Eliade îmboldindu-i prin propriu-i exemplu; să scriem mereu ! o fi đis Assache care făcea la Iași tot ce plănuia și făcea Eliade la Bucuresci. Și scriau «băeții» fără sațiú și de tóte felurile.

După uă elementară pregătire prin șcólele primare și prin câte-va clase gimnasiale eșiau în lume. Inteligenți, entusiasti, rívnitori la nebuniă de-a face mult, cât mai mult posibil pentru patriă și'nălțarea ei sus, cât mai sus posibil, ei vedeaú îndată că ne-numărat de multe lucruri și cunoscințe le lipsesc. Cu uă voință de fer se înjugaú atunci singuri la muncă fără preget, și'ncepeaú fără discernemént și fără pregătiri nesce citiri fenomenale ca varietate și ca materiă. Citeaú tot ce le cădea'n mână.

Cei mai mulți din luptătorii și scriitorii dintr'acéstă fericită și entusiastă epocă a Renscerei nóstre eraú ca acel ofițer român đin *Scrisorile* d-lui Ión Ghika, ofițer pe care Saint-Marc Girardin, celebrul

profesor de la Sorbonna, îl întâlnește într'un punct în România, și care vorbește publicistului de uă mulțime de lucruri interesante.

— Și de unde le sciï tóte acestea, Domnule? l'întrebă cu mirare Saint-Marc Girardin.

— Le-am învățat singur, Domnule, răspunde ofițerul român.

Învățaă tot singurï și scriitorii, poeții, istoricii și economiștii din Principatele române, Se scie neajunsurile și ciudățeniile autodidacticismului.

Câți dintr'acești autodidacți nu aă dat de șugubină mai târziă, când satul n'a mai fost fără câini, când controlul începu și când alții, mai tineri, întorcându-se de la «carte înaltă», cu rost «procită» pe la școlï străine, se'ncumetară a le spune cu deosibit respect și cu fiescă măsură că nu e așa, că se'nșelá, că sunt departe de ceia-cé se cere în sciință, în poesiă, în literatură să fiă, când vreï cu adevărat să fiă.

Unii dintre bătrânii noștri, ca dîrjul Royer-Colard în Francia, care de la uă vîrstă dicea tinerilor ce veniaă să-i presinte lucrări noi: vă mulțumesc, Domnilor, dér eă nu mai citesc, ci recitesc, — unii, dic, nu voiră să asculte, nu de sfaturile, ci de nouele luminï pe carï Sciința, adevărata Sciință le punea înainte prin gura tinerilor. Dîrjii bătrâni diceaă : remănem într'ale nóstre ; așa ne-am pomenit ;

ast-fel am lucrat, și ne-a fost bine; nu ne mai schimbăm la vreme de bătrânețe. Urma alege, tinere, urma alege. Crede-ne pe noi, și înfrână-ți firea. Urma alege!

Puțin va alege urma din lucrările aceloră cari nu voră să mērgă cu vremea, să se preschimbe după cerințele ineluctabile ale Progresului și să se desbăre cât mai mult în știință de entusiasm, în poesiă de prosaism, în istoriă de combinațiuni și potriveli fantastice, în literatură de comune banalități.

Alții, din contră, ascultând de cuvântul din Evangeliu merseră împreună cu carul lumei, își recunoscără neajunsurile, își completară chiar la vreme de bătrânețe ceia-ce puteau completa și, urând cu părintescă iubire tinerilor să le ajute Dumnezeu și Știința se facă și mai bine, conveniau fără greutate că lor multe le-a lipsit și că multe greșit, și pe dos, și pe jumătate au vădut, înțeles și scris.

Din rândul acestor dtn urmă și printre cei d'ântâiu este a se număra și George Sion.

Născut la 1822 Maiu 22, în satul Hirșova (Vasluiu) dintr'ua familiă, ȃice-se, tătărăscă, George Sion a făcut studie ușore de tot și'n urmă la vârsta de 18 ani, a intrat ca funcționar prin tribunalele Moldovei.

În *Suvenirî Contimporane* el povestesc în prosă curgătoare și adese-orî foarte frumósă ua mulțime de

episóde ale acestei părți a vieții séle de ténér, — tóte interesante pentru zugrăvirea unei stări sociale nemésurat de curiósă, — de vreme ce într'énsa se băteaũ de zor în capete vr'o trei séu patru feluri de civilisațiunii : grecéscă, nemțéscă, ruséscă și franțuzéscă.

Fiind funcționar, Sion avea timp cu carul să citească și să complete, atât cât putea singur, lipsele, enorme ale unei instrucțiuni altă dată făcute pe sponciũ.

Și, nici vorbă ! cum era pe atunci, cu cât citea cu atât se simția... o minune ! cu atât se simția poet. A mărturisit-o el singur mai târziu în *Revista Carpaților*, cu uă sinceritate care 'l onoră și pe care a avut-o tótă vieța : credeam că numărul silabelor și rima de la sfârșitul versului va să ȃică poesia. — Vers și poesiă era tot una pentru dñsul, cum este și pñe astăđi pentru mulți.

Citind mult și fórté mult și, deci, «simțindu-se poet,» Sion scrise pentru prima órá în *Fóbia pentru minte, inimă și literatură* din Brașov uă poesiă *Viitorul*, în care da cu ceva piper *benin, benin*, pe pe la nasul consului rusc. Efectul fu pentru dñsul tot atât de simțitor ca și simțimñtul ce'l animase scriind versurile *Viitorului*. Perdu funcțiunea și se făcu... firesce, pe acele timpuri, se făcu arendași. Era cam pe la 1847.

«Pustiul de 48» — cum ȕicea un biet unchiu al meu, — ridică pe Sion de la cornele plugului și... tot firesce, l'aruncă în slăvile politice. Dér Mihai Sturdza găsi cu cale se'l învite și pe el, ca pe atâția alții, să mai iea aer și printr'alte țeri afară de Moldova, pe cuvînt pôte că asemenea oportune călătorii răcoresc și instruiesc pe tineri.

Sion plecă în Bucovina și prin Ardél, și trăi pe acolo între anii 1849 și 1856. Nu atât în *Suvenirile Contemporane* cât în amintirile publicate anii trecuți în *Revista Literară*, — și ele fôrte interesante și scrise într'un stil ușor și natural, — Sion vorbesc de primirea frățescă ce întempină pretundeni la frații noștri din Bucovina și Transilvania.

Se'ntôrse la Iași în timpul lui Grigore Ghika și ocupă funcțiunea de arhivar al Statului. Trecu apoi în Muntenia unde continuă a ocupa diferite funcțiuni și a scrie într'una ¹⁾). Traduse din grecesce și din franțuzesce, compuse opere dramatice, făcu versuri, scrise pe la ȕiare, redactă reviste literare, fu

---

¹⁾ *Istoria*, trad. după frații Tunusli; — *Istoria Românilor* de Dionisie Fotino; — *Orațiū* de Corneille, trad. în versuri; — *Athalia* de Racine, trad. în versuri; — *Fedra*, de Racine, trad. în versuri; — *Misanthropul*, de Molière, trad. în versuri; — *Dramatice originale*; — *Suvenirii Contemporane*; — *101 Fabule*; — *Din poesiele vechi*; — *Césuri de mulțămire*; — *Revista Carpaților*, articole de ȕiare, reviste, broșuri, etc.

fabulist, vorbi ca conferențiar, pontifică în calitate de critic, și'n fine se alese membru al Societăței academice române și, decî, mai târziu, rămase membru al Academiei române.

Afabil, prietenos, fără pic de dușmăniă într'ênsul, Sion, când l'am cunoscut noi, era un bătrân fătos și frumos, c'un păr alb ca colilia. Semăna foarte cu Victor Hugo la chip și'n deosebi la frunte. Orî de câte orî îi spuneam lucrul acesta, amabilul bătrân nu uita a ne povesti că, la Geneva, un librar la care intrase să cumpere un volum asupra Elveției, îl servise cu uă grabă, cu un respect și cu nesce complimente cu kódă, care îl miraseră adânc.

— După ce plății, ne spunea Sion, nu mă putui opri și'l întrebai de pricina atâtor mari politețe. Pentru un geniū ca Domnia-ta, Domnule Victor Hugo, dise librarul, aceste politețe nu vor fi nici uă dată destul de mari. Îi spusei cine sunt, dér citeam în ochii lui că nu credea vorbelor mele. Am plecat lăsându-l cu acéstă credință care, lui, îi făcea plăcere și pe mine mă măgulia.

Vesel, d'ua fire totdeuna lină și senină, Sion a suferit uă mare durere în vieța sa, și acésta a fost mórtea fiului său Demir, un ténér pe care l'am cunoscut la Paris și care era de-ua simpatia rară. Vorbiam adesea cu bătrânul academic despre Demir, și lacrimi mari picuraū din ochii lui obo-

siți. Era frumos și 'nduioșător bătrânul în durerea de tată!

În urmă, schimbam vorba și 'ncepeam mărturisirile.

Nu ca alții, ci din contră, Sion își recunoscea toate slăbiciunile.

— Sunt multe lucruri, dicea el, pe cari le-am cunoscut și'nțeles târziu de tot, dér despre cari m'am încumetat a scrie și'nainte. Să citești dedicația *Influenței, morale*¹⁾ și să vezi acolo cum o închinam lui Alecsandri «fiului iubit al muselor, «*Aristofantelui României*».

De ce *Aristofantelui*? măntreb și acum. Las'că numai Aristofan nu era Alecsandri, dér mai scriam și *Aristofante*!... Ce crezi că eu n'am recunoscut îndată greșelile ce Hașdeu mi a arătat în *Istoria Critică* și'ntr'alte studii ce le-am făcut în traducerile fraților Tunusli și Dionisie Fotino? Și eu zâmbesc acum citind multe din cele 101 tunuri... adică *Fabule*...

— Las', Domnule Sion, l'întrerupeam noi, cei viitori vor ține sema de toate. Vor da de-ua parte versurile după ce le vor fi studiat cu atențiune ca documente ale timpului; vor constata că prosa rimată *Mult e dulce și frumoasă* — *Limba ce vorbim* a venit la timp și a avut rara fericire de a deveni

¹⁾ *Comediă într'un act și'n versuri*, București, 1869.

populară, ier din prosa D-téle vor alege nu puține bucăți pe cari, împreună cu multe dintr'ale d-lui Ion Ghika, le vor recomanda ca model de stil familiar, simplu, temperat și totdeauna curat românesc; fii sigur că va fi apretuită limba D-téle firéscă, vorbită de totă lumea, fără frase pe piciorónge, fără imponçişături latinesci, fără pițigăieli franțuzesci.

Cred și astăzi același lucru despre operele și talentul lui George Sion, mort în Bucuresci la Octombre 1892.

FINE.

TABLA DE MATERIE.

	<u>Pag.</u>
1. Vornicul Alecu Beldiman	9
2. Doctorul Constantin Caracaș	29
3. Constantin Năsturel Herescu	51
4. Ion Maiorescu	67
5. Doctorul Obedenaru	105
6. Dora d'Istria	137
7. Julia B. P. Hasdeu	159
8. C. A. Rosetti	215
9. Ion Brezoianu	241
10. George Sion	256
